

TPLA11813 193

~~TPLA11813 192~~ 703

2/105

ప్రెసిడెంట్

వి. జె. పటేల్

== జీవితం ==

జీవితం

సంపాదకులు

సంపాదకులు

పురాణం కుమార రాఘవశాస్త్రి, బి. ఏ.

అరుణ ప్రచురణ

వెరై టీ విజన్స్,

పల్లిపర్తి అండ్ బుక్ సెల్లర్స్,

గవర్నరుస్ట్రీట్ ★ బెజవాడ.

1

హక్కులు ప్రకాశకులవి
ప్రథమముద్రణ 1946

ఒక రూపాయి

2

విఠల్ భాయ్ జవర్ భాయ్ పటేల్

జననం   మృతి

18 జనవరి 1871   —————   22 అక్టోబరు 1933

అస్మత్ పితృ పాదులు
తైలాసవాసి కంభంమెట్టు బ్రహ్మజీరావుగారి
పవిత్రస్మృతికి చిహ్నంగా.

సత్యనారాయణరావు
(ప్రకాశకుడు)

నా ఈప్రయత్నాన్ని ప్రోత్సహించిన అనంతపద్మనాథశాస్త్రిగారికి
జోరినదే తడవుగా యిందు విషయాలను క్లుప్తీకరించి దీనిని
పుస్తకాకృతినిచ్చిన కుమార రాఘవశాస్త్రిగారికి కృతజ్ఞుడను.

భౌరతీయుల పూజ్యనాయక శిరోమణి. నైతిక ధైర్య సంపన్నుడు. నూత్నగ్రాహి. స్వాతంత్ర్యపిపాసి. బాంబాయిరాజధానిలో ఒక కుగ్రామమున సాధారణకర్షక కుటుంబమున జన్మించి, జీవితకష్టములెన్నో అనుభవించి, కేవలము స్వయంప్రతిభచే భారతకేంద్రకాసనసభకు ప్రధమమున అనధికార సభాధ్యక్షుపదవి నలంకరించిన తేజశ్శాలి విరల్ భాయ్ జవర్ భాయ్ పటేల్.

ఇట్లు సాధారణపరిస్థితులనుండి ఉన్నతాశయసిద్ధిని సాక్షాత్కరించుకోగలిగిన వ్యక్తులు పాశ్చాత్య దేశాలలో పెక్కుమంది ఉన్నారు. అట్టి అవకాశాలు ఆ రాజ్యములలో కలవు. వడ్రంగము వృత్తిగా కాలక్షేపము చేసుకొనుచుండిన జేమ్స్ గార్ ఫీల్డు అమెరికా అధ్యక్షుడైనాడు. గనులలో ఒక చిన్న యుద్యోగిగా నుండినవాడు బ్రిటిష్ ప్రధాన మంత్రి గాగలిగెను. ఐరోపీయ రాజకీయ చరిత్రలో ప్రఖ్యాత వ్యక్తులనదగిన ముస్సోలినీ, హిట్లర్, డివెలరా మొదలైనవారు మొట్టమొదట సాధారణ వ్యక్తులే. ఇట్టి ఉదాహరణలు భారత చరిత్రలో బహు అరుదు. స్వయం శక్తితో పురోగమియైనవాడు ఒక్క విరల్ భాయి మాత్రమే కనిపించుచున్నాడు.

మొక్కవోని పట్టుదల, స్వతంత్రపుటూహాలు ఆతని యున్నతికి దోహదములైనవి. ఆతనిసత్య ప్రియత్వము కొనియాడదగినది. భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమనిరోధకులతో ఎంత తీవ్రముగ రాపాడెనో, తప్పు త్రోవన బోయినప్పుడు కాంగ్రెసు మిత్రులను గూడా అంత తీవ్రము గనే విమర్శించెను. జంకుగొంకులు లేవు. మొహమోట మసలే లేదు.

ఈమహనీయుడు తన అరవైరెండవ యేట పరదేశములో పరమ పదించెను. అప్పుడు మాతృదేశమున కాలని యవసర మెంతయైన నుండెను. తాను కూడా తొందరగ స్వదేశము వెళ్ళిపోవలెనని తహతహలాడెను. కాని విధి అన్యథా తలచెను. విదేశమందే యాతడు మాతృభారతాన్ని తలచు

కొనుచు ఊపిరి విడిచినాడు. భారతీయాంబరాన ఒక ఉజ్వల మహనీయ తార ఎగత్రాకి వచ్చినది.

జననము: విరల్ భాయ్ పటేల్ 1871 ఫిబ్రవరి 18 వ తేదీన
 బాల్యము గుజరాత్ లోని కైరాజిల్లా కర్నాడ్ గ్రామములో
 జన్మించినాడు. వారు ముగ్గురన్నదమ్ములు. పెద్దవాడు
 కొన్ని సంవత్సరాల క్రితమే మరణించెను. మిగిలిన
 యిద్దరు విరల్ భాయ్, వల్లభాయ్ లు. వీరు నవ్యభారత నిర్మాతలుగా
 పేరందినారు. గుజరాత్ ప్రజలు కష్టసమయములందెల్ల వీరి సహాయమును,
 సలహాలను అర్పించినారు.

హైదవసంఘ సాంప్రదాయాలు అందరెరిగినవే. అనేక గుడ్డి
 నమ్మకాలతో, ఆర్థములేని ఆచారములతో నిండియున్నది వారి మతము.
 నిష్టలు, నియమాలు, పల్లెటూళ్ళ ప్రజలకు మ్రోయెక్కువ. దూర
 ప్రయాణాలు చేయుటకూడ వారికినిషిద్ధము. అయినను సుమారు అరవై
 సంవత్సరాలక్రితమే ఈ పటేల్ కుటుంబము స్వగ్రామమువిడిచి అహమ్మ
 దాబాదు - బొంబాయి ప్రాంతాలకు వలసవెళ్ళినది. దీనినిబట్టి యది
 స్వతంత్రపు టూహాలుగల, నవనవోత్సాహము పొంగులువారుచున్న
 కుటుంబమని చెప్పదగును.

చిన్నతనమున విరల్ భాయ్ గడుసరియని పేరుగాంచెను. ఆత
 డెవరికిని జంకెడువాడు కాదు. తోడిబాలురను సర్వదా ఏడిపించు
 చుండెడివాడు. ఈ తుందుడుకుశలమును పెద్దలైనవారు నిరసించుచుండిరి.
 ఈ అల్లరిపిల్లవానిలో ఎంతతేజమో నిద్రాణమైయున్న విషయము వారి
 కప్పుడు అవగతము కాలేదు.

కర్నాడ్ లో బడిచదువు పూర్తిచేసుకొని విరల్ భాయ్ ఉన్నత
 విద్యకై నాదియాడ్ వెళ్ళెను. అనతికాలములో స్టీడరుపట్టా సంపా
 దించెను. 1904 లో విరల్ భాయ్ పాస్ పోర్టుతీసుకుని బార్ - అట్ - లా
 చదువునిమిత్తము ఇంగ్లండుకు పయనమై వెళ్ళెను. జన్మతః అతడు భాగ్య
 వంతుడుకాదు; స్టీడరీవృత్తిలో అప్పటికి సంపాదించినదికూడ ఎక్కువ
 లేదు. కాగా అతనికి రోజులు ఇంగ్లండులో కష్టముమీదనే గడచెను.
 సాధారణముగ భారతీయ యువకులు విదేశాలకు పోయి ఇచ్చవచ్చినట్లు
 ధనము దుర్వ్యయముచేసి భోగజీవితము గడుపుచుందురు. విరల్ భాయ్
 అట్లుగాక మెళుకువతో తనరాబడి యెరిగి ప్రవర్తించెను. మితవ్యయమున

కలవాటుపడినవాడు కనుక ఆతడంత బాధపడలేదు. నిరాడంబరముగానే జీవయాత్ర గడుపుకొనెను. మాంసము తినెడివాడు కాదు. విలువగల దుస్తులకోసము ప్రాశస్త్యపడలేదు. మామూలు ఆహారముతోనే తృప్తి పడెను. స్వదేశమునందే స్త్రీడరు పరీక్ష నిచ్చివాడుకనుక, కొంతకాలము గుజరాత్ కోర్టులలో ప్రాక్టీసు చేసియున్నందున, కొన్ని కేసులలో అనుభవ మార్జించినాడు కాబట్టి అప్పటికే ఆతనికి మానవుల మనస్తత్వము చాలవరకు అవగతమై యుండెను. ఈ పరిజ్ఞానము తరువాత ఆతని రాజకీయ జీవితమునందును, దేశసేవాపరత్వము నందును ఎంతయైన ఉపయోగించినది.

ఈ మహనీయుడు తన యావత్తు జీవితమును దేశసేవకే అంకితము చేసెను. దేశసేవ తప్ప ఆతనికి మరియొక కార్యక్రమము లేదు. దురదృష్టవశమున 1908 లో ఆతడు స్వదేశానికి తిరిగి రాగానే ఆతని భార్య మరణించెను. ఆతనికి కలిగిన యీ నష్టము దేశమునకు లాభకారి యయ్యెను. తదాదిగా ఆతడు తన సర్వశక్తులను స్వదేశోద్ధరణకే వినియోగించినాడు. ప్రజలే తాననుకున్నాడు. ప్రజలు తన్నే నమ్మినారు. ప్రజలనే యాతడు సేవించెను. ఇద్దరన్నదమ్ములును గుజరాత్ లో ప్రాక్టీసు ఆరంభించి కీర్తి ప్రతిష్ఠలను అర్జించినారు. కాని కేవలము ధనార్జనమే వారి యాశయము కాదు.

విరల్ భాయ్ ఎల్లవేళల స్త్రీడరు వృత్తి బొంబాయి కార్పొ యందే నిమగ్నుడై యుండలేదు. బొంబాయికి రేషన్ లో పతేలు నాతిదూరమందున్న బంద్రా పోంతపు సివిల్ వ్యవహారములలో జోక్యము పెట్టుకొనుచుండెను. 1922-23 లో ఆతడొకపార్టీని లేవ దీసి బొంబాయి మునిసిపాలిటీలో ప్రవేశించెను. కే. యఫ్. నారిమన్, జమన్ దాస్ మెహతా, మోతీలాల్ నెహ్రూ మొదలగు వారతనికి పట్టుకొమ్మలై నిల్చిరి. బొంబాయి మునిసిపాలిటీలో అభ్యుదయకరములైన మార్పులు తెచ్చి, దానినొక చక్కని ఆదర్శప్రజాస్వామిక సంస్థచుగా చేయవలెనని పతేల్ ఆశయము. అందుకు తగిన కర్మవీరులు కావలెగదా! ఎన్నికల సంగంభము సాగించెను. ఎంతో పట్టుదలతో, చురుకుదనముతో పనిచేసెను. ఒక్కమాసము రోజులకాలములో బొంబాయిలోని వివిధ వార్డులలో మొత్తము 250 మీటింగులలో ఉపన్యసించెను. మునిసిపల్ పరిపాలనా విధులను గూర్చి ప్రజలకు బోధపరచెను. అఫీసర్లు సాగించుకొనుచుండిన

అకార్యకరణములను వెల్లడిచేసెను. ఈ విధముగ జాతీయవాదుల ప్రచారము తీవ్రముగ సాగినది. చివరకు కార్పొరేషన్ లోనికి వారే అధికసంఖ్యాకులుగ వచ్చినారు. పూర్వపు ఆఫీసర్ల... (జోహుకుందారుల) గుండెలలో చెదురుపుట్టినది. జంకిపోయినారు.

విరల్ భాయ్ పటేల్ నాయకత్వమున ఈ జాతీయవాదులు బొంబాయి కార్పొరేషన్ లో 'ఎన్నో' అభ్యుదయకరములైన సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టి చానిని చాలవరకు ఒక ప్రజాస్వామిక సంస్థనుగా తయారు చేయగలిగినారు. ఎక్కువమంది ప్రజలకు మునిసిపల్ వోటింగు హక్కు లభించింది. ఖద్దరు ప్రచారము ఎక్కువగా సాగినది. స్వదేశ వస్త్రాత్పత్తి, వాటి విక్రయము హెచ్చినది. ఆయుర్వేద, యూనానీ మొదలగు దేశీయ వైద్య శాస్త్రాలకు ఆదర ప్రోత్సాహములు లభించినవి. దేశీయ వైద్యశాలలు అన్ని వార్డులలోను స్థాపితము లయ్యెను. ప్రజారోగ్య రక్షణకై అచ్చటచ్చట తాలింఖానాలను నెలకొల్పిరి. అంతకు పూర్వము కొన్ని కోట్ల రూపాయల అప్పులో మునిగియున్న బొంబాయి కార్పొరేషన్ ను విరల్ భాయ్ పటేల్ సముద్ధరించినాడు.

ఎన్నాళ్ళనుండియో గవర్నర్లకు, వైస్రాయికి స్వాగత పత్రాలు సమర్పించు మునిసిపాలిటీ ఆచారము రద్దు గావింపబడెను. ఆ విధముగా ప్రజల సొమ్ము వమ్ము కాకూడదని పటేల్ ఉద్దేశము.

మునిసిపల్ కమిషనరులను ప్రజలే ఎన్నుకోవలెను. వారిని ప్రభుత్వం నియమించు ఆచారము పోవలె. అప్పుడుగాని మునిసిపల్ పరిపాలన స్వపరిపాల శాఖకిందకి రాజాలదు అని పటేల్ భావము. జాతీయ వాదుల సాయముతో, రేటు పేయరుల సౌఖ్యమే దృష్టియందుంచుకుని విరల్ భాయ్ పటేల్ కార్పొరేషన్ వ్యవహారములను నిర్దుష్టముగ కొనసాగించెను. 1922 మొదలు 1925 వరకు బొంబాయి కార్పొరేషన్ లో కాంగ్రెసు ఆధ్వర్యమే సాగినది. 1925 లో విరల్ భాయ్ బొంబాయి శాసన సభలో ప్రవేశించెను. అతడు మొదట పాఠశాలల కమిటీకి అధ్యక్షుడుగ నుండెను. ప్రజలారని సేవాదీక్షను గమనించి మునిసిపాలిటీ అధ్యక్షునిగా ఎన్నుకొనిరి.

ఒకప్పుడు బొంబాయి కార్పొరేషన్ వారు కర్జన్ ప్రభువుకు స్వాగత మియవలెనని సంకల్పించిరి. ఆరీర్మానమును సర్ ఫిరోజీషా మెహతా నెగ్గనీయలేదు. అట్లే విరల్ భాయ్ పటేల్ గూడ అప్పుడు

వైస్రాయిగానుండిన రీడింగ్ ప్రభువునకు బొంబాయి మునిసిపాలిటీ స్వాగతపత్ర మీయరాదనెను. ఆరోజులలో రీడింగుప్రభువు విజ్ఞోరియా రాణి ప్రకటనకు విరుద్ధముగా ... భారతప్రజల ఆశయాలకు వ్యతిరేకముగా ... నిరంకుశముగా ప్రవర్తింపదలచెను. కాని ఆనాడు పటేల్ మాట నెగ్గలేదు. చాలమంది సభ్యులూతనిని విమర్శించిరి. అతనిప్రవర్తన సవ్యముగా లేదనిరి. అందుమీద అతడు తన అధ్యక్షపదవికి రాజీనామాయించెను. కాని మరల ప్రజలారానినే ఎన్నుకొనిరి. అతనిమాటయే ప్రజల యభిప్రాయము ... అని స్పష్టపరచిరి.

ఒకవంక ప్రభుత్వపు జోహుకుందారులతో రాపాడుచు, మరొక వంక బొంబాయి ప్రజల క్షేమముకొరకు పాటుపడుచు విరల్ భాయి మునిసిపల్ వ్యవహారాలను చక్కదిద్దగలిగెను. ఈ కార్పొరేషన్ లో అతడు గడించిన యనుభవముతో తరువాత శాసనసభలో కూడ పెక్కు విజయము లార్జించినాడు.

విరల్ భాయి పటేల్ త్రికరణ కుద్ధిగల రైతు బాంధవుడు వ్యక్తి. దయాళువు. ఇతరుల కష్టాలు చూచి ఓరువలేడు. కార్యదీక్షాపరత్వము మూర్తి గట్టినవాడు. ఇట్టి సద్గుణములచేతనే యాతడు గుజరాత్ ప్రజల ప్రിയతముడైనాడు.

అనాదినించీ మనదేశములో రైతులు దీనాతి దీనావస్థలలో మ్రగ్గుచున్నారు. స్వదేశీయులుగాని, ప్రభుత్వముగాని వారి కష్టాలను గమనించలేదు. దాని స్వరూపఫలితమే బార్డాలీసత్యాగ్రహము. విరల్ భాయి పటేలు సోదరుడు వల్లభాయ్ పటేల్ ఆధ్వర్యమున అది విజయవంతముగా సాగిన విషయము జగద్విదితము.

ప్రభుత్వము శిస్తులను నూటికి 22 వంతులు హెచ్చుచేసినది. అది అన్యాయమనియు, ల్యాండ్ రెవిన్యూకోడ్ మరతులకు విరుద్ధమనియు బార్డాలీ ప్రజలు ప్రభుత్వపు చర్యను ప్రతిఘటించి, శిస్తులు చెల్లించుట మానివేసి, సత్యాగ్రహము పూనిరి. ఈ యుద్యమమునకు గాంధీజీ, అశీర్వాదము కలదు; విరల్ భాయి నానుభూతియు ఉన్నది.

ఈ బార్డాలీప్రజల యాందోళనము సందర్భమున విరల్ భాయి గాంధీజీకి వ్రాసిన యుత్తరమొకటి గమనింప దగియున్నది.

“బార్డోలీ సత్యాగ్రహ సమరమును నేను పర్యవేక్షించినాను. బార్డోలీ రైతుల యాందోళనము న్యాయబద్ధమైనదని నానమ్మకము. వారు నిస్పృహక విచారణమును పొందించుచున్నారు. తమకష్టములను తొలగింపు దనియేకదా వారి గోడు ! అయినను ప్రభుత్వము వారియెడ దమననీతిని ప్రయోగించుట గర్హ్యము; హద్దుమీరిన హింసాప్రవృత్తుల నవలంబించి శిస్తులు వసూలుచేయ గోరుచున్నది.

ఇట్టి పరిస్థితులలో నేను చేతులు ముడిచిపెట్టుకొని ఊరిక కూర్చొనలేను. బార్డోలీ సత్యాగ్రహము నిమిత్తము నిధి ప్రోగుచేయు చున్నారకదా ! నేనుకూడ ఒక వేయిరూపాయ లానిధికి సమర్పించుకొను చున్నాను. ప్రస్తుతమునకు బార్డోలీ రైతులయెడ నేనుచూపు సానుభూతి ఇదియే. ప్రభుత్వపు దమననీతిని నిరసించుటయు నిదియే. ఈయద్యమము సాగినంతకాలము ప్రతిహాసము నేను వేయిరూపాయలు నిధికి సమర్పించు కొనుచుందును. బార్డోలీరైతులకు ఎప్పుడు ఏవిధమైన సాయముచేయుట కైనను నేను వెనుకాడుననిలేదు ”

రైతుబిడ్డల యెడ ఈతనికిగల అపార ప్రేమకు ఈ యుత్తరమొక తార్కాణము. చివరకు బార్డోలీ రైతులకే విజయము చేకూరినది. ప్రభుత్వము లొంగిరాక తప్పలేదు. R. S. బూరింగ్ ఫీల్డు; R. N. మేక్స్ వెల్ అనువారితో ఒక విచారణ సంఘము నియమింపబడెను. బార్డోలీ రైతుల యలజడి న్యాయబద్ధమని వారు ఒప్పుకొనిరి. పూర్వపు శిస్తులపై నూరింట ఆరువంతులు మాత్రమే హెచ్చించి ప్రభుత్వము రైతులతో సంధి గావించుకొనెను. ఈ బార్డోలీ విజయము ప్రజలకొక మాతన శక్తి నిచ్చెను. తమ మాక్కులకోసము పోరాడగల ధైర్యము, అందుకు వలసినంత త్యాగముచేయు సాహసము వారికి అభివృద్ధి.

ఈ బార్డోలీ సమరమునకు విథల్ భాయ్ యొసగిన చేయూత... రైతులయెడ ఆతనికిగల ప్రేమను, దీనులకు రక్షింపవలెనన్న యాత్మతను వెల్లడిచేయుచున్నది. రైతు-ఉద్యమములో కలుగజేసుకొనుట ఆతనికిదియే ప్రథమ పర్యాయముకాదు. ఇంతకు పూర్వమొకసారి 1918 లో క్రిగోకులదాస్ కహాన్ దాస్ పరేష్ తో కూడా కలసి కైరాజిల్లా రైతులను, వారి వ్యావసాయిక పరిస్థితులను దర్శించి వచ్చెను.

హరిజనుల   వీరల్ భాయ్ పటేల్ కు   హరిజనుల యెడ గల
హరిజనుల   అపార ఆదరాభిమానములకు   గాంధీజీయే ఈ విధ
యెడ ప్రేమ   ముగా సాక్ష్యమిచ్చుచున్నాడు:

“1916 లో నేను గోధ్రా వెళ్ళితిని. అక్కడ ఒక రాజకీయ
సమావేశము జరుగనుండెను. అదే సమయమున అక్కడ ఒక హరిజన
సమావేశము కూడ జరుగుచుండెను. రాజకీయసమావేశమునకు వచ్చిన వారి
నందరను నేను హరిజనులవాడకు రండని యాహ్వానించితిని. వారి సమా
వేశమును గూడ అక్కడే జరుపుకొనవచ్చునని చెప్పితిని. తీరా నేనక్కడికి
వెళ్ళినప్పుడు నా కంటబడిన దృశ్యమును నే నొక్కనాటికిని మరువలేను.
అందరికన్నముందుగా అక్కడ వీరల్ భాయ్ పటేల్ వచ్చి యున్నాడు.
శాసనసభాధ్యక్షు డచ్చట రైతువేషములో, సాధువులు ధరించు టోపీ
పెట్టుకుని, హరిజనులలో తానొక హరిజనుడై, వారితో కలసి మెలసి
తిరుగుచుండెను. హరిజనోద్యమము పట్ల ఆతనికి సానుభూతి మెండు.
సనాతనులను సంతోష పెట్టుటకై తన స్వీయ అభిప్రాయాలను దాచు
కొనెడివాడు కాదు...”

2

శాసనసభా ప్రవేశము

1909 లో మింట్ - మార్గ్ సంస్కరణలు అమలులోనికి వచ్చినవి. లాన్సెటన్ కాలమునాడు ప్రవేశ పెట్టబడిన సంస్కరణల కివి యనుబంధము లని చెప్పవచ్చును. అంతియేగాని ఈ మింట్-మార్గ్ సంస్కరణల వలన పూర్వపు పరిపాలనా చక్రము పూర్తిగా మారినది లేదు.

పరిపాలనా విధానమును కొంతవరకు ప్రజలు ఆకళింపు చేసుకొనగలందులకై ఈ సంస్కరణలు ఉద్దేశింపబడినవి. శాసనసభ్యుల సంఖ్య హెచ్చినది. శాసనసభలలో ప్రజా ప్రతినిధుల సంఖ్యకూడ హెచ్చినది. పరిపాలనా విధులలోను, ఫైనాన్సు విషయము లందును సభ్యులకు కొంత అధికారము చేజిక్కినది. ప్రజలకు సంబంధించిన సమస్యలను కూడ శాసనసభ్యులు చర్చింప వచ్చును.

ఒకసారి బెంగాలు శాసనసభలో లార్డు కార్ మైకేల్ చెప్పినట్లు “ప్రభుత్వము శాసనసభలకు బాధ్యత వహించి యుండనంతవరకు శాసనసభలలో ప్రభుత్వపు ఓటములు సంభవించినను ప్రయోజనం లేదు” అయినను ఈ సంస్కరణలు గమనింపదగినవే. కాంగ్రెసుకూడ హర్షించినది. గోక్షేపంటి నిశిత విమర్శకుడుకూడ ‘అవి ఉదారములైన, న్యాయమైన సంస్కరణలే’ అని పలికెను.

విథల్ భాయ్ పటేల్ మంచి రాజకీయ బొంబాయి శాసన సభా ప్రవేశము వేతనముగల ప్రతిభాశాలి. జాతీయ వాదులు శాసనసభలలో ప్రవేశించి, అవకాశముల నుపయోగించుకుని, తమ యుద్యమమును బలపరుచుకొన జూలుదురని యభిప్రాయపడినాడు. వెంటనే తన స్టీడీ వృత్తికి స్వస్తి చెప్పెను. బొంబాయి శాసనసభా ప్రవేశము చేసెను. అప్పుడు లార్డు వెల్లింగ్ డన్ బొంబాయి గవర్నరుగా నుండెను. శాసనసభాధ్యక్షుడు కూడ గవర్నరే. ఆయన విథల్ భాయ్ ప్రతిభా విశేషములను, చాకచక్యమును, సామర్థ్యమును గుర్తించెను.

శాసన సభా ప్రవేశము చేసినంతనే మన నాయకునిలాని ఉత్సాహ ప్రభుమంత్రశక్తులు ఉబికి వచ్చినవి. క్షణకాలము వృధాపుచ్చలేదు. ముఖ్యముగా రైతుల క్షేమముగూర్చి విచారించెను.

పటేల్ అనేక సాంఘిక సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్ట దలచెను. హిందూసంఘములో వర్ణాంతర వివాహములను అంగీకరించుచు ఆరడొక చట్టము ప్రతిపాదించెను. కాని విజయము పొంద జాలకపోయెను. తరువాత ఈ చట్టమునే మరల ఇంపీరియల్ కాన్సిల్లో కూడ ప్రతిపాదించి విఫలుడయ్యెను. రెండు దఫాలును సనాతనుల యాందోళనము మిన్నంటెను. పటేల్ కృషి వ్యర్థమయ్యెను. అంతమాత్రమున ఆతని కీర్తికి వచ్చిన లోటులేదు. సంఘోద్ధరణకుగా ఆతడు పాటుపడినది!

సాంఘికముగ నే గాక, వైజ్ఞానికముగ, రాజకీయముగను తనదేయి లను మున్ముందుకు తీసుకొనిపోవలెనని పటేల్ ఆశయము. అందుకనియే ఆతడు బొంబాయి శాసనసభలో ఎడ్యుకేషన్ ఆఫ్సు ప్రవేశపెట్టెను. ఇంతకుముందు గోపాలకృష్ణ గోళ్లే తనరాష్ట్రములో నిర్బంధ ప్రాథమిక విద్యను ప్రవేశపెట్టుటకు ప్రయత్నించి విఫలుడయ్యెను. అధికారులు ఒప్పకొనలేదు.

బొంబాయి శాసనసభలో పటేల్ ఐరిష్ పద్ధతి నవలించించెను. అనగా గవర్నమెంటు బిల్లులను వ్యతిరేకించుట. కాని పటేలూ ఆతని అనుయాయులు శాసనసభలో మైనారిటీ అయినందున ఆబిల్లులను త్రోసి వేయలేకపోయిరి. ప్రతిఘటనమాత్రము ఉండెడిది.

శాసనసభ్యుడు పటేల్ నుగురించి అప్పుడు ఇండియా కార్యదర్శిగా మాంటేగ్ ఇట్లు చెప్పుచున్నాడు—

“వెలింగ్డన్ శాసనసభా సభ్యుడైన పటేల్ తో చాలనేపు మాట్లాడి నాను. శాసనసభలలో ప్రజాసమస్యలనుగూర్చి యెక్కువగా చర్చించు నవ కాశములులేవని యాతడన్నాడు. దేశీయవైద్యమును ప్రోత్సహించు నిమిత్తము తానొకతీర్మానము ప్రతిపాదింపగా ప్రభుత్వము దానిని త్రోసివేసినది. ప్రభుత్వవ్యయము తగ్గింపవలసినదిగా కోరుచు ఆతడు యేబది తీర్మానములు తయారుచేసెను. కాని ఫైనాన్సుసభ్యుడు వాటి నన్నింటిని త్రోసిరాజనెను. ప్రభుత్వ వ్యయమునుగూర్చి చర్చించునవ కాశము ఫైనాన్సు కమిటీయందైన కల్పింపుడని పటేల్ కోరెను. ఆకోరికగూడ నిరాకరింపబడెను. చిట్టచివరకు నిర్బంధ విద్యావిధానమును

ప్రతిపాదించు తీర్మానముగూడ ప్రభుత్వసభ్యులు నిరాకరించిరట. మొత్తముమీద శాసనసభలో ఎక్కువ గట్లంతు చేసినవాడు పటేల్. ”

వీగిపోయినను పటేల్ తీర్మానములు దేశీయులదృష్టిని, హృదయమును ఆకర్షించినవి. శాసనసభలో ఆతడుగావించిన యుపన్యాసములలో, ప్రసంగములలో భారతీయుల నవ్యచైతన్యము, భావిఆశయము ప్రతిఫలించినవి. ఈ ప్రతిబింబాలను అన్యదేశీయులుకూడ చూడగలిగిరి.

తరువాత శ్రీ విఠల్ భాయ్ రాష్ట్ర ఇంపీరియల్ కౌన్సిల్ శాసనసభను వీడి ఇంపీరియల్ కౌన్సిల్ లో లులో విఠల్ భాయి ప్రవేశించెను. వీరి నిజమైన రాజకీయజీవిత మిచ్చటనే ఆరంభించినది. అతని రాజకీయ వేత్సత్వము పువ్వులు పూచినదికూడ ఇచ్చటనే.

‘రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనము’ (Provincial autonomy) అనుశబ్దము రాజకీయరంగమున విస్పష్టముగ వినిపించని రోజులలోనే... రాష్ట్రీయ ఆదాయములపై ఆధారపడకుండ నుండగల కేంద్రప్రభుత్వ స్వరూపమును మన విఠల్ భాయ్ దర్శించెను. 1920 ఫిబ్రవరి 23 తేదీని ఇంపీరియల్ కౌన్సిల్ లో అఖిల భారత తీర్మానము ప్రవేశపెట్టెను. అర్థికముగా కేంద్ర ప్రభుత్వము రాష్ట్రములపై ఆధారపడకుండ, స్వయంపోషకముగ ఉండ వలయుననియే ఆ తీర్మానములోని ఆశయము.

కాని ఆ తీర్మానము నెగ్గలేదు. అయినను శ్రీనివాసశాస్త్రి, బి. యస్. శర్మ, పర్దిన్ హా వాచా, సచ్చిదానందస్వామి, సర్. గంగాధర్ చిట్నవిస్, సురేంద్రనాథబెనర్జీ జి. యస్. కపర్డి మొదలగు ప్రముఖుల తీర్మానమును బలపరచిరి.

ధిల్లీ ప్రభుత్వము కాలట్ చట్టమును ప్రసవింపచున్న రోజులవి. వల్లభాయ్ పటేల్ ధిల్లీలోనే కే. వి. రంగస్వామి అయ్యంగారి యింటిలో బసచేసియుండెను. ఎట్లయిన ఆ చట్టము అమలులోనికి రాకుండా అణచ వలెనని యాతడు కావించిన ప్రయత్నములనేకములు. వట్టి విషగర్భిత మైన చట్టము? ఎట్లకేల కెట్టులో ప్రభుత్వము ఈ చట్టమునకు ముగ్గురు పలుకుబడిగల ప్రముఖసభ్యుల మెడలు వంచి వారి యంగీకారమును బడసినది. ఈ సంగతి యతిహాస్యముగ గుంచబడెను. కాని ఎట్లో ఒక పత్రికావిలేఖరి దానిని పసిచట్టెను. వెంటనే యాతడు వల్లభాయ్, కపర్డి మొదలగు వారితో సంప్రదించి కలకత్తాలోని ‘అమృతబజార్’ పత్రిక

కొక వ్యాసము పంపెను. మంచి యదనున అది ప్రచురిత మయ్యెను. ఆమువ్వురు ప్రముఖసభ్యులును జననిందకు వెరచి, తమ యంగీకారమును ఉపసంహరించుకొని అపజిషన్ పార్టీలో చేరినారు. కాని అప్పటి శాసన సభలలో ప్రజాభిప్రాయమునకు విజయము చేకూరు అవకాశములు లేవు కదా! ఎంతగా ప్రతిఘటించి వాదించినను లాభముండదని పటేలు ప్రభృతులు నిరాశచెందిరి. కొలది రోజులలో మాంటేగ్ - చెమ్సుఫర్డు సంస్కరణలు రానున్నవి. వాటిని బట్టి శాసనసభల స్వరూప మేమైన మంచికి మారువేమో! ఇట్టి యాసతో ఈరొలబ్ చట్టమును ఆరునెలల పాటు ఆమలుచేయకుండ నుండవలసినదిగా పటేలు ఒక ఎమెండు మెంటును ప్రతిపాదించెను. కాని ఏమిలాభము? ఈదేశములో వైస్రాయి కార్యవర్గము సర్వస్వతంత్రము, నిరంకుశము కదా!

ఈ రొలబ్ చట్టమును ప్రతిఘటించుటలో విరల్ భాయ్ పటేల్ తన అనుయాయులతో కూడ ప్రదర్శించిన ధైర్యము, పట్టుదల క్లాఘా పాత్రములు. 1919 మార్చి 13 వ తేదీన చెమ్సుఫర్డు కాన్సిల్ సమావేశ మును...ఎన్నడును లేనిది ఒంటిగంటవరకు పోగించి, చివరకు చట్టమునే దేశములో విడిచెను.

ఈ రొలబ్ చట్టమే తరువాత పంజాబ్ దురంతములకు దారి తీసినది. ఆతరుణమున పంజాబ్లో మార్షల్లా ప్రవేశపెట్టినారు. అచ్చట ప్రభుత్వము కావించిన దురంతములు, అన్యాయములు అమానుషము లని పించుకొన్నవి. భారతజాతిని అవమానించుటకు ఉద్దేశింపబడినట్లు అర్థమైనవి. ప్రభుత్వము ప్రజలపై క్రూరాతిక్రూరములగు శిక్షలు విధించెను. భారతీయులకే కాదు. సభ్య ప్రపంచమున కంతకు దుస్సహములైన చర్యలచేయ ప్రభుత్వము పూనుకొన్నది.

అంత దారుణ హింసాకాండకు దారితీసిన రొలబ్ చట్టమును విరల్ భాయ్ పటేల్ తన శాయశక్తుల ప్రతిఘటించుటలో ప్రజాభిప్రాయము నకు అనుగుణ్యముగ ప్రవర్తించెను. తరువాత మాంటేగ్ - చెమ్సుఫర్డు సంస్కరణలు వచ్చినవి. కాని రొలబ్ అట్ట కారణముగా కాంగ్రెస్ శాసనసభా బహిష్కారమును తీర్మానించెను. కాంగ్రెసు అచుమతి ననుసరించివిరల్ భాయ్ తదుపరి యెన్నికలలో నిలువలేదు.

ఆనాటి కాంగ్రెసు రాజకీయాలు

విరల్ భాయ్ పటేల్ రాజకీయములలో అడుగిడినప్పుడు కాంగ్రెసులో అభిప్రాయ భేదములు కలవు. అతివాదులు లుండిరి; మితవాదులును కలరు. బెంగాలులో 'అమృతబజార్' పత్రికా సంపాదకులు అతివాదులు. బొంబాయిలో లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్ అతివాది. కాని పైవారు ముఖ్యముగా పత్రికా సంపాదకులు. దేశ నాయకత్వము వారికి గొణము. కాని తిలక్ మాత్రము దేశసేవయే ఏకైక దీక్షగా పెట్టుకొనిన జాతీయవాది. ప్రజాశక్తిని సమీకరించుటయే ఆతని కార్యక్రమము. అందు కారణమే త్యాగము చేయుటకైనను సిద్ధముగ నుండెను. ప్రజలపక్షము వహించి అనిమిషకార్యదీక్షాకంకణుడైన తిలక్ పై ప్రభుత్వమునకు కన్నెర్రపుట్టుటలో ఆశ్చర్యములేదు.

1891 లో ఏదో నేరముమోపి ప్రభుత్వము లోకమాన్యుని బంధించినది. గోల్లావలె యాతడు కూడ చేసినదానికి పశ్చాత్తాపము వెలిబుచ్చినచో విడిచిపెట్టుదుమని ప్రభుత్వము చెప్పెను. ఈ సందర్భములో అమృతబజారు పత్రికా సంపాదకులు లోకమాన్యున కొక జాబు వ్రాసిరి. దాని కారణమే విధముగ ప్రత్యుత్తరము వ్రాసెను:

“ప్రభుత్వము నన్ను తప్పుజేసినట్లు ఒప్పుకొను మనుచున్నది. చేయని తప్పు చేసినానని నేను చెప్పుకోజాలను. ప్రజలలా నాస్థానము నా నడవడికను బట్టి యుండును. ప్రభుత్వము నన్ను శిక్షించెనా అంత కన్న అన్యాయపు తీర్పు ఉండబోదు. దాస్యశృంగులాలతో మహా రాష్ట్రముల నుండినను, అండమాన్ దీవులలా నుండినను ఒక్కటియే. దేశసేవయే పరమావధిగ నెన్నువారికి ఇట్టి కష్టములు సంభవించక తప్పదు. రాజకీయాలలో నెగ్గవలెనంటే ఇట్టివానికి భయపడరాదు. నేను వ్రాసిన వ్యాసములు రాజద్రోహ నేరముక్రిందికి రావు. వచ్చునని ప్రభు

త్వపు సలహాదారులు అభిప్రాయపడుచున్నారు. వారిని పొరపాటు అని చెప్పదలచినాను. ఆ మాటలు ప్రభుత్వమును తృప్తిపరుప నేరవు, నాకు తెలియును. వూకా నాయకులను అవమానించుటయే ప్రభుత్వపు కోరికగా కనిపించుచున్నది. నేను గోల్డ్ ఫెల్ ప్రవర్తింపజాలను. మనమందరము ప్రజా సేవకులము. ఇట్టి కిష్ట పక్షితులలో మనో నిబ్బరము లేక జారి పోయితిమా, ప్రజలకు మోసగించినవార మయ్యెదము... ”

తిలక్ ప్రదర్శించిన యీ ఆత్మ విశ్వాసము, ధైర్యము మన విరల్ భాయ్ లో కూడ చూడనగును. ప్రథమములా అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంస్థ అర్జీల ద్వారా, అభ్యర్థనల ద్వారా ప్రభుత్వముపై ఒత్తిడి కలిగించి మార్పులకు ప్రయత్నించు చుండెను. రానురాను ఆశివాదులైన తిలక్, కపర్దీ, లజపతిరాయ్, అరవిందఘోష్, బిపిన్ చంద్రపాల్ మొదలైన వారు అట్టి మార్గమును నూరత్ కాంగ్రెసు (1907)లో నిరసించిరి.

తరువాతి పది సంవత్సరములకు 1916 లా - అప్పటికి ప్రథమ ప్రపంచసంగ్రామము రెండేండ్లు గడచినది - లక్నో కాంగ్రెస్ సమావేశ మున హోమ్ రూలు ఉద్యమమునకు ఆనీ బిసెట్టు విఘ్నేశ్వరపూజ చేసినది. విరల్ భాయ్ పటేలు తిలక్ ననుసరించి ఆయుద్యమమున జేరెను.

హోమ్ రూలు ఉద్యమచరిత్ర ఇక్కడ విపులీకరింప బనిలేదు. డా॥ నుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్, కే. వి. రంగస్వామి అయ్యంగారు, సి. పి. రామస్వామి అయ్యర్ మొదలగు ఉత్సాహకులు లీయుద్యమమునకు పట్టుకొమ్మలైరి. బిసెట్టుకూడ ప్రభుత్వపు అగ్రహమునకు గురియయ్యెను. దానితో ఈ యుద్యమమునకు మరిత బలముచేకూరినది.

1918 లా అఖిలభారత కాంగ్రెసు స్పెషల్ కాంగ్రెసు ప్రత్యేక సమావేశము బొంబాయిలో జరిగెను. అధ్యక్షత విరలుభాయి పటేలు ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షుడుగ ఎన్నుకొబడెను. ఈ ప్రత్యేక సమావేశము మాంటేగ్, చమ్స్ ఫర్డునివేదికను సమీక్షించుటకు ఉద్దేశింపబడినది. అప్పు డాతడిచ్చిన యుపన్యాసము ఆతని దూరదృష్టికిని, ప్రజ్ఞా విశేషములకును, ఒక చక్కనితార్కాణము. క్రమశః కాంగ్రెసు రాజకీయములలో పటేలు నకు పలుకుబడి లభించెను. ఆసంవత్సరమే ఆతడు కాంగ్రెసు కార్యదర్శి పదవి నలంకరించెను. కాంగ్రెసు కార్యదర్శిగా నున్నప్పుడే యతడు భారతసంస్కరణల విషయమై జాయంటు పార్లమెంటరీ కమిటీముందు

కాంగ్రెసు తరపున సాక్ష్యమిచ్చుటకై లండన్ వెళ్ళినాడు. 'భారతీయులకు స్వపరిపాలనము కావలె' నన్న కాంగ్రెసుకోరికను పటేలు లండన్ లో సమర్థించెను - స్వపరిపాలనా బాధ్యతలు నిర్వహించుకొనగల అర్హత భారతీయులకు కలదు ... అని యాతడు నొక్కి వక్కాణించెను. మాంటేగ్ - ఛమ్స్ ఫర్డ్ సంస్కరణల భారతీయుల వాంఛలకు అనుగుణ ముగలేవని వాదించెను.

రెండవతూరి వితల్ భాయ్ లండన్ వెళ్ళినది అచ్చట జాయంటు పార్లమెంటరీ కమిటీ! మాంటేగ్ - ఛమ్స్ ఫర్డ్ సంస్కరణల విషయమై కాంగ్రెసు అభ్యర్థిగా కాంగ్రెసు అభిప్రాయములను తెలియజేయుటకు అతనితో కూడ మరికొందరు కాంగ్రెసు అభ్యర్థులూ కూడా వెళ్ళినారు. ఈ యదనున ఆతడు ఆంగ్లేయులకు భారతీయుల ఆశయములను బాగుగ ఎరుకపరచి వచ్చినాడు. వితల్ భాయ్ తాను ఇంగ్లండులో కావించిన కృషినిగూర్చి ఇట్లు చెప్పెను—

“మరల అమృతసర్ కాంగ్రెసు సమావేశమునకు వచ్చివేయవలె నను తలంపుతో మేము 1919 నవంబరులో ఇంగ్లండునకు బయలుదేరివెళ్ళినాము. మాంటేగ్ - ఛమ్స్ ఫర్డ్ బిల్లును గూర్చి కాంగ్రెసు అభిప్రాయములను జాయంటు పార్లమెంటు కమిటీకిని, కామన్సు సభవారికిని పూర్తిగా యెరుకపరచి వచ్చుటయే నా కార్యక్రమము. మాయెడ అత్యంత సానుభూతి ప్రకటించినవాడు ఆ కమిటీలో నూపర్ అను సభ్యుడు ఒక్కడే. నేను ఆయనతో గంటల తరబడి సంప్రదించినాను. కాంగ్రెసు ఆశయములు, భారతప్రజల కోర్కెలు వ్యాయబద్ధములని నేనాయనకు నచ్చజెప్పినాను. నేను ఢిల్లీ కాంగ్రెసు తీర్మానముల ననుసరించి తయారు చేసిన తీర్మానము లన్నిటిని కమిటీలో ప్రవేశపెట్టెనునని యాతడు వాగ్దానము చేసెను. కాని ఒక్కని పలుకుబడివల్ల యేమగును? జాయంటు కమిటీ 'రివైజు' చేసిన బిల్లు కామన్సుసభలో చర్చకు వచ్చినప్పుడు నా ఎమెండుమెంటులను అక్కడకూడ ప్రవేశపెట్టెదనని యాతడు మాటయిచ్చెను. అందుకుగాను నన్ను వెళ్ళి తనపార్టీ సభ్యులకు కొందరిని ప్రముఖవ్యక్తులను కలసికొని మాటాడి రమ్మని సలహా చెప్పినాడు. నేనట్లే చేసితిని. లేబర్ పార్టీ సభ్యులందరకు కాంగ్రెసు దృక్పథమును వ్యక్తముచేసి, చాలమందిని ఒప్పించగలిగినాను. నా ఎమెండుమెంటులను ప్రతులు వ్రాయించి లేబరు పార్టీ సభ్యులందరకు అందజేయించితిని. లేబరు పార్టీవారు సమావేశమై యీ ఎమెండుమెంటులను చర్చింపవలసి

దినగ అన్ని యేర్పాట్లు చేసినాను. కాని ఇట్టి తరుణమున విచారణీయ మగు సంఘటనము ఒకటి అడ్డువచ్చినది. బాయంట కమిటీ రివ్వజు చేసిన బిల్లునే కామన్సు సభ ఆమోదింపవలెననియు, ఎట్టి ఎమెండుమెంటులను లెక్కచేయరాదనియు బెసెంటు ప్రచారము సాగించెను. ఏది యెట్లయినను లేబరుపార్టీ కార్యవర్గము నాదృక్పథము నంగీకరించి, నా ఎమెండు మెంటులను పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టుటకే నిర్ణయించెను.

“అంతటితో ఊరుకొనక నేను ఇతర పార్టీ సభ్యులను గూడ కలసి కొంటిని. నాలుగుసార్లు వెళ్ళి కలుసుకొని మా ఆలమ్స్కాట్ సహకారమును సైతము సంపాదించితిని. బొంబాయిలో లా-పోలీసు కాఫీలు తప్ప మిగిలిన వాటిని ప్రజాయత్నము చేయవలసినదను ఎమెండుమెంటును ప్రవేశపెట్టుట కార డంగీకరించెను.

“బిల్లు కామన్సు సభలో మూడుగోజులు చర్చకు వచ్చెను. నాకుగూడ ‘గ్యాలరీ’ లో సీటువొరకినది, అందువల్ల నా ఎమెండుమెంటులను ప్రవేశపెట్టుచున్న సభ్యులకు అవసరమైనప్పుడెల్ల ఉచితములకు సలహాల నిచ్చుటకు వీలైనది. చర్చలకు అమూల్యముగ వివరించితిని.

“నా ఎమెండుమెంటులలో ఒక్కటికూడ నెగ్గలేదు. ఐనను చర్చల మూలమున అనేక విషయములు బైటికి వచ్చినవి. భారతీయుల న్యాయ బద్ధమైన వాంఛలకు ప్రచారము కలిగినది.

“తిరిగి స్వదేశమునకు వచ్చుముందు మరల నొకసారి లేబరుపార్టీ సభ్యులందరను దర్శించినాను. స్వపరిపాలనము వాంఛించుచున్న భారతీయుల కోరికపట్ల వారి సానుభూతిని అధికార ప్రకటన రూపమున వెల్లడింపుడని కోరినాను. తత్ఫలితముగ 1919 డిశంబరు 18 న కామన్సు సభలో మమ్ములకు సాగనంపు సందర్భమున జరిగిన విందులో హెండర్సన్ ఒక ప్రకటన చేసినాడు. దానిని బ్రిటిష్ లేబరుపార్టీ ఆమోదించినది.”

కాంగ్రెసు కార్యదర్శిగనుండి, రెండు తిలక్ మహానీయుని పర్యాయములు ఇంగ్లండు వెళ్ళి కాంగ్రెసు ఆశ రాజకీయములలో యప్రచారమునకు విథల్ భాయ్ కావించిన కృషికి దేశీయులందరు హర్షించి జయవెట్టినారు. సమయము దొరకెనా ఆతడు బ్రిటిషు సామ్రాజ్య తత్వమును నిశితముగ విమర్శించు చుండెడివాడు.

ఇండియాలో బ్రిటిష్ పరిపాలనావిధానము మారవలెనని ఆరని
యాశయము. బ్రిటిష్ పాలనము మంచిదికానీ, చెడ్డదికానీ - ఆ విషయ
మనవసరము. పరిపాలనా చక్రము భారతీయుల హస్తగతము కావలసి
నదే. స్వపరిపాలనము వారి జన్మహక్కు - అని పటేలు వాదము.
మాంటుఫర్డు సంస్కరణలలో అట్టి స్వపరిపాలనము దేశీయులకు బీజ
మాత్రముగ వైన తనందుకాతడు ఎంతయు అగ్రహించెను. ఈ మాంటుఫర్డు
సంస్కరణలను సురేంద్రనాథ బెనర్జీ ప్రోత్సాహముతో సుప్రీం కాన్సిల్
అభినందించినప్పుడు వితల్ భాయ్ ఒక్కడే ధైర్యముగా తిరస్కరించినాడు.

అప్పటికి జాతీయవాదులలో అతివాదులు తీవ్రవాదులు అను
రెండు తెగలు ఏర్పడినారు. వితల్ భాయ్ పటేలు చాలవరకు అతివాదు
లతో ఏకీభవించుచుండెను. అనేక సందర్భములలో తిలక్ ను అనుసరించు
చుండెను. లోకమాన్యుని కడ వల్లభాయికి హృదయపూర్వకములైన
ఆదరప్రోత్సాహములు లభించెను. త్వరలోనే ఇద్దరును మంచి సన్ని
హితులైనారు.

భారతచరిత్రలో 1919 వ సంవత్సరము
సహాయ నిరాకర చిరస్థాయి. అప్పుడే రాలట్ చట్టము వచ్చినది.
ఞోద్యమము “ఈ చట్టము బ్రిటిష్ పాలకులలో వేళ్ళు పాటు
కొనియున్న ఒకానొక వ్యాధికి లక్షణము”
అన్నాడు గాంధీజీ. కాన్సిలు సభ్యులు ప్రతిఘటించినారు; దేశమంతట
ప్రజలు ప్రతిఘటించినారు. అయినను చట్టము వచ్చి తీరినది.

ఆ సంవత్సరమే ‘రిఫారమ్స్ ఆక్టు’ కూడ వచ్చినది. అది కేవలము
స్వపరిపాలనము కోరుచున్నవారి కన్నీళ్ళు తుడుచుటకు ఉద్దేశించినదే.

ఆ సంవత్సరమే పంజాబు దురంతములు సాగినవి. రాయల్ విచా
రణ సంఘము నొకదానిని నియమింపవలెనని ప్రజలు ఆందోళనము సలి
పిరి. కాని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ మట్టి పని యేదియు చేయలేదు. ఇండియా
ప్రభుత్వమే...తానే నేరస్థురాలై యుండి...హంటర్ ప్రభువు అధ్యక్షు
డుగా ఒక విచారణ సంఘమును ఏర్పరచెను. ఈ కమిటీ యెదుట వచ్చి
సాక్ష్యము చెప్పటకు నాయకులను పంజాబు ప్రభుత్వము జైళ్ళనుండి
విడుదల చేయదయ్యెను. కాగా కాంగ్రెసే మహాత్మ గాంధీ మొదలగు
లాయర్లను ఒక విచారణ సంఘముగా నేర్పరచినది. ఈ పరిస్థితులన్నియు
సహాయనిరాకరణోద్యమమునకు దారి తీసినవి.

రాలట్ చట్టమును ప్రతిఘటించుటకై గాంధీజీ లేవదీసిన సత్యాగ్రహోద్యమము నుండియే సహాయ నిరాకరణోద్యమము ఉద్భవించినదని చెప్పవచ్చును.

అప్పటికి పటేల్ ను, అతని అనుయాయులును బాలగంగాధర తిలక్ ననుసరించి మరియొక కార్యక్రమమును నిర్ణయించుకొని యుండిరి. కాని విరల్ భాయ్ పటేల్ నూటికి నూరుపాళ్ళు కాంగ్రెసు భక్తుడు. పైగా గాంధీజీ వ్యక్తిత్వమును, అతని శక్తులను, అతడు కాంగ్రెసులో తెచ్చిన నూతన చైతన్యమును పటేల్ గుర్తించెను. ఉప్పెనవలె వచ్చుచున్న ఈ కొత్త యుద్యమమును వ్యతిరేకించుట నిష్ఫలమని యాతడు గమనించెను. 1920 కలకత్తా కాంగ్రెసులో అధిక సంఖ్యాకు లామోదించిన సహాయ నిరాకరణోద్యమ తీర్మానమునకు తానుకూడా కట్టుబడి, అదే సంవత్సరము ఆఖరువరకు కాంగ్రెసు కార్యదర్శిగ వ్యవహరించెను. అతడు వాత ఆ పదవి మోతీలాల్ పండితునికి సంక్రమించినది.

విరల్ భాయ్ మొదటినుండియు కార్యవాది. ఒక్కసారిగా అదర్శ పూరితమైన గాంధీజీ సిద్ధాంతమును స్వీకరించినవాడు కాదు. గాంధీతత్వమును ఈతడు చాలపర్యాయములు విమర్శించెను. కాని క్రమేణ గాంధీజీ ప్రభావము ఈతనిపై ప్రసరించినది. గాంధీ - ఇర్విన్ ఒడంబడిక గాంధీజీ వేసిన తప్పటడుగుగా ఒకటియని విరల్ భాయ్ ఉద్దేశము. పూనా సమావేశము రాజకీయముగ గాంధీజీ ఓటమిని సూచించుచున్నదని యాతడనెను. కాని దేశబంధు చిత్తరంజన్ దాసు - మోతీలాలు - మొదలగు ప్రముఖులవలె ... గాంధీజీ ఒక్కడే ప్రజాసామాన్యమును మేలుకొలిపి, స్వరాజ్యము తమ జన్మహక్కు అని గుర్తింప జేయగలవాడు ... అని విరల్ భాయికూడా విశ్వసించెను. కనుకనే ముందువెనుకలు ఆలోచింపకుండ అతడు ... గాంధీజీ నాయకత్వమున లేచిన సహాయ నిరాకరణోద్యమముగా నడుముబిగించి దుమికినాడు. ఎంత త్యాగమునకైనను వెనుదీయలేదు. ఉద్యమమును జయప్రదముగ కొనసాగించుటలో సర్వవిధముల తోడుపడెను.

ఈ యుద్యమముయొక్క చరిత్రయంతయు ఇచ్చట ఎవరింప నవసరము కాదు. రాలట్ చట్టమునకు ప్రతిఘటనముగా గాంధీజీ ప్రతిపాదించిన సత్యాగ్రహోద్యమము... 1920 సెప్టెంబరు కలకత్తా ప్రత్యేకసమావేశములో, లాలా లజపత్ రాయి అధ్యక్షతను... కాంగ్రెసు అంగీకారమును బడసినది.

(1) బిరుదులను. గౌరవపదవులను త్యజించుట (2) గవర్న మెంటు ఆఫీసులను, దగ్బారులను బహిష్కరించుట (3) గవర్న మెంటు వారు నడుపుచున్న స్కూళ్లు-కాలేజీలను విద్యార్థులు బహిష్కరించి, జాతీయ విద్యాలయాలను స్థాపించుకొనుట-ఈ విధముగా ఒక కార్యక్రమమును రచించుకొన్నారు. కాసన సభలుకూడ బహిష్కృతములైనవి. విదేశ వస్తుబహిష్కరణము కూడ ఈ కార్యక్రమములో ప్రధాన అంశము. గవర్న మెంటు కోర్టులను, ఉద్యోగములనుకూడ బహిష్కరించుటకు ఈ ఉద్యమము ప్రోత్సహించినట్లే.

బిపిన్ చంద్రపాల్ ప్రతిపాదించిన ఎ మెండు మెంటు వీగిపోయినది. అసలు తీర్మానమును నెగ్గించుటకైనను గాంధీజీ ఎంతయో ప్రతిఘటనను ఎదురుకోవలసి వచ్చినది. కాని పరిస్థితులాయనకు బాగుగ అనుకూలించినవి. పంజాబు-కిల్లాఫత్ దురంతములు ప్రజల హృదయాలలో కంటకములై నాటుకొనియుండెను. ప్రభుత్వము కొత్తగా ప్రవేశపెట్టిన సంస్కరణలు వారి కోరికలకేమాత్ర మనుగుణ్యముగాలేవు. కాగా వారికి గాంధీజీ విధానము చక్కగా నచ్చినది.

ఆపృథిక దేశములలో ఎన్నికలు జరుగవలసియుండెను. చాలమంది కాంగ్రెసు అభ్యర్థులు నామినేషనులు దాఖలు చేసుకొనియుండిరి. దేశ బంధుదాస్, మోతీలాలు నెహ్రూ, విరల్ భాయి మొదలగు వారు కాసనసభా బహిష్కారమునకు పూర్తిగా వ్యతిరేకించినారు. కాని తుట్టు తుదకు వారు ప్రజాభిప్రాయమునకు తలలొగ్గవలసిన వారైరి. తదుపరి డిశంబరులో జరిగిన అఖిలభారత కాంగ్రెసు సమావేశములో ఈ సత్యాగ్రహోద్యమ తీర్మానము పునరామోదింపబడెను. ఈ సమయముననే పటేలు తన కాంగ్రెసు కార్యదర్శి పదవినుండి విరమించెను. కాంగ్రెసు కార్యదర్శిగా ఇండియా - ఇంగ్లండులలో పటేలు కావించిన కృషికి కాంగ్రెసు సభ తన కృతజ్ఞతను వెల్లడిచినది. విరల్ భాయి పటేలు పేరు ఉచ్చరితమైనప్పడెల్ల సభయంతయు కరతాశధ్వనులతో హర్ష పులకిత మయ్యెడిది.

మహాత్ముని నాయకత్వమున సహాయ నిరాక కాంగ్రెసు జీవ రణోద్యమము దావాగ్నివలె వ్యాపించి పోయినది. గర్ర పటేలు జాతీయశక్తులలా అతఃపూర్వముండిన కుళ్ళు ఆ మహాగ్నియందు భస్మీకృతమయ్యెను. జాతీయోద్యమము పరిశుద్ధమై బాహిరిల్లెను.

మితవాదులు, ధనికవాదులు మింటో - మార్లే సంస్కరణలను అభినందించినారు. జాన్ బైట్ చెప్పినట్లు “ ధనికవాదులు రాజకీయముగ పిరికివారు. ” వీరి పిరికితనము కొంతవరకు కాంగ్రెసులో ప్రవేశించి యుండెను మార్లే ప్రభువు మితవాదుల భుజములు తట్టి చేరదీసి కొనెను. ఆనాడు ముఖ్యముగ మితవాదుల ప్రాబల్యముగల కాంగ్రెసు కూడ కొంతవరకు పిరికిపాలు త్రాగిన మాట వాస్తవమే. కాని సహాయ నిరాకరణముతో ఈ పిరికిపాలు ఇగిరి పోయినవి. అతివాదులు ఇంకా ఇతరములైన హక్కులను సంపాదించ కృతనిశ్చయులై ఉన్నారు. తరువాత అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసు జరుగవలసియుండెను. దానికి దేశ బంధు చిత్తరంజనదాసు అధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకొబడెను. ఆతడు ప్రభుత్వము నిషేధించిన ఒక వాలంటీరు దళములా సభ్యుడై యుండెను. అందుచే ప్రభుత్వ మాతనిని కారాగారమున బంధించినది. కాంగ్రెసు కార్యక్రమముకూడా పోరాటమే. ప్రభుత్వము ప్రజలయెడ బాధ్యత వహించినది కాదు. ప్రస్తుత పరిపాలనము అంతరించవలెను. అందుచే అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసులో శాసనోల్లంఘనము ప్రతిపాదిత మయ్యెను. కాని ప్రజలు అహింసా నిరోధము నందు పూర్తిగ తర్చీరు పొందిన తరువాతనే శాసనోల్లంఘనమును పూనవలెనని కాంగ్రెసు తీర్మానించినది. గాంధీ రాజకీయములలో ఎన్నడును అహింసకు తావులేదు. ఎవరైన హింసాకృత్యములు చేసినపుడెల్ల గాంధీజీ విమర్శించుచునే యుండెను; విచారమును వెలిబుచ్చుచునే యుండెను. ఆపాపపరిహారము నకు ఉపవాసాది వ్రతములు పూనుచునే యుండెను.

పటేలు జన్మతఃవీరుడు; యుద్ధమంటే మక్కువ. అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసు చాలభాగము ఆతని భుజస్కంధాల మీదనే సాగిపోయినది. శాసనోల్లంఘన తీర్మానమును ఆతడు బలపరచెను. ‘భారతీయులు కత్తి తోనో, ప్రసాదముగానో స్వరాజ్యమును తప్పక సాధింపగలర’ ని యాతడు నొక్కి వక్కాణించెను,

“శాసనోల్లంఘన తీర్మానమును మీరు అమలుజరుపు పక్షములో... భగవంతుడు సాక్షిగా మీరు జైశ్చకుపోవుటకు, దేశముకోసము ప్రాణ త్యాగమైన చేయుటకు సంసిద్ధులుకావలెను. ఈపోరాటము అహింసా పద్ధతిని, శాంతముగా, ఉత్సాహవంతముగా సాగవలె ... ఇతరులను మీరు హింసింపరాదు; శారీరక - మానసికహింసలు వర్జ్యములు” అని

విరల్ భాయ్ ఉపన్యసించెను. ఈమాటలు ఆహింసలో ఆతనికిగల విశ్వాసమును చాటుచున్నవి.

ఇండియాలో నూతన సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టు సందర్భమున అయిదవజార్జి సార్వభౌముడు భారతీయుల కొక సందేశము పంపినాడు—
“ దేశభక్తులు, రాజభక్తులు నగు భారతీయులు స్వరాజ్య స్వప్నమును దర్శించుచున్నారు. ఈ క్రొత్త సంస్కరణల మూలమున భారత స్వరాజ్య బీజములు ప్రతిష్ఠితము లౌతున్నవి. నా సామ్రాజ్యములో ఇతర దేశములవలె భారతదేశమును స్వాతంత్ర్య మార్గమున పురోభివృద్ధి నందుటకు అవకాశములు కల్పితము లౌతున్నవి. ” అని.

విరల్ భాయ్ తన యుపన్యాసధోరణిలో యీవాక్యములు ఉదహరించి భారతీయుల స్వరాజ్యవాంఛను బలపరచెను. కాని చక్రవర్తి ఏ అయిదు - పది - పదిహేను సంవత్సరములలోనో భారతీయులకు స్వరాజ్యము ప్రసాదించెదమని ప్రకటింపకపోవుట నిరాశావహముగ నున్నదనెను. అయినను కాలపరిమితి ప్రజల వాంఛాబలముపై ఆధారపడి యున్నదనికూడ యాతడనెను.

ఈ యుపన్యాసము ప్రజలను ఎంతయు ఉత్తేజితులను చేసినది. ప్రజాసామాన్యములో నూతనోత్సాహపు వెల్లువలను రేకెత్తించినది. మహాత్ముడు కార్యక్రమమును బోధించెను; విరల్ భాయ్ ప్రజలలో ఉత్సాహోల్లాసములను పెంపొందించెను.

1922 జూన్ 6 వ తేదీని ఆఖరిభారత శాసనోల్లంఘన కాంగ్రెసు కార్యవర్గము శాసనోల్లంఘన కార్య విచారణ సంఘము క్రమముగూర్చి దీర్ఘముగ విచారించి, అందుకు దేశము సరిదిద్దమై యున్నదో లేదో గమనించుటకై ఒక విచారణసంఘమును నియమించెను.

విరల్ భాయ్ పటేల్ ఆసంఘములో ఒక ప్రముఖసభ్యుడు భారతదేశమంతయు నాతడప్పుడు పర్యటించెను. తన బుద్ధిబలమంతయు ఆసమస్యకై వినియోగించినాడు. సామాన్య శాసనోల్లంఘనమునకు (Civil Disobedience) దేశము సరిదిద్దముగ లేదనియే ఈ విచారణ సంఘము నిర్ణయించినది. శాసనసభా ప్రవేశసమస్య మనల చర్చకువచ్చినది. డా॥ అన్నాదీ, శ్రీయుత సి. రాజగోపాలాచారి, యస్. కస్తూరి రంగ అయ్యంగారు మొదలగు వారు శాసనసభా బహిష్కారమునే బలపరచి

నారు. కాని విరల్ భాయ్, మాతీలాలు, హాకీమ్ సాహెబు మొదలగు వారు శాసనసభలలో ప్రవేశింపవలెననియే తీవ్రముగ వాదించిరి. “పంజాబ్ - కిలాఫత్ సంఘటనలలో ప్రజలకు జరిగిన అన్యాయములను శాసనసభలు చక్కబరుపజేక పోయినవి. ప్రజలు కష్టాలపాలైయున్నారు. కాబట్టి జాతీయవాదులు ప్రస్తుతపరిస్థితిలో, ప్రజాక్షేమమును వాంఛించి శాసనసభలలో ప్రవేశింపవలసిన యవసరమెంతయైన నున్నది.” అని విరల్ భాయ్ వాదన, తర్ఫీలితముగా ఈక్రింది తీర్మానములు ఆమోదింప బడినవి—

1. కాంగ్రెసు వారు ఎన్నికలలో పాల్గొని అధికసంఖ్యాకులుగ శాసనసభలలో ప్రవేశించుటకు కృషి చేయవలెను. కిలాఫత్ - పంజాబ్ సంఘటనలలో ప్రజలకు జరిగిన అన్యాయములను సరిదిద్దుట, స్వరాజ్య సంపాదనము వారి లక్ష్యములై యుండవలెను.

2. ‘కోరమ్’కు మించి అధికసంఖ్యాకులుగ జాతీయవాదులు శాసనసభా ప్రవేశము చేయగలిగినచో వారు తమ పదవులను స్వీకరించి వెంటనే బయటికి వచ్చివేయవలెను.

3. కోరమ్ కు మించిన అధికసంఖ్యాకులుగ జాతీయవాదులు శాసన సభా ప్రవేశము చేయగలిగినచో వారు ప్రభుత్వపు బిల్లులను ప్రతిఘటించుటయే పనిగా పెట్టుకొనవలెను; (1) లో చెప్పిన లక్ష్యములను సాధించు తీర్మానములను ప్రవేశపెట్టుచుండవలెను.

4. జాతీయవాదులు అల్పసంఖ్యాకులుగనే శాసన సభాప్రవేశము చేసితేని, వారు (2) లో చెప్పిన రీతిగా ప్రవర్తించవలసి యుండును.

శాసనోల్లంఘన విచారణ సంఘంలో విరల్ భాయ్ సభ్యుడుగా నుండి సాధింపగలిగిన తీర్మానము లవి.

శాసనసభా ప్రవేశమును గూర్చిన అభి
స్వరాజ్య పార్టీ ప్రాయశ్చేదములు 1922 గయా కాంగ్రెసు సమా
వేశములో మరింత తీవ్రముగ వ్యక్తములయ్యెను.

అ సమావేశము దేశబంధు చిత్తరంజన్ దాసు అధ్యక్షతను జరిగినది. తన అధ్యక్షోపన్యాసమునం దాతడు శాసన సభాప్రవేశమును సమర్థించెను. కాని యా తీర్మానమును కాంగ్రెసు త్రోసివైచెను. వెంటనే దేశబంధు దాసు తన అధ్యక్ష పదవికి రాజీనామా యిచ్చెను. కాని కాంగ్రెసు

దానిని అంగీకరింపలేదు. అందుచేత కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడుగ వ్యవహరించుచునే దేశబంధుదాను “ కాంగ్రెసు - కిలాఫత్ - స్వరాజ్య పార్టీ ” అనుదానిని లేవదీసెను. కాసనసభా ప్రవేశమునకు నుముఖులై యుండిన వారందరు అందు చేసినారు.

ఈ స్వరాజ్య పార్టీ కాంగ్రెసుతో తెగతెంపులు చేసుకొన్నది కాదు. కాంగ్రెసును తన లక్ష్యమునకు అనుగుణ్యముగ మార్చుకొనుటకై ఉద్దేశింపబడినది.

సెలల తరబడి స్వరాజ్యపార్టీవారు దేశములో సంచారముచేసి తమ యాశయములను తీవ్రముగ ప్రచారము చేసుకొన్నారు. తరువాత ఢిల్లీలో జరిగిన కాంగ్రెసు ప్రత్యేక సమావేశములో కాసన సభాప్రవేశము అంగీకృతమయ్యెను. ఈ విజయముతో స్వరాజ్యపార్టీకి అప్పటిలో ఎక్కడలేని ప్రాముఖ్యమువచ్చినది. ప్రజలసానుభూతి సహకారములు లభించినవి. స్వరాజ్యపార్టీవారు కాసన సభలలో అధిక సంఖ్యాకులుగ ప్రవేశింప గలిగినారు.

స్వరాజ్యపార్టీ చరిత్రలో విఠల్ భాయ్ పాత్ర అతి ప్రముఖమైనది. మోతీలాల్, చిత్తరంజనదాసుల ప్రాధవ్యమున విఠల్ భాయ్ స్వరాజ్యపార్టీ అభ్యుదయమునకు మేలుస్తంభమై నిల్చెను. ఆరు సంవత్సరములు ఈ పార్టీ కార్యక్రమము జేగీయమానముగ సాగినది.

విఠల్ భాయ్ కేంద్రకాసన సభలో అడుగుపెట్టినాడు. ఆతడు మడమ త్రిప్పని యోధపుంగవుడు. స్వరాజ్యపార్టీలోనికి మితవాదిత్వమును రానిచ్చినాడుకాదు. ఆసెంట్లలో పటేల్ సాధించిన విజయము లనంతములు. అనేకసార్లు ప్రభుత్వపు పైనాన్సుబిల్లులు, ఆదాయ వ్యయపట్టికలు త్రోసివేయబడినవి. తత్ఫలితముగా ప్రభుత్వము చిట్టచివరకు జాతీయవాదుల వాంఛలను గమనింపక తప్పలేదు.

పటేలు రాజకీయ జీవితమునకు నాగ నాగపూర్ పతాక పూర్ పతాకసంఘటనము చెరుగని వన్నె సంఘటనము దిద్దినది. 1923 ఏప్రిల్ 13 న జబల్పూరులో జలియన్ వాలా సాంవత్సరికము జరిపినారు.

కాంగ్రెసు యువకులు మునిసిపలు భవనముపై నెక్కి జాతీయపతాకము ప్రతిష్ఠించినారు. పోలీసులు వచ్చి దానిని లాగివేసి, చించి, తొక్కి చెండాడినారు. ఒక యూరపియన్ డిప్యూటీ కమిషనరు అప్పుడు ముని

సిపలు అధ్యక్షుడుగా నుండెను. ఆరడీ సందర్భమున చాల నింద్యముగా ప్రవర్తించెను. నెంటనే కవున్నిలర్లందరును రాజీనామా లిచ్చిరి. జిల్లా కాంగ్రెసు సంఘము సత్యాగ్రహ మారంభించెరు.

యువకులు జట్లుజట్లుగా వచ్చి జాతీయపతాకమును మునిసిపలు భవనముపై ప్రతిష్ఠించుటయు, పోలీసులు వచ్చి లాగినేయుచుండుటయు, అవాలంటీరులను ఖైదుచేయుటయు జరుగుచుండెను.

ఈ సంఘటనలే నెమ్మదిగ నాగపూరునకు కూడ ప్రాకి వచ్చినవి. రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు కమిటీ జోక్యము కలిగించుకొనెను. ఒక సత్యాగ్రహశిబిరమును తెరచినారు; నిధిని ప్రోగుచేసినారు; వాలంటీర్లు తండోపతండముగ ఏకత్రితమైనారు. లాటిచార్జీలు, కారాగారశిక్షలు - మామూలు ప్రభుత్వపు దమననీతి కరాళనృత్య మారంభించినది. జాతీయ పతాకగౌరవమును కాపాడుకొను నిమిత్తము ప్రజలు ప్రాణములు తెగించి వచ్చినారు.

జమనాలాల్ బజాజ్ నాయకత్వమున వాలంటీర్ల దళము జాతీయ జండాలు పుచ్చుకొని సత్యాగ్రహ మారంభించిరి. పోలీసులు వచ్చి ఊరే గింపును నిలిపిరి. డిస్ట్రిక్టు మేజిస్ట్రేటు 144 వ సెక్షన్ ను ప్రకటించెను. అనుమతి లేకుండ ఇట్టి ఊరేగింపులుగాని, సమావేశములుగాని పట్నములో జగపరాదని శాసించెను. ప్రజాశాంతికి భంగకరములైన పరిస్థితిలో తప్ప, ...క్రిమినల్ నేరముగా పరిణమించినప్పుడే తప్ప...జాతీయ పతాక ప్రతిష్ఠా సందర్భములలో జోక్యము కలుగజేసుకొనకుండుటయే అప్పటి మధ్య పరగణాల ప్రభుత్వమువారి విధానము. అయినను...ఈసత్యాగ్రహ విధానము 'యూనియన్ జాక్' నకు అగౌరవ ప్రదమనియు, రాజభక్తి పరుల కది కష్టముగా నున్నదనియు మేజిస్ట్రేటు తన ప్రవర్తనమును సమర్థించుకొనెను.

జమనాలాల్ బజాజిని ఎరెస్టు జేయుటలో ఉద్యమము తీవ్రతర రూపము తాల్చినది. పదేసిమంది వాలంటీరులు జాతీయ జండాలను పుచ్చుకొని బయలుదేరెడివారు. మేజిస్ట్రేటు ఎదురువచ్చి శ్రీ ముఖాల అందించి జైళ్ళకు తీసుకొని పోయెడివాడు. గుంపులు గుంపులుగా చూడవచ్చిన ప్రజల కరతాళధ్వనులు మిన్నముట్టెడివి. ఒకరోజు కాదు, రెండు రోజులు కాదు - నాలుగు మాసముల వరకు ఇదే పరుస. మొత్తము వెయ్యిమందికి పైగా వాలంటీర్లు జైళ్ళ నలంకరించిరి.

అసమయమున అఖిలభారత కాంగ్రెసుకమిటీ నాగపూర్ లో సమావేశమయ్యెను. జూలై 18 వ తేదీ పతాకదినముగా నిర్ణీతమయ్యెను. అనాడు దేశమంతట పతాకోత్సవాలు, ఊరేగింపులు జరిగింపవలసినదిగా రాష్ట్రకాంగ్రెసు సంఘాలకు తాళీదులు వెల్పినవి.

తదాబ్ధానుసారము అన్నిపట్నాలలోను పతాకోత్సవము విజయోపేతముగ సాగినది. ప్రభుత్వాధికారులు కిమ్మనలేదు. అనవసరముగా జోక్యము కలిగించుకొన్నట్టయినా దేశమంతయు ఎదురుతిరిగి యుండెడిది.

ఈవిధముగ నాగపూర్ పతాకసంఘటనము అఖిల భారతోద్యమముగా పరిణమించినది. ప్రభుత్వోద్యోగులు వెనుకముందు లాలోచించుకొనసాగిరి. ఈయుద్యమ ప్రధానసంచాలకులైన పటేల్ సోదరులు పలుమారులు గవర్నరుతో సంభాషించిరి. చివరకొక సమాధానము కుదిరినది. ఇందు నైతికముగా ప్రజలకే విజయముచేకూరినదని వేరుగ చెప్పనవసరము లేదు.

విరల్ భాయ్ పట్టువీడని యోధుడే అయినను అవసరమైనప్పుడు సమరసముగా పరిష్కారమార్గమును అవలంబించుటకు వెనుకాడడు.

అ సెంట్రి స్పీ క రు

ఇప్పుడు మనము విరల్ భాయ్ జీవితచరిత్రలో ప్రధాన ఘట్టమున ప్రవేశించు చున్నాము. భారత కేంద్రకాసన సభాధ్యక్షుడుగనుండి 'యాత' డు ప్రదర్శించిన ప్రతిభా విశేషములు, మేధాసంపత్తి, ప్రజ్ఞాసామర్థ్యములు అనన్య సామాన్యములైనవి. ప్రత్యర్థిశక్తులపై యాత డార్జించిన విజయము లనంతములు. ఎన్నియో ఆటంకములు సంభవించెను, కిట్టనివారు ఆతనిగూర్చి దుష్ప్రచారము సాగించిరి. అయినను విరల్ భాయ్ తొణకలేదు, బెణకలేదు. తన విద్యుక్త విధులను ప్రకాంతముగ నిర్వర్తించుకొన గలిగెను. మరొకడైనచో కుప్పలుకూలిపోయి యుండెడివాడు. అసెంట్రి అధ్యక్షుడుగ ఆతని చరిత్ర భావిభారత గాథలో స్వర్ణాక్షరాల లిఖితము కాగలదు. అసెంట్రిలో ఆయన పలికిన పలుకులు, చేసినచేతలు భావిభారత రాజ్యాంగ సంచాలకులకు ఆదర్శప్రాయములు. భారత కేంద్రకాసన సభకు పార్లమెంటునకున్నంత గౌరవమును చేకూర్చి పెట్టినవాడు విరల్ భాయ్ పటేల్. అనధికార వర్గమునుండి అతడే ప్రపథమముగా కాసన సభాధ్యక్షుడుగ ఎన్నుకోబడినవాడు.

అసెంట్రి అధ్యక్షపదవి నలంకరించినంతనే విరల్ భాయ్ అంత శక్తులన్నియు వికసించి సౌరభమును విరజిమ్మినవి. ఆతడు కాసన సభా గౌరవమును పెంపొందించినాడు. ఆ తీవి, ఆరాజసము ఆయనకే తగి పోయినది. అంతకు పూర్వము కన్న విరలుభాయ్ అధిపత్యమున కాసన సభాధికారములు విస్తృతములయ్యెను. పార్లమెంటరీ విధానమందు నమ్మకమున్నవారందరు ఆతనిని మిక్కిలి గౌరవించి తీరుదురు. సామర్థ్యముతో, నిష్పక్షికముగా నాతడు తన అధ్యక్షవిధులను పాటించి ప్రతిభా కాలి యనిపించుకొన్నాడు.

ఓర్పు, నిష్పక్షికబుద్ధి, సహనము, ధైర్యసాహసములు, పట్టుదల - ఉండవలసిన గుణములన్నియు ఆతనియందు మూర్తీభవించి

ఉన్నవి. పై పెచ్చు ప్రజాహితైషి, దేశభుభచింతనుడు. మానవస్వభావము తెలిసిననాడు. రాజకీయ వేత్తత్వము కలదు. ఆతని దృష్టి అత్యంతనిశితమైనది. లోతులు చూచు నేర్పుగల ద్రవ్య. మంచివాచా సామర్థ్యము కొరతలేని యితర సభ్యుల మాటలను పెడచెవినిజెట్టి తన మాటయే నెగ్గించు కొనగల సామర్థ్యము గలదిట్ట. ఆ తెలివి తేటలు ఆ చాకచక్యము, ఆ ప్రజ్ఞ అనుపమములు.

ఇతని పూర్వము సర్ ఫ్రెడరిక్ వైట్ అధ్యక్షుడుగా నుండెను. ఆతని కాలపరిమితి ముగియగానే మరల అధ్యక్షుని యెన్నిక ఆరంభమయ్యెను. ఆ పదవికి విరలుభాయ్ పేరు నూచింపబడెను. టి. రంగాచారి గారు ప్రత్యర్థిగానిల్చెను. ఈతడు అధికార ఋత్తమునుండి నిలువబడినాడు. అనధికార సభ్యులందరు పటేలునకే వోటు చేసిరి. కాని అలనాటి కాసన సభలో అనధికార సభ్యుల సంఖ్య చాలా తక్కువ. వినను పటేలు విజయము గాంచెను. ఆతనికి 58 వోట్లు వచ్చినవి. రెండువోట్ల అధిక్యతతో పటేలు అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడయ్యెను.

1925 ఆగస్టు 24 తేదీన సర్ ఫ్రెడరిక్ వైట్ అసెంబ్లీ హాలునందు సాధారణ సభ్యుల కేర్పరుప బడిన స్థానమున, ఖద్దరు దుస్తులను ధరించి గాంధీజీపీ నెత్తి నలంకరించుకొని క్రిందిభాగమున కూర్చునియున్న విరలుభాయి జవహరాయి పటేలు నాహ్వానించి యాతని విజయమును సభికులకు వెల్లడించుచూ - ఆ సభాధ్యక్ష పదవిని స్వీకరింపమని కోరెను. వెంటనే ఫ్రెడరిక్ ఆహ్వానమును అంగీకరించి తన కృతజ్ఞతను జలిబుచ్చెను. ప్రజా ప్రతినిధులలో నుండి అధ్యక్షుడు ఎన్నుకోబడుట కదియే మొదటి పర్యాయము. ఈ సంఘటనము నిజముగ చారిత్రాత్మకమని ప్రభుత్వ సభ్యులు ఆ నాటి తమ యుపన్యాసములలో ఉద్గడించి నారు.

విరలుభాయ్ అధ్యక్ష పదవికి ఉచితమైన వేషముతో వచ్చి సర్ ఫ్రెడరిక్ వైట్ ఖాళీచేసిన పీఠమును అధిరోపించినాడు. దేశభక్తుడాయెను. విదేశీయ నూలుతో తయారైన 'విగ్గు' ను పెట్టుకొనుట కాతడిచ్చగించ లేదు. శ్రీమతి సరోజినీ నాయుడు ఒక నల్లని వడకునూలు బట్టనీయ దానినుండి ఒక 'విగ్గు' ఒక 'గౌను' తయారు చేయించినారు. అవి ధరించి విరలుభాయ్ అధ్యక్ష పీఠ మలంకరించెను. సభ్యులు కరతాశ్చర్యములతో నాతనికి స్వాగతమిచ్చిరి. ఆనాడు విరలుభాయ్ యొసగిన యుపన్యాసము ఉత్కృష్టమైనది, ప్రతిభావంతమైనది-

“నేను పదవీ వ్యామోహమున యీపదవి స్వీకరింపలేదు. ఈపదవి స్వీకరించి మాతృదేశమునకు మరింతసేవ చేయగల్గుదునన్న విశ్వాసము నాకు కుదిరినది. స్వరాజ్యవాదులు విధ్వంసక విమర్శకులని కొందరనుచున్నారు. వారు నిర్మాణాచరణులని కూడ మీరు తెలుసుకొనుడు. వైస్రాయి పరిపాలనావిధులలో మన సాయ మర్థించుచున్నాడు. నేనును అట్టి సహకారమునకే మొగ్గియున్నాను. ప్రభుత్వాధికారులకు నా సాయము మనఃపూర్తిగ ఇవ్వగలవాడను.....”

ఒకప్పుడు సహాయ నిరాకరణోద్యమమున తీవ్రముగ కృషిచేసి యున్న విరలుభాయ్ కుటలు నేడు గొప్ప రాజ్యతంత్రజ్ఞుడై ప్రభుత్వ చక్రమును త్రిప్పవారిలో ఒకడైనాడు.

అనాడు మోతీలాల్ నెహ్రూ ప్రభుత్వ ప్రత్యర్థిపక్షమునకు నాయకుడైయుండెను. “నేనిప్పు డేపార్టీకిని చెందను. అన్నిపార్టీలకు చెందినవాడనే.” అనిపలుకుచు విరల్ భాయ్ స్వరాజ్యపార్టీ నుండి తన పేరు కొట్టివేయవలసినదిగా మోతీలాలును కోరినాడు.

1926 మార్చి 8 తేదీని ఆనెం
స్వరాజ్యవాదులు ఎసెంబ్లీ న్నీళ్ళ ఒక విచిత్రసంఘటనము జరిగెను.
నుండి వెడలిపోవుట అంతకు రెండురోజుల క్రితము
ఆఖిలభారత కాంగ్రెసు కమిటీ సమా

వేశమై ఆసెంబ్లీ నుండి కాంగ్రెసు సభ్యులందరును సభవీడి బైటికి వచ్చి
వేయవలసినదిగా తీర్మానించెను.

“ప్రభుత్వముతో సహకరించి పరిపాలనాచక్రము నడుపుటకు నిశ్చయించి స్వరాజ్యపార్టీ రెండున్నర సంవత్సరములనుండి ఆసెంబ్లీలో ఉచితసంస్కరణల ప్రవేశపెట్టుటకు ప్రయత్నించినది. అయినను మేము చేయగలిగిన దేమియు కనిపించలేదు, పైగా అవమానికులమైనాము” అని మోతీలాలు ఒక ప్రకటనము చేసి తన స్వరాజ్యపార్టీ సభ్యులందరితో ఆసెంబ్లీలో నుండి బైటికి నడచిపోయెను. దానితో చేయునది లేక విరల్ భాయ్ ఆసెంబ్లీ సమావేశమును వాయిదా వేసి యీక్రింది విధముగా నుడివెను—

“ఆసెంబ్లీలో అధికసంఖ్యాకమైన స్వరాజ్యపార్టీ బైటికి నడచి పోవటము విచారణీయము. ఆ పార్టీ లేనిదే ఆసెంబ్లీ ప్రజలకు బాధ్యత వహించినది కాజాలదు. కనుక ప్రజాప్రతినిధులు తిరుగ తమ స్థానములు

స్వీకరించునంతవరకు ప్రభుత్వము విమర్శనాత్మకములగు చట్టములను ఆసెంబ్లీలో చర్చకు తీసుకొని రాకుండునుగాక! పరిపాలనా చక్రము కుంటుపడకుండ సాగించుటకు మాత్రమే యిప్పటి ఆసెంబ్లీ ప్రయత్నించ వలసియున్నది. ప్రస్తుతము రేపటి ఉదయమువరకు ఈ సమావేశమును వాయిదా వేయుచున్నాను.”

ఆసెంబ్లీలో స్వరాజ్యవాదులు లేకుండా యని ప్రభుత్వము తన యిచ్చవచ్చిన చట్టములను ప్రవేశపెట్టరాదని పటేలు ఉపన్యాసములోని సారాంశము.

1926 నవంబరులో మరల కొత్త యెన్నికలు ప్రారంభమయ్యెను. పోటీ లేకుండ విరలుభాయ్ మరల కాసనసభా సభ్యుడేకాదు, అధ్యక్షుడుకూడ నయ్యెను. అధికారసభ్యులు, యూరపియన్ సభ్యులు కూడ పటేలును అనేకవిధముల క్లాఫించిరి. ఆపొగడ్తలకు మరియొకనికైన బుర్ర తిరిగి పోయి యుండెడిది. పటేలు మనోనిబ్బరము, కర్తవ్యదీక్ష సడలనే లేదు.

“ఇంతవరకు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము దేశీయులకు పరిపాలనా బాధ్యతలను ఒప్పగించలేదు. ఒప్పగించిన మరునాడే వారి నిర్మాణ చాకచక్యము బయటపడగలదు. భారతీయులు బాధ్యత లేరుగనివారు కాదు. అసంతృప్తి కరమైనది కనుకనే ప్రస్తుత పరిపాలనా విధానమును వారు నిరసించు చున్నారు. కనుక వెంటనే స్వపరిపాలనావిధులను వారి మాస్త గతము చేయవలసినదే” అని ఆనాడు విరలుభాయ్ ఉద్ఘాటించినాడు.

ప్రభుత్వముతో సహకరించుట యనగా ఆత్మ గౌరవమును చంపుకొని ప్రభుత్వము చెప్పినదాని కెల్ల ‘ఊ’ కొట్టు బానిస వ్యాపారము కాదు - అని పటేలు తన ప్రవర్తనచే ఋజువు చేసినాడు. ప్రభుత్వ విధానమును ప్రజాభిప్రాయానుగుణ్యముగ మార్చుటకే యాతడు ప్రయత్నించినాడు.

1927 ఏప్రిల్ లో విరలుభాయ్ ఇంగ్లండు వెళ్ళెను, కామనన్ సభా సమావేశములకు హాజరై, అక్కడ పార్లమెంటు స్పీకరుతో అనేక పర్యాయములు సంభాషించి పార్లమెంటరీ విధానమును గురించి సమగ్రముగ అభ్యసించి వచ్చెను. ఆ సందర్భమున ఐర్లండు పార్లమెంటునుకూడ ఆతడు చూచినాడు. జార్జి రాజును కూడ దర్శించినాడు.

అసెంబ్లీలో విరలుభాయ్ అధ్యక్షులను ప్రజాక్షేమ చట్టము చిత్రవిచిత్రములైన చర్చలు రేగుచుండెడివి. (Public safety Bill) అట్టివాటిలో ప్రజాక్షేమచట్టమును గూర్చినది యొకటి. ఈచట్టము ముఖ్యముగా కమ్యూనిస్టు-కార్యకలాపములను అణగ ద్రొక్కుటకుగాను ఉద్దేశింపబడినది. అయినను అది ప్రభుత్వముచేతిలో మరియొక అపాయకరమగు ఆయుధముగా పరిణమించు అవకాశములుండెను. ప్రజల ప్రాథమికహక్కుల కాచట్టము గొడ్డలిపెట్టు కాగలదు. అందుచేత అసెంబ్లీలోని జాతీయవాదులూ చట్టమును తీవ్రముగ ప్రతిఘటించిరి.

పరదేశ ఆశయప్రచారమును భారతదేశములో సాగుండ నుండ గలందులకై యీచట్టము మరల 1929 ఫిబ్రవరిలో చర్చకు లేబడెను. ఒక సెలక్షకమిటీ పర్యవేక్షణకు దానిని విడిచిపెట్టినారు.

మూడవతూరి ఏప్రిల్ మాసములో మరలయీచట్టము చర్చకు రానున్న సందర్భమున విరలుభాయ్ అసెంబ్లీలో ఈవిధముగ ఉపన్యసించి నాడు—

“ఈబిల్లును అసెంబ్లీలో చర్చకువచ్చుముందు నేను కొన్నిమాటలు చెప్పదలచినాను. ఈ బిల్లువిషయమై అసెంబ్లీనాయకుడు చేయుచువచ్చిన ఉపన్యాసములు గమనించినాను. మిరట్ కేసులో 31 మందిపై చక్రవర్తి మోపిన శిక్షలనుకూడ సమీక్షించినాను. ఈ బిల్లునకును, మిరట్ కేసు నకును ప్రాతిపదిక ఒక్కటియేయని నాకు తోచుచున్నది. లాకోర్టులలో తీర్పును బడయనున్న విషయములెవ్వియు అసెంబ్లీలో చర్చకురాకూడదన్న విషయము సభ్యులందరు ఎరిగియున్నదే. ఈబిల్లును మనము ఆమోదించినను, త్రోసివేసినను...అ. మిరట్ కోర్టువారు ఇవ్వవలసిన తీర్పుపై ఈబిల్లు ప్రభావమును ప్రసించును. ఇటువంటి స్థితిలో యీబిల్లును అసెంబ్లీ చర్చనీయాంశములలో నేనెట్లు చేర్చగలను? కనుక మిరట్ కేసు ముగియు నంతవరకు ఈబిల్లును చర్చించుట మానివేయవలసినదిగా నేను ప్రభుత్వము నకు సలహాయుచ్చుచున్నాను. లేదా మిరట్ కేసును పూర్తిగా ఉపసంహరించుకొని యీబిల్లును చర్చించుటకు కడంగెదరుగాక !...”

ఈ మాటలు ప్రభుత్వసభ్యులను కలవరపెట్టినది. మరి రెండు కోజులకు హోమ్-లా-మెంబర్లు దీర్ఘోపన్యాసములు గావించి... అసలీ బిల్లు చర్చకు రాకుండ చేయగల అధికారము అధ్యక్షునకు లేదనియు,

చర్చసందర్భములో సభ్యులు అధికప్రసంగములు చేయకుండ నరికట్టుటయే అధ్యక్షుడు చేయజాలినది యనియు నాదించిరి. ప్రజాక్షేమము, దేశరక్షణము ప్రభుత్వపు బాధ్యతలైయున్నవి. తదీయబాధ్యత నిర్వహణమునకు గాను ప్రభుత్వమునకు కొన్ని ప్రత్యేకాధికారము లావశ్యకములు. పరదేశ ఆశయప్రచారము భారతదేశములో సాగిపోయి అనర్థములకు దారితీయకుండ ప్రభుత్వము ఈచట్టము సహాయమున జాగ్రత వహింపగోరుచున్నది. అంతమాత్రమున మీరట్ కుట్రదారులు నేరస్తులు ఔనా, కాదా అన్న తీర్పు మారిపోవుటకు అవకాశము లేదు, అని యీవిధముగ తర్కించుచు ప్రభుత్వపు సభ్యులు విరలుభాయ్ సలహాను అంగీకరింపజాలమని తెలిపిరి. ప్రభుత్వబాధ్యతలు నిర్వర్తితములు కావలె; కనుక అత్యవసరమైన యీచట్టము అమలులోనికి రావలసినదే. ప్రజాక్షేమమును లక్షించినచో మీరట్ కేసును ఉపసంహరించుకొనుటయు జరుగ నేరదు - అని వారు నిష్కర్షగ చెప్పివైచిరి.

ఈవిధముగా “ప్రజాక్షేమచట్టము చర్చనీయమేనా, కాదా?” అనునది ఒక సమస్యయ్యెను. సభ్యులు తమ తమ యభిప్రాయములు వెలిబుచ్చుటకు అవకాశ మియ్యబడెను. మోతీలాలు నెహ్రూ, యమ్. ఆర్. జయకర్, యస్. శ్రీనివాస అయ్యంగార్ మొదలైన వారందరు మాటాడిరి. చివరకు ఈబిల్లు చర్చకు రానేరదు, రాకూడదు - అని విరలుభాయ్ దీనిపై ‘రూలింగ్’ (నిషేధపుటాజ్ఞ) ఇచ్చెను.

అట్టి నిషేధపు టాజ్ఞ యివ్వగల యధికారము అసెంబ్లీ అధ్యక్షునకు కలదని పటేలు వాదన. అట్టి యధికారము లేదని ప్రభుత్వ సభ్యులనుచున్నారు. అది అధ్యక్షపీఠమునకు ధిక్కారము. మీరట్ కేసు విచారణలో ఉన్నంతకాలము ఈ బిల్లుపై చర్చించుట సమంజసము కాదు. కేవల మొక కపటనాటకము వంటిది, అని విరలుభాయ్ స్పష్టీకరించెను.

ఇట్టి అసాధారణ నిషేధపు టాజ్ఞలు జారీ చేయుచు అధ్యక్షుడు నియంత యగుచున్నాడు - అని యారపియన్ సభ్యులు వ్యంగ్యములాడిరి. కాని ఇటువంటి తాటాకు చప్పుళ్ళు విరలుభాయ్ వెరచువాడు కాదు. తన విధ్యుక్తము నెరవేర్చుటలో అవాంతరముల కెన్నిడును ఆతడు జంక లేదు. అట్టి నిషేధపు టాజ్ఞ జారీచేయు అధికారము తనకు కలదని రుజువు చేసుకొనెను.

ఈ సందర్భములో వైస్రాయి జోక్యము
వైస్రాయి, జోక్యము కలిగించుకోవలసి వచ్చెను. విరలుభాయ్
' రూలింగ్ ' జారీ చేయుట చేత ఏర్పడిన పరి
స్థితులను సమీక్షించుచు వైస్రాయి అసెంబ్లీకి హాజరయి ఇట్లు ఉపన్యసించి
నాడు—

“ ప్రెసిడెంటు జారీ చేసిన ‘ నిషేధపు టుత్తరవు ’... అసెంబ్లీ
కార్యక్రమ నిర్వహణకు సంబంధించిన కట్టుబాటులకు వ్యతిరేకముగ
నున్నది. ఈ నిషేధపు టుత్తరవు... దేశ సంరక్షణ బాధ్యతలను నిర్వ
ర్తించుట కోసము ప్రభుత్వమునకు గల ప్రత్యేకాధికారములను ధిక్కరించు
చున్నది. శాసనసభా కార్యక్రమమునకు సంబంధించిన కట్టుబాటులకు
అర్థము చేప్పవలసిన వాడు ఒక్క అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడే కాదు, నాకును
గలదు. నా కార్య నిర్వాహకవర్గమునకునూ కలదు. ప్రజాక్షేమ చట్ట
మును గురించిన చర్చను నాయదా వేసినందున విప్లవచర్యలకు కడంగు
చున్నవారి దుష్ప్రయత్నములు, పెరిగిపోవుచున్నవి. ఇట్టి అపాయకర పరి
స్థితులలో ఈ చట్టము అమలులోనికి రావలసిన అవశ్యకత యెంతయైన
నున్నది. ఇంకను అనేక కారణములు, ప్రస్తుతము వివరించరానివి, కలవు.
కాగా ఈ చట్టము మూలమున ప్రభుత్వము కొన్ని ప్రత్యేకాధికారము
లను పొందగోరుచున్నది. ఆలస్యము అమృతం విషం. కాబట్టి ఇండియా
గవర్నమెంటు ఆక్టోబరు 72 సెక్షను ననుసరించి ‘ ఆర్డినెన్సు ’ ను జారీ
చేయుటకు వైస్రాయికి గల అధికారమును నేను పూనెదను. ”

నాటిలో అసెంబ్లీ సమావేశము ముగిసెను.
పటేల్ - ఇర్విన్ మరల 1929 సెప్టెంబరులో అసెంబ్లీ సమావేశ
జాబులు మయ్యెను. అప్పటికి పటేలు - ఇర్విన్ లకు
కొన్ని ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు నడిచియుం
డెను. నాటిని గురించిన పూర్తి వివరాలను అధ్యక్షుడు తమకు ఎరుకపరచు
నేమో యని అసెంబ్లీ సభ్యులు ఆశించిరి.

అసెంబ్లీలో ఒకచిట్లును చర్చకురాకుండ నిలుపగల అధికారము
అధ్యక్షునకు లేదని వైస్రాయి కావించిన విమర్శనమును పటేలు నిరసించెను.
వైస్రాయి అనవసరపు జోక్యమును ఆతడు నిందించెను. ప్రెసిడెంటు
' రూలింగ్ ' ను విమర్శించగల అధికారము అసెంబ్లీ సభ్యులకేగాని
మరెవరికిని లేదు.

తరువాత పటేలు తనకును వైస్రాయికిని మధ్యనడచిన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములను సభికులకు చదివి వినిపించినాడు. అసెంబ్లీలో అధ్యక్షుడే సర్వాధికారియన్న విషయమును వైస్రాయికూడ చివరకి ఒప్పుకొనక తప్పినదికాదు.

అసెంబ్లీకి ఆత్మగౌరవము ఉన్నది. కొన్ని అధికారము లున్నవి. తాను అధ్యక్షపీఠ మలంకరించిన నాటినుండి విరలుభాయ్ అసెంబ్లీ గౌరవప్రతిష్ఠలను కాపాడుటకు ప్రయత్నించెను. దాని స్వాతంత్ర్యమునకు భంగము వాటిల్లనీయలేదు. కాన్సిల్ నాలుగు గోడలమధ్య సభ్యులును, అధ్యక్షుడును సర్వాధికారులు. వారి అధికారమునకు, గౌరవమునకు భంగముకలిగించు ప్రయత్నముల నాతడు ఆడినుండియు ఎదుర్కొనుచునే యుండెను. అట్లు ఎదుర్కొననినాడు తన విధ్యుక్తమునుండి మరలిపోయిన వాడనగుచునని యాతడెంతయో మెళుకువతో నుండెను. అందుచేత వైస్రాయి యుపస్యాసాంశములను విమర్శించుచు, తన ప్రవర్తనమును సమర్థించుకొనుచు ఇర్విన్ కు జాబువ్రాసెను.

తిరుగుజాబులో వైస్రాయి అసెంబ్లీ అధ్యక్షుని సర్వాధికారము లను అంగీకరించెను. పటేలు 'రూలింగ్'ను విమర్శించుట తన యుద్దేశము కాదనెను. అసెంబ్లీ గౌరవప్రతిష్ఠలను కించపరచుట తన కోరిక కాదని వ్రాసెను. అంతటితో ఆసమస్య ఉపసంహృతమాగాక యని కోరుచు తన జాబును ప్రకటించెను.

అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడై విరలుభాయి సాధించిన అఖండ విజయమిది.

మీరట్ బాంబుసంఘటనల అనంతరము అసెంబ్లీ భవనాలు అసెంబ్లీ భవనాల రక్షణ విషయమై కొంత సంచలనము జరిగెను. ఈ సంవర్ధమున విరల్ భాయ్ కనబరచిన దృక్పథము ప్రగర్శించిన ప్రవర్తనము గమనింపదగినవి.

అసెంబ్లీభవన రక్షణ విషయమై ప్రభుత్వమునకు సలహానిచ్చు నిమిత్తము విరల్ భాయ్ ఒకకమిటీని నియమించుటకు నిశ్చయించెను. ఇందునుగూర్చి అసెంబ్లీలో భిన్నాభిప్రాయములు రేగెను. 1930 జనవరి 20 తేదీని అసెంబ్లీ సమావేశమైనప్పుడు పోలీసువారువచ్చి గ్యాలరీలలో ఆసీనులైనారు. అధ్యక్షుడు వచ్చుచునే ఒక్కచూపులో వారిని గమనించి నాడు. వెంటనే ఆతడు వారిని గ్యాలరీలువిడిచి వెళ్ళిపోవలసినదిగా ఆజ్ఞాపించెను. కాని కొందరుపోలీసులు మొదట తిరస్కరించినను చివరకు

గ్యాలరీలు ఖాళీచేసి వెళ్ళిపోక తప్పలేదు. అందరు వెళ్ళిపోయిన తరువాత గ్యాలరీలకు తాళములు వేసినారు.

సర్ జేమ్స్ క్రేకార్ ఏమో పలుకబోయినాడు. అది తన రూలింగ్ నకు ధిక్కారము కాగలదని అధ్యక్షు డాతనికి మాటలాడుట కవకాశ మియలేదు. తరువాత అధ్యక్షుడు ఈక్రిందివిధముగ ఉపన్యసించెను.

“అసెంబ్లీలోనికి ప్రేక్షకులనుగాని తదితరులనుగాని రానిచ్చు విషయమున ప్రభుత్వాధికారులకు, అసెంబ్లీ అధ్యక్షునకును భేదాభిప్రాయములు ఏర్పడినవి. అసెంబ్లీని, అసెంబ్లీ అధ్యక్షుని రక్షించుబాధ్యత తమపై నున్నదని ఇండియా ప్రభుత్వము తరపున ఢిల్లీ పోలీసు ఛీఫ్ కమిషనరు అభిప్రాయ పడుచున్నాడు. అందుచేత వలసినంతమందిని పోలీసుభటులను అక్కడక్కడ నిలిపి తగుజాగ్రత్తలో ఉండవలసిన యావశ్యకత తమకు కలదని ఆయన వాదన. కాని అసెంబ్లీ అధ్యక్షుని అభిప్రాయమేమన అసెంబ్లీ ఆవరణలో అధ్యక్షుడే సర్వాధికారి. అసెంబ్లీ రక్షణవిషయమై అతని నిర్ణయమే ప్రధానముగా అనుసరింపవలసి యుండును. అంతేగాని అధ్యక్షుని యంగీకారములేని ఎట్టి విధానములైనను అసెంబ్లీ ఆవరణలో ఎవరును అమలుచేయుటకు వీలులేదు.

నిన్నరాత్రి తొమ్మిదిగంటల తరువాత ఢిల్లీ కమిషనరు వద్దనుంచి నాకొక జాబు వచ్చినది. అందులో తాను పోలీసువానికి జారీచేసిన ఉత్తరువులను పొందు పరచినాడు. ఆయుత్తరువులను రహస్యముగ నుంచవలసిన గ ఆయన కోరినాడు. అందుచేత వాటిని నేనిప్పుడు విహింగపరచు.

అప్పుడే హోంమెంబరు వద్దనించికూడ ఒక యుత్తరము వచ్చినది. అసెంబ్లీ ప్రేక్షకులను తనిఖీచేయుట, గ్యాలరీలలో పోలీసుభటులు కాపుఉండుట. ఈరెండు అంశములకు వైస్రాయి అంగీకరించినట్లును, ఢిల్లీ కమిషనరు వాటిని అమలుపరచి అసెంబ్లీ రక్షణభారము వహింప నున్నట్లును హోంమెంబరు నాకు ఎరుకపరచినాడు.

కాని ఒక్క సంగతి మనవి చేయుచున్నాను. అసెంబ్లీ రక్షణ సమస్య విషయమై మనకు సలహాల నిచ్చు నిమిత్తము మన మొక కమిటీని నియమించినాము. ఆ కమిటీ తన విజ్ఞప్తి తయారు చేసి మన కందజేసెను. అందుమీద అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు కొన్ని యుత్తరువులను జారీ చేసి యున్నాడు. ఇట్టి సందర్భములో ఢిల్లీ కమిషనరు ఏవో తగ యిచ్చు వచ్చిన విధానములను అమలుచేయ బూనుకొనుట అసెంబ్లీ అధ్యక్షుని

యుత్తరవులను ధిక్కరించుచున్నట్లయినది; అసెంబ్లీ అధ్యక్షుని అధికారముల కది చెంప పెట్టగుచున్నది. గ్యాలరీలు అసెంబ్లీ ఉద్యోగుల రక్షణ లోనే యుండవలెననియు,, ఇంగ్లండు కామన్సు సభలలోవలె ఒక్క పోలీసు భటుడు మాత్రం జేదున్నట్లగా ఉండవచ్చుననియు అధ్యక్షుని ఆజ్ఞ. కాని ఛీఫ్ కమిషనరు నలుగురు పోలీసు భటులను అధికార దుస్తులలో తెచ్చి గ్యాలరీలో ప్రతిష్ఠించినాడు.

ఛీఫ్ కమిషనరు పోలీసువారికి అందజేసిన యుత్తరవులను జాగ్రతగా పరిశీలించినాడు. అసెంబ్లీలో అధ్యక్షుని యధికారమును త్రోసి రాజుని ప్రభుత్వపు ప్రాబల్యమును ప్రాకించుటయే వాటిలోని అంతర్యము. కాబట్టి పత్రికా విలేఖరుల గ్యాలరీ మినహా మిగిలిన వన్నియు వెంటనే ఖాళీ చేయించి, మూసివేయవలసినదిగా కోరినారు. ఈలోగా ప్రభుత్వము తన విధానమును పునః పరిశీలించుకొనును గాక ! నేనుకూడ అసెంబ్లీ అధ్యక్షపీఠ గౌరవ సంరక్షణమునకు నా కర్తవ్యములను ఆలోచించుకొనియొదను. ”

ఈ ప్రతిష్ఠాంధనము నెల రోజులవరకు అంతయు కాలేదు. తుదకు వైస్రాయికూడ జోక్యము కలుగ జేసుకొనవలసి వచ్చెను. వైస్రాయి సటేల్ దృక్పథమును గౌరవించుచు అసెంబ్లీ రక్షణ విషయమై ఒక సమరసవిధానమును నూచించెను.

అసెంబ్లీరక్షణము అవశ్యక కర్తవ్యము. కాగా ఒక సీనియర్ పోలీసు ఉద్యోగి అసెంబ్లీ నాకరిలో ఉండగలడు. అధ్యక్షుడు నూచించిన రక్షణ విధులు లోపభూయిష్టములనిగాని, చాలవనిగాని అతనికి తోచినచో తన యభిప్రాయములను ఆతడు తన పైయుద్యోగికి తెలియజేయవలెను. నారిద్దరును సంప్రదించుకుని తమ విజ్ఞప్తిని అధ్యక్షునకు అందజేయవలెను. అధ్యక్షుడు దానిని తన వ్యాఖ్యానములతో వైస్రాయికి పంపించవలెను. ప్రభుత్వము సమాలోచించుకొని అధ్యక్షునికి తగు సలహాల నివ్వగలడు. పరిస్థితులు ఆస్మికప్రమాదభరితములైనప్పుడు, అధ్యక్షునితో సంప్రదించుట కవకాశము లభించనప్పడు. అసీనియర్ ఆఫీసరు తనకు ఆయ్యవ సరమున ఉచితమని తోచినట్లుగా ప్రవర్తింపవచ్చును. అసెంబ్లీకి ఒక ప్రత్యేక రక్షణశాఖ ఉండవలెనని ప్రభుత్వసభ్యుల కోరికను వైస్రాయి మన్నించినాడు. అట్టి శాఖను కాలక్రమమున నెలకొల్పుట కాతడు సమ్మతించెను. అధ్యక్షునకు ఇష్టమగు ‘యూనిఫారం’ను ఆ శాఖ వారు ధరించవచ్చును. అంతవరకును ప్రభుత్వపు పోలీసు భటుల సహాయము

అసెంబ్లీకి లభించగలదు. వారు ఆధ్యక్షుడు నూచించిన ప్రత్యేక చిహ్న మేదైన ధరించవచ్చును. అసెంబ్లీ ప్రత్యేకరక్షణ శాఖను సమకూర్చుటకు త్వరలోనే ప్రయత్నింతునని వైస్రాయి హామీ యిచ్చినాడు. ఇక అసెంబ్లీ బావ్యా ఆవరణ రక్షణ విషయమై స్థానికప్రభుత్వము వారు అసెంబ్లీ ఆధ్యక్షునితో సంప్రదించి తగు విధానములను గైకొనియెదరు.

ఇట్లు పైని ఉచితములైన వైస్రాయి సూచనలు సమంజసము గనే యున్నవి. అసెంబ్లీ ఆధ్యక్షుని సర్వాధికారములకు భంగమురా లేదు. ముమ్మందు ఒక ప్రత్యేక అసెంబ్లీ రక్షణశాఖ ఏర్పడనున్నది. అసెంబ్లీ సభ్యులకు పైసూచనలు నచ్చినవి. ప్రతిష్టంభనము తొలగిపోయినది. ఆ మరునాటినుండి అసెంబ్లీ గ్యాలరీః తెరువవలసినదిగ వితల్ భాయ్ పటేల్ ఆజ్ఞాపించెను.

ప్రథమములో ఒక రిజర్వు బ్యాంక్
రిజర్వు బ్యాంక్ బిల్లు బిల్లును ఆర్థికసభ్యుడు అసెంబ్లీలో ప్రవేశ పెట్టినాడు. తరువాత అది ముప్పదిమంది సభ్యులు గల ఒక జాయంటు సెలెక్షు కమిటీ పరిశీలనకు జారీ చేయ బడినది.

రిజర్వు బ్యాంకు స్టేట్ బ్యాంక్ గా ఉండవలెనా, ప్రైవేట్ బ్యాంకు గా ఉండవలెనా? ఎవరెవరు డైరెక్టర్లుగా ఉండవలెను? ఈ రెండు అంశములపై ప్రభుత్వమునకు, అనధికారసభ్యులకు వాద ప్రతివాదములు జరిగెను. అనధికారసభ్యులచే పై చేయి యైనది. ఆర్థిక సభ్యుడు వారి అభిప్రాయములను మన్నించ వలసి వచ్చెను. బిల్లులోని అంశములన్నియు సమగ్రముగ పరిశీలించబడినవి. చివరకు ఎవరెవరు డైరెక్టర్లుగా ఉండవలెనన్న సమస్య చర్చకు వచ్చెను. అంతటితో సభ ముగిసెను.

తరువాత మూడవనాడు అసెంబ్లీ సమావేశమయ్యెను, చర్చకు మరికొన్నాళ్ళు తనకు వ్యవధానము కావలెనని ఆర్థికసభ్యుడు కోరెను. ఆర్థిక మంజూరు అయ్యెను. కాని తరువాత మరల అసెంబ్లీ సమావేశమైనప్పుడు రిజర్వు బ్యాంకు బిల్లును చర్చించు నుద్దేశము ప్రభుత్వమునకు లేదని ఆర్థికసభ్యుడు ప్రకటించెను. ఇది అనధికార సభ్యులకు కంటక మనిపించి స్వరాజ్యపార్టీవారు సభవిడిచి వెళ్ళినారు. తరువాత ఆర్థిక సభ్యుని ప్రవర్తనమును నిరసించుచు అసెంబ్లీలో ఒక తీర్మానము ప్రతిపాది తమై నెగ్గినది కూడ.

మరి కొన్నాళ్ళకు ఆర్థికసభ్యుడు మరొక కొత్త రిజర్వ్ బ్యాంకు బిల్లును ప్రతిపాదించుటకు పూనుకొనెను. మొదటిబిల్లు ఉపసంహృతము కాకుండ రెండవబిల్లును ప్రతిపాదించుటకు వీలులేదని పటేల్ ఖండితముగ చెప్పివైచెను. “మొదటి బిల్లును ప్రభుత్వము ఉపసంహరించుకొని రెండవ బిల్లును ప్రతిపాదించ వలసియున్నది. ఇంగ్లండు కామన్సు సభలోకూడ ఇదే ఆచారము. లేదా కాలిఫోర్నియాపట్టి మొదటిబిల్లు మృత్యుచెందవలెను. ఒకసభ్యుడు ఒకబిల్లును ప్రతిపాదించినప్పుడు అది ఆతని చేతులనుండి సభ్యులందరి చేతులలోనికి వచ్చినదన్నమాట. సభ్యులందరి అంగీకారము లేనిదే అందులో ప్రధానమైన మార్పు లేమియు చేయరాదు. ఆర్థిక సభ్యుడు తన మొదటిబిల్లును ఉపసంహరించుకుని ఈ కొత్తబిల్లును ప్రతిపాదించుట సమంజసము. పైగా ఆతని మొదటిబిల్లును చాలవరకు చర్చించి కొన్ని నిర్ణయములకు వచ్చినాము. ఈ కొత్తబిల్లు ఆనిర్ణయాలనుకూడ చేదింప జూచుచున్నది. పైగా ఈ కొత్తబిల్లు వైస్రాయి ఆజ్ఞ వనుసరించి అప్పుడే ‘గజట్’ లో ప్రచురితమైనది. ఇది కాసనసభా పద్ధతులకు విరుద్ధము. కాసనసభాధి కారమునకు ధిక్కరి. కనుక ఆర్థికసభ్యుడు తన కొత్తబిల్లును ప్రతిపాదించుటకు నేను అంగీకరింపను.” అని విరల్ భాయ్ ఖచ్చితముగచెప్పెను.

మొదటి బిల్లును ఉపసంహరించుకొనుట ఆగౌరవముగ తోచి ప్రభుత్వ మాపని చేయలేదు. అందుచేత రెండవదానిని ప్రతిపాదించుటకు వీలు చిక్కలేదు. నోరు నొక్కుకొని ఊరుకుండవలసి వచ్చెను.

ప్రత్యేక అసెంబ్లీ
డిపార్టుమెంటు.
ప్రత్యేక అసెంబ్లీ డిపార్టుమెంటును నెల కొల్పవలెనన్న సమస్యవీధ 1928 సెప్టెంబరు 5 లేదీన అసెంబ్లీ ఆధ్యక్షుడు విరల్ భాయ్ పటేల్ ఇట్లు ప్రకటించెను.

“కాసనసభ యెన్నుకొనిన ఆధ్యక్షుడను నేను. అనగా కాసన సభకు బాధ్యత వహించి యున్నాను. మరే అధికారమునకు కాదు. కాసనసభా సభ్యుల వాంఛితములను ఆధ్యక్షుడు త్రోసిపుచ్చరాదు. అతనికి రూలింగ్ అధికారము ఉన్నమాట వాస్తవమే. కాని అతని రూలింగ్ న్యాయబద్ధమై యుండవలెను. అతడు అన్ని పార్టీల యెడ నిష్పక్షికముగ ప్రవర్తించవలసి యున్నది. అసెంబ్లీ రూల్సును న్యాయయుతముగ అర్థముచెప్పి, తదనుసారముగ ప్రవర్తించవలెను. కాని ఈ ‘రూల్సు’ కాసన సభా సభ్యులు నిర్ణయించినవి కాదు. వారికి వాటిని సంస్కరింపగల

అధికారము లేదు. అప్పుడప్పుడు ఇండియా కార్యదర్శి అనుమతితో రాజ ప్రతినిధియే వాటిని సంస్కరించు చుండును. అట్లు సంస్కరించు సందర్భమున ఆయన అసెంబ్లీ సభ్యులనుగాని, అధ్యక్షునిగాని సంప్రదించు ఆచారమే లేదు. అధ్యక్షుని కేవలము అసెంబ్లీ కార్యదర్శి సలహాపై ఆధారపడి యుండవలెను.

అసెంబ్లీ సభ్యులందరు కూడ తమ విధ్యుక్త నిర్వహణకు కార్యదర్శిపై ఆధారపడియున్నారు. కాని ఏమైన పొరపాట్లు సంభవించినచో ఆ తప్పు అధ్యక్షునిపై పోయి పడుచున్నది. కనుక అసెంబ్లీ కార్యక్రమ నిర్వహణము నిర్దుష్టముగ, తృప్తికరముగ కొనసాగవలెనన్న అసెంబ్లీ కార్యదర్శియు, అతని యుచుచులును అసెంబ్లీకిని, అధ్యక్షునకును బాధ్యత వహించిన వారై యుండవలెను. మరొక అధికారమునకు జోహానుందారులై యుండరాదు. వారివల్ల అధ్యక్షునకు తమ హృదయ పూర్వకమైన సలహాలు లభించుచుండవలెను. అసెంబ్లీ సేవయే వారి ప్రధాన బాధ్యతయై యుండవలెను.

“కాని ప్రస్తుతము మీరు అసెంబ్లీ సేవకులు గారు. వైస్రాయికి బాధ్యత వహించిన వారేగాని అసెంబ్లీ అధ్యక్షునకు కాదు. ప్రభుత్వము నకు, ప్రజాప్రతినిధులకు భేదాభిప్రాయము వచ్చినపుడెల్ల అసెంబ్లీ కార్యదర్శి ప్రభుత్వ పక్షము వహించును; ప్రభుత్వ సభ్యులలో పాటు వోటు చేయును; వారితో చేతులు గలిపి, వారితో వాడై వ్యవహరించును. కాగా ఆతడు ఇంచుమించు ప్రభుత్వము నియమించిన ఒక సభ్యుడైనాడని చెప్పువచ్చు. అసెంబ్లీ సభ్యులకుగాని, అధ్యక్షునకు గాని అతనిపై యెట్టి అధికారము లేదు; అతని స్వేచ్ఛకు కాదనుటకు మీరు లేదు. కనుక అట్టి కార్యదర్శి ద్వారా లభించు సలహాలు స్వతంత్రము లని, పక్షపాతిరహితములని విశ్వసించలేము. అందుచేత అసెంబ్లీ ఉద్యోగశాఖలో తీవ్రసంస్కారము అవసరము.

“ఇటీవలనే నాణోరిక నమసరించి వైస్రాయి - అసెంబ్లీ కార్యదర్శి, అసెంబ్లీ సభ్యుడుగా నియమించు ఆచారమునకు స్వస్తిచెప్పినాడు. సంతోషమే. కాని అంతమాత్రముననే సర్వము చక్కబడినట్లు కాదు. కదా !

“ఇక అసెంబ్లీ ఉద్యోగులనుగూర్చి ఒక్కమాట ! మీరు అసెంబ్లీ అధ్యక్షుని సమీపించి, అతని సలహాల వడి తెలుసుకుని, తదనుగుణ్యముగా

తమవిధులు నిర్వర్తించుకొనుటకు సంకోచించు చున్నారు. అందుమూలమున తమపై శుభికారులకు (ప్రభుత్వపు జోహానుందారులకు) కోపము కలుగునేమో యని వారిభయము. అసెంబ్లీసభ్యులకు తమ విధినిర్వహణమునందు తగుమైన సలహాలు, వీళ్ళు లభించకపోవుటకు అదియే కారణము. అధ్యక్షుని లోపమేమియు లేదు. అసెంబ్లీరూఝును సంస్కరింపగల యధికారమే అధ్యక్షునకున్నచో అతడు సభ్యుల కెంతయైన సహాయకాః, పురోమార్గదర్శి కాగలడు. కాని అది ప్రస్తుత రాజ్యాంగమున అసంభవము. పోనీ, అసెంబ్లీకార్యదర్శి ఒక ప్రభుత్వోద్యోగి కాకుండ ఒక స్వతంత్రవ్యక్తియై యుండినచో చాలనయము. అసెంబ్లీకార్యదర్శి అసెంబ్లీ అధికారమునకు గాక, మరొక అన్య - అధికారమునకు లొంగియున్న వాడగుట దుస్సహము.

“ ఈ విషయము లన్నియు నేను 1925 ఆగస్టులో అధ్యక్ష పదవి స్వీకరించిననాడే తెలుసుకొన్నాను. తరువాత జనవరిలో శాసన సభాధ్యక్షుల సమావేశము జరిగెను. శాసన సభకు అధికార వర్గముతో సంబంధములేని ఒక ప్రత్యేక ఆఫీసు ఉండవలెనని తీర్మానించవలసి మైనది. నేనా తీర్మానమును ఇండియా ప్రభుత్వము వారి పరిశీలనకు పంపాను. జవాబు లేదు. ఇంకను ఆలోచించు చున్నారు కాబోలునని సంవత్సరము ఓపిక పట్టినాను. లాభము లేకపోయినది. తరువాత నెప్టెంబరు నెలలో శాసన సభలకు ఒక ప్రత్యేక ఆఫీసు డిపార్టుమెంటును సృష్టించుటకు ఒక విధానమును ఇండియా ప్రభుత్వమునకు నూచించినాను.

“ అవిధానము ఇది. (1) అసెంబ్లీ ఆఫీసు గవర్నమెంటు డిపార్టుమెంటుతో సంబంధములేని ఒక ప్రత్యేక స్వతంత్రశాఖ. (2) అందలి యుద్యోగులు కేవలము అసెంబ్లీ అధికారమునకు లొంగి యుండవలసినదే (3) ఈశ్రావ్య డిపార్టుమెంటుకు వలసిన ఖర్చు ప్రభుత్వము భరించవలె. అఖర్చు నిర్ణయము అసెంబ్లీ సభ్యులది.

“ ఈ వైచిత్ర్యమును అమలు పరచుటకు అత్యుత్తమమైన యున్నానని ప్రభుత్వమునకు తెలియును. కనుక వారు దానిని త్వరగా పరిశీలించురని యాశించితిని. చివరకు వైస్రాయితో కూడ రెండు మూడు పర్యాయములు సంభాషించి వచ్చితిని.

“ కాని గవర్నమెంటు డిపార్టుమెంటులతో ఏవిధమైన సంబంధము లేని అసెంబ్లీ ఆఫీసును సృష్టించుటకు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము ఒప్పుకో

లేదు. అంతేగాక అసెంబ్లీ సెక్రటరీ గాని, అతని ఉద్యోగులుగాని నిర్భయముగా, సమర్థతతో తమ విఘ్నలను నెరవేర్చ గలుగుటకు వారిపై అసెంబ్లీ అధ్యక్షుని యధికారము వీమాత్రమును ఉండరావని వైస్రాయి అభిప్రాయపడెను. ఈ యభిప్రాయము సమంజస మైనదని నేననుకొను. ప్రస్తుతము దండనాధికారము, సన్నెందుచేయు, 'లేదా' బర్తరఫ్ చేయు అధికారములు వైస్రాయికి ఉన్నవికదా. ఈ యధికారాలు అసెంబ్లీ దత్తములు కానిచో అవి వైస్రాయికే ఉండునుకదా! ఇక అసెంబ్లీ ఆఫీసును ప్రత్యేకముగ సృష్టించిమాత్ర మేమి లాభము.

“నేను ఈ క్రింది మార్పులను నూచించినాను - (1) ఒక ప్రత్యేక అసెంబ్లీ ఆఫీసును నెలకొల్పు అధికారము ఇండియా ప్రభుత్వానికి లేని పక్షమున ఈ క్రొత్త ఆఫీసు డిపార్టుమెంటును గూడ వైస్రాయి పార్టు ఫోలియోలో ఒకటిగా నుండవచ్చును. (2) అసెంబ్లీ అధ్యక్షుని సలహా పురస్కరించుకొని అందు ప్రధానోద్యోగులను వైస్రాయియే నియమించ వచ్చును. (3) ఆ యుద్యోగులకు దండించవలసి వచ్చినప్పుడు, లేదా బర్తరఫ్ చేయవలసి వచ్చినప్పుడు ఆ విషయము అసెంబ్లీ వైస్రాయికి ముందుగా తెలియజేయగలదు. (4) ఆ డిపార్టుమెంటు సభ్యులను కార్యదర్శి సలహాల స్వీకరించి అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు నియమించును. (5) వీరిని దండించవలసి వచ్చినప్పుడు అధ్యక్షుడు కార్యదర్శిని సంప్రదించ గలడు. (6) ఈ డిపార్టుమెంటు ఆదాయ వ్యయపట్టిక అధ్యక్షుడు, కార్యదర్శి కలసి తయారు చేయుదురు. ఇదిగూడ అసెంబ్లీ సాంవత్సరిక ఆదాయ వ్యయ పట్టికలో ఒక భాగమై యుండును. అందులో అవసరమైన మార్పులు నూచించుటకు అసెంబ్లీ సభ్యులకు అధికారము కలదు.

“ఈ నానూచనల గూర్చి మన రాబోవు సమావేశములో సమగ్రముగ చర్చించుకొందము గాక.....”

కరువాత సెప్టెంబరు నెలలో అసెంబ్లీ సమావేశమయ్యెను. విరల్ భాయి నూచించిన పై మార్పులు సమంజసములని సభ్యులు అంగీకరించినారు. మోతీలాల్ పండితుడు లేచి “1928' డిశంబరు 1 తేదీలోపుననే ఒక ప్రత్యేక అసెంబ్లీ ఆఫీసు డిపార్టుమెంటు నెలకొల్పవలెను. అందుకు ఇండియా కార్యదర్శి ఆచుమతిని సంపాదించు నిమిత్తము ఇండియా ప్రభుత్వము వెంటనే కృపి చేయవలెను” అని యొక తీర్మానమును ప్రతిపాదించెను.

ఆ తీర్మానము సెగ్గను. తర్ఫీలితముగా ప్రత్యేక అసెంబ్లీ అఫీసు
డిపార్టుమెంటు స్థాపితమయ్యెను.

బ్రిటిష్ గవర్నమెంటుపై చెబు
అధ్యక్ష పీఠ గౌరవము తీయుటకే అధ్యక్షుడు విఠల్ భాయ్ ప్రత్యేక
అసెంబ్లీ అఫీసు డిపార్టుమెంటు స్థాపనకు

ప్రయత్నించినాడనియు, 1928 సెప్టెంబరులో 'ప్రజాక్షేమ చట్టము'
చర్చకు రాకుండ తన 'రూలింగ్' జారీచేయుటలో కేవలము వక్షపాత
బుద్ధితో వ్యవహరించినాడనియు బొంబాయి 'టైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా'
పత్రిక విమర్శించెను. ఈ విమర్శనము చాలక్రూరముగ నున్నదనియు,
అది అధ్యక్షపీఠమును అగౌరవించిన ట్లున్నదనియు వక్కాణించి
గయాప్రసాద్ సింగ్ తన్నిరసన నూచకముగ అడ్డర్న మెంటు తీర్మానమును
ప్రవేశపెట్టదలచెను. కాని విఠల్ భాయ్ రూలింగ్ జారీచేసి ఆవిషయము
చర్చకు రానీయలేదు.

అట్టి తీర్మానములు సాధారణముగ ప్రత్యక్షముగనో, అప్రత్యక్షము
గనో ప్రభుత్వపు చర్యలనుమాత్రమే నిరసించునట్టివై యుండవలెను.
ఒకప్పుడు కామస్సు సభలోకూడ ఇట్టిసమస్యయే గుర్తించెను. కొందరు
సభ్యులు 'డైలీ మెయిర్' పత్రికపై నిరసన తీర్మానమును ప్రతిపాదించ
దలచిరి. ఆపత్రిక కొందరు పార్లమెంటు సభ్యులను తీవ్రముగ నిందించిన
దట. మొదట స్పీకరు అప్రతిపాదనమును చర్చించుటకు అనుజ్ఞనిచ్చెను.
కాని తరువాత ... ఎట్టినిరసన తీర్మానమైనను ప్రభుత్వ ప్రవర్తనమునకు
సంబంధించినదై యుండవలెనన్న సంగతి గుర్తుకువచ్చి యాతీర్మానమును
ఉపసంహరించుకొని వలసినట్లుగా సభ్యులను కోరినాడు.

ఒక్క 'టైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా' పత్రికయేకాదు. మరికొన్ని పత్రి
కలుకూడా విఠల్ భాయ్ని అడిగోసినవి. వాటిలో లండన్ 'డైలీ టెలి
గ్రాఫ్' పత్రికకూడ ఒకటి. అధ్యక్షుడు కేవలము వక్షపాతబుద్ధితో
వ్యవహరించు చున్నాడని ప్రభుత్వసభ్యులే గుర్తించి ఒకసారి ఆయనను
నిలువదీసి అడిగినారు' అని 'పాయిన్ట్' పత్రిక వ్రాసినది. మోతీలాల్
పండితు డొక పర్యాయము ఈసంగతులన్నియు అధ్యక్షునకు గుర్తుచేసి
'ఈ పత్రికలవారు అధ్యక్షునిపై దాడి ఆంభించినారు' అని పలికెను.
గవర్నమెంటువారు అధ్యక్షుని చర్యలను ఒకకంట కనిపెట్టుచునే
యున్నారు - అని 'పాయిన్ట్' పత్రిక వ్రాసెను.

కాని విరల్ భాయ్ చలించలేదు. అతడు మేరు పవ్వనమువలె
 కీకొదాత్తుడు. తాటాకు చప్పళ్ళకు కుందేళ్ళు బెదరునా? పలుగాకులు
 విసరు రాళ్ళు చంద్రబింబమును స్పృశింపగలవా?

“నేను అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడను కాదా? ఒక బందీనా యేమిటి?
 గవర్నమెంటు వారు నాచర్యాలను అస్తమానము కనిపెడుతూ ఉండ
 దానికి?” అన్నాడు పటేల్ హాస్య పిచ్చిలముగా.

హోమ్ మెంబరు కూడ ఆపత్రికా ప్రకటనలను నిరసించినాడు.
 ఆయా పత్రికలపై అధ్యక్షు డేమైన చర్య తీసుకొనవలచినచో అసెంబ్లీ
 అతని పక్షమున నిలువగలదని హామీ యిచ్చినాడు. కాని పత్రికలపై,
 పత్రికావిలేఖరులపై ఎట్టి చర్యకైకొనుటకును విరల్ భాయ్ కి ఇష్టములేదు.
 వారంతట వారే క్షమాపణలు చెప్పకొందుగని యాశించి ఉండునుఁడెను.
 కాని ఎన్నాళ్ళు గడచినను వారు క్షమాపణలు చెప్పకొనలేదు. పైగా
 ఒక పత్రికా విలేఖరి ‘మీ అసెంబ్లీ’గాని వివిధపార్టీ సభ్యులే స్వయముగా
 చెప్పిన మాటలను పురస్కరించుకొనియే నేను వ్యాఖ్యానించినాను’ అని
 అధ్యక్షునకు ఉత్తరము వ్రాసినాడు. అది పుండుపై కారము చల్లినట్ల
 య్యెను. కాని భారతదేశమందలి తదితర పత్రికలన్నియు విరల్ భాయ్
 పక్షమే వహించెను. అసెంబ్లీ సభ్యులందరును అధ్యక్షుని సభిక్షేపించిన
 పత్రికా విలేఖరుల వ్రాతలను నిరసించినారు. అంతకన్న ఆతడింకేమి
 ప్రతీకారము నెరపవలెను?

అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు అప్పడప్పుడు రాష్ట్రీయ శాసన సభలకు వెళ్ళి
 వచ్చు ఆచారము ఫ్రెంచ్ డెట్ కాలమునుండియు కలదు. విరల్
 భాయ్ కూడ తాను అధ్యక్ష పీఠమెక్కిన తరువాత ఆనవాయితీ ననుస
 రించి కొన్ని రాష్ట్రీయ శాసనసభలను దర్శించి వచ్చెను. ఈ దర్శించివచ్చు
 టను ఒక పత్రిక తీవ్రముగ విమర్శించెను. దానికి అధ్యక్షుడు అసెంబ్లీ
 సభలో తగినట్లుగానే జవాబు చెప్పెను.

అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు రాష్ట్రీశాసన సభలను దర్శించి వచ్చు ఆచా
 రము విరల్ భాయ్ కొత్తగ ఆరంభించినది కాదుకదా! మాంటేగ్ —
 ఛమ్మోస్ఫర్డు సంస్కరణలు ఆమలు జరిగి నప్పటినించి వచ్చుచున్న
 యాచారమది. అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు రాష్ట్రీయశాసనసభా అధ్యక్షులకు
 మార్గ దర్శకుడు సలహాదారుడుగ ఉండ వలెనన్న ఆశయుతో ఆపద్ధతి
 అవలంబించినారు.

చానీననుసరించి సర్ ప్రెడరిక్ వైట్ అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడుగ నీయ
మిరుదైన వెంటనే చాల రాష్ట్రములకు వెళ్ళి కాసనసభలను దర్శించి
నాడు. ముందుగా అప్పుడు ఇండియా కార్యదర్శిగ నుండిన మాంటేగ్ నో
తన విధులను గూర్చి చర్చించుకొనెను. అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు రాష్ట్రీయ
కాసనసభాధ్యక్షులతో సన్నిహిత సంబంధము ఏర్పరచుకొనుట వాంఛ
నీయమని మాంటేగ్ నూచించెను. అట్లే సర్ ప్రెడరిక్ వైట్ సంచా
రము చేసెను. అందువల్ల చాలా ఫలితములున్నట్లు ఆతడు అనుభవము
మీద తెలుసుకొనెను. 1921 లో రాష్ట్రీయ కాసనసభాధ్యక్షుల నంద
రిని సిమ్లాలో సమావేశ పరచినాడు. ఆ సమావేశములో వివిధ రాష్ట్రీయ
కాసనసభల కార్యకలాపాలను సమీక్షించుకొనుట జరిగినది. తద్వారా
కేంద్ర-రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు దగ్గర సంబంధము కుదిరినది. ఇట్టి ఉత్కృష్ట
మైన పద్ధతినే విరల్ భాయ్ కూడ అనుసరించినాడు. ఒకానొక ప్రతిక
విమర్శించినంత మాత్రమున వచ్చినదేమి, పోయిన దేమి ?

ఈ విధముగ తన్ను అతి కూర్మముగ విమర్శించిన ప్రతికాధిపతు
లపై గాని విశేషులపై గాని విరల్ భాయ్ చూపిన క్రూరమేమీ లేదు.
నోటీసులు గాని, బిల్లులుగాని ఆయా ప్రతికలకు పంపరాదని యుత్తరువు
చేసెను. ప్రతికా విశేషులు వాటికోసము మరల దరఖాస్తులు పెట్టుకో
వరె. ఈలోపున వారు వ్రాసిన వ్రాతలకు అధ్యక్షునకు క్షమాపణ చెప్పకో
వరె. ఆ క్షమాపణ పత్రాలను అధ్యక్షుడు నిర్నయించిన ప్రతికలలో
ప్రచురించవరె. అప్పుడుగాని వారి దరఖాస్తులను అధ్యక్షుడు మంజూరు
చేయడు.

ఈవిధముగ ఎట్టి క్లిష్టపరిస్థితులు వచ్చినను విరల్ భాయ్ తన అధ్యక్ష
పీఠగౌరవమును అన్నివిధముల కాపాడుకొనెను.

సర్ విలియమ్ బర్డ్ వుడ్ ఇండియా
బర్డ్ వుడ్ ఉపాఖ్యానము సర్వ సైన్యాధ్యక్షుడు. మిలిటరీ కాఖలా
ఉద్యోగాలు కావలసిన భారతీయ యువకు
లకు అవసరమగు విద్యావిధానమును గూర్చి స్కేన్ కమిటీ నివేదిక యొకటి
తయారయ్యెను. కమిటీ నిర్ణయమును వైస్రాయి అసెంబ్లీకి ఎరుకపరచెను.
తరువాత కొన్నాళ్ళకు ఆవిషయమై అసెంబ్లీలో అడ్డర్న మెంటు ప్రతిపాద
నమువచ్చెను. కాని ఆసమయమున సర్ విలియమ్ బర్డ్ వుడ్ అసెంబ్లీకి
హాజరుకాలేదు. కొన్నాళ్ళక్రితమే యాతడు పర్యటనము వెళ్ళియుండెను.
బర్డ్ వుడ్ స్థానే ఆర్మీ సెక్రటరీ మాత్రముండెను. ఆసందర్భమున విరల్

భాయ్ వైస్రాయిని కూడ హాజరుకానందుకు విచుర్పించి విడిచెను. బర్డ్ వుడ్ పాపము తిరిగివచ్చి తనతప్పు తాను తెలుసుకొనెను.

ఒకసారి ఢిల్లీ అసెంబ్లీ భవనాలు చూచు జమేదార్ పటేల్ టకు ఎవరో అమెరికన్ దంపతులు వచ్చినారు.

వారి విజిటింగ్ కార్డులు ఎవరో తెచ్చి విరల్ భాయ్ కి ఇచ్చినారు. ఆతడవి చూచుకొన్నాడు. వెళ్ళి వారికి స్వాగతము చెప్పినాడు. లోనికితెచ్చి అసెంబ్లీ భవనమంతయు చూపించినాడు. ఆ అమెరికన్ దంపతులు ఆతడక్కడి జమేదారు కాబోలునని యనుకున్నారు. చివరకు పటేల్ వారినితెచ్చి అధ్యక్ష పీఠమునందు ఆసీనులను చేశాడు. శ్రమపడి తమ కారడన్నియు చూపించినాడు కదాయని వారతని కేదో పారితోషిక మియబోయిరి. పటేల్ పుచ్చుకొనలేదు.

అంతట పటేల్ వారిని విడిచి వెళ్ళిపోయెను. అమెరికన్ దంపతు లాభవనము నందే అవియు నివియు చూచుచు, అటునిటు తిరుగు చుండిరి. వారికింకను చూపవలసినవన్నియు చూపి చివరకు తన గదిలోనికి కొని తెమ్మని పటేల్ ఒక నాకరును అజ్ఞాపించి పంపెను.

చివరకా అమెరికన్ దంపతులారని గదిలో ప్రవేశించి నప్పుడు వారి యాశ్చర్యమునకు, భావాసహ్యతకు మేరలేక పోయెను. చాలనొచ్చు కున్నారు. తాము పొరపడి జమేదారు కాబోలుననుకొన్న వ్యక్తియేనా భారత ప్రభుత్వనిర్వహణ గురుతరభారవహుడు అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు! అట్టి వానికి అనాలాచితముగ పారి తోషకమియబోయిన తమగర్వ పాటుకు క్షమాపణ చెప్పుకొన్నారు.

లాహోర్ కాంగ్రెసు సమావేశములో శాసన సభా కాసన సభా బహిష్కరణ తీర్మానము నెక్కును. బహిష్కరణము తరువాత కొద్దిరోజులకు 1930 జనవరి 21 తేదీన అధ్యక్షుడు విరల్ భాయ్ అసెంబ్లీలో ఆ తీర్మాన మును పురస్కరించుకొని యిట్లు ఉపన్యసించెను—

“శాసన సభలను బహిష్కరించవలసినదిగా కాంగ్రెసు తీర్మానించిన యీ సందర్భములో నాయభిప్రాయములను మీకు విశదము చేయుట నావిధియై యున్నది. అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడుగ నా పరిస్థితులు కూడ మీకు విశదము చేయవలసియున్నది.

“ఇంగ్లండు కామన్సుసభలో ‘స్పీకరు’గా ఉండదగిన వాని శ్రవణశక్తి మీవిధముగ నిర్వచింపబడినది: ‘స్పీకర్ హోదా ఉత్కృష్టమైనది. అట్టి హోదాను స్వీకరించువాడు అన్నిపార్టీలకు అతీతుడై ఉండవలె. చక్రవర్తికి వలె స్పీకరుకు గూడ రాజకీయము లుండరాదు. మొదట ఆతడొక పార్టీ తాళుననే కామన్సు సభాసభ్యుడుగ ఎన్నుకొనబడును. ఒకానొక పార్టీయే ఆతనిని స్పీకరు పదవికి ప్రతిపాదించును. నిజమే. కానిస్పీకరుగ ఎన్నుకోబడి, తన్ను ప్రతిపాదించిన. ప్రతిపాదనను బలపరచిన. ఆయిరువురిచేతను ఆసెంబ్లీ బెంచీల మీదనుండి స్పీకరు కుర్చీలోనికి జేగీయమానముగతీసుకొని పోబడు చున్నప్పుడే ఆతడు పార్టీ బంధాలను కోసివైచికొనును. రంగు రంగుల తన పార్టీ జండాను విడిచిపెట్టును. అతనిజండా ఇప్పుడుస్వచ్ఛమైన తెలుపు. రాజకీయములలో ఆతడు తటస్థుడు. అతనిని ఆసెంబ్లీ సభ్యులందరు ఎన్నుకొన్నట్లే. అందరిపై అతనికి సమానాధికారము ఉన్నది. స్పీకరు పదవి నధిష్ఠించిన తరువాత ఆతడిక యే పార్టీకిని చెందదు.

1923 లో అఖిలభారత కాంగ్రెసు తీర్మానము ననుసరించి కాంగ్రెసులో అంతర్భాగమైన స్వరాజ్య పార్టీ శాసనసభల యెన్నికలకు పోటీ చేసినది. ఆ పార్టీ టిక్కెట్టుమీదనే నేను ఆసెంబ్లీ సభ్యుడవైనాను. 1924 లో ఇక్కడ నా స్థానం ఆక్రమించినాను. 1925 లో అగడ్తలో ఆసెంబ్లీలోని స్వరాజ్య పార్టీ సభ్యులు నన్ను అధ్యక్ష పదవికి ప్రతిపాదించినారు. ఎన్నుకోబడినాను. ఆ క్షణమునే నేను చెప్పుకొన్నాను- ‘ఇప్పుడు నేను ఏ రాజకీయ పార్టీకి చెందను. అన్ని పార్టీలకు చెందిన వాడనే. నేనిప్పుడు మీ యందరివాడను. వెంటనే స్వరాజ్య పార్టీ నాయకుడు పార్టీలోనించి నా పేరు తీసివేయించుటకు ప్రయత్నించును గాక !’ అని.

1926 మార్చిలో స్వరాజ్యపార్టీవారు ఆసెంబ్లీలోనించి నిరసన నూచకంగా బైటకి నడచి పోయినారు. నేను పూర్వము స్వరాజ్యపార్టీ వాడనే. ఆ పార్టీ టిక్కెట్టుమీదనే ఆసెంబ్లీ సభ్యుడుగా వచ్చినాను. కాబట్టి నేనుకూడ వాటితోపాటు బైటికి పోదునని కొందరు సభ్యులు ఆసించియుందురు. నేనాపని చేయలేదు. కామన్సు సభలో స్పీకరువలె ఆసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు కూడ అన్ని పార్టీలకు అతీతుడై యుండవలసినదే నన్ను నియమమును నేను పాటించినాను.

1926 సంవత్సరాంతమున మరల ఎన్నికలు ఆరంభమయ్యెను. నేను నిల్చిన నియోజక వర్గంలో ఒక కాంగ్రెసు అభ్యర్థిని నిలుపుటకు ప్రయత్నాలు జరిగినవి, పోనీ, కాంగ్రెసు అభ్యర్థిగా నన్నే నిలవ మన్నారు. కాని మరల అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడుగా (ఎన్నుకోబడి నట్టయితే) కొంత సేవ చేయదలుచుకొని యున్నాను కాబట్టి తరువాత అవసరమైన అపోహలకు తావు లేకుండ ఉండగలందులకై నేనప్పుడు స్వతంత్ర అభ్యర్థిగానే నిల్చినాను. పోటీ లేకుండనే అసెంబ్లీ సభ్యత్వము లభించినది.

కాంగ్రెసుపార్టీ నాయకుడే నన్ను అధ్యక్ష పదవికి ప్రతిపాదించి నాడు. ఏకగ్రీవముగ నేను ఎన్నుకోబడినాను. అప్పుడు నేను చెప్పినమాట లివి: 'అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడుగ నా పూర్వానుభవాన్ని బట్టి యీ పదవి నధిష్టించినవ్యక్తి తన బాధ్యతలను సక్రమముగ, విజయవంతముగ నిర్వహించవలెనన్న తన స్వార్థ ఆశయములను, పార్టీ పక్షపాతమును, ప్రత్యేక రాజకీయ దృక్పథమును విడిచిపెట్టి, అసెంబ్లీలోని అన్ని పార్టీల వారియెడ సమరసభావమున మెలగుచు వ్యవహరింపవలెనని నేను కవిపెట్టితిని. ఎట్టివాడైనను తన వ్యక్తిగత సంస్కారాలను, పార్టీ శ్రుభావమును త్రేంచి వైచిక్షానలేకు; నిజమే. కాని అతని వ్యక్తిగతాభిప్రాయము లెట్టివైనను, అభిమాన మేపార్టీపై నున్నను...తన తీర్పులలో, నిర్ణయాలలో, అసెంబ్లీ సభ్యులతోటి సంబంధ బాంధవ్యాలలో అవి ప్రతిఫలింపరాదు. ఇతః పూర్వము నేనా ఆశయమునకు అనుగుణ్యముగ ప్రవర్తించినానో లేదో నాకు తెలియదు. ఇకముందైనను అట్లు వ్యవహరింప గలుగుదునో, లేనో చెప్పలేను. కాని ఆయాశయమును సదా జ్ఞప్తియందుంచుకుని తదనుగుణ్యముగ నా అధ్యక్ష బాధ్యతలను నిర్వహించుటకు ప్రయత్నింతునని వాగ్దానము చేయుచున్నాను.'

ఇప్పుడు లానోరు కాంగ్రెసు తీర్మానము వినవచ్చినది. ఈయదనున నేనేమి చేయుచున్నానో తెలుసుకొనుటకు చాలమంది మిత్రులు ఉక్కుకులైయున్నారు. ఈవిషయమై ఎవరికి వారు తోచిన గీతని ఊహాగానములు చేయుకుండ నుండగలందులకై నేనీ నాడీప్రకటనము చేయుచున్నాను. అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు అన్ని పార్టీలకు అతీతుడన్న విషయము మీకు మరొకసారి జ్ఞాపకము చేయుచున్నాను. అసెంబ్లీ సభ్యులందరు ఆతనిని విశ్వసించి యుందురు. అట్టి యెడ ఏదో ఒక పార్టీ

నిర్ణయమును పురస్కరించుకొని అధ్యక్షుడు తత్ప్రకారము ప్రవర్తించి నట్లయితే అసెంబ్లీ సభ్యుల కాతడు విశ్వాసపాత్రుడు కాజాలడు.

ఇటువంటి పరిస్థితులలో కాంగ్రెసు నిర్ణయమును పాటించి నేనీ అధ్యక్ష పదవికి రాజీనామా ఇచ్చితి నేని ఈనాలుగు సంవత్సరాల నుండి నేను కావించిన కృషియంతయు నిష్ప్రయోజనమై పోవును. 'అసెంబ్లీలో ఇక కాంగ్రెసుపార్టీ ఉండదు కదా! ఇక నీవేమి చేయ గలవు?' అని కొందరి సవాలు. కాంగ్రెసు పార్టీ అసెంబ్లీలో లేక పోయి నందున నా కార్యకలాపమునకు ఆటంకమేర్పడు నన్నమాట నేను విశ్వ సింఛను. ఇంకను ఇతరపార్టీలవారు ఉన్నారు. కాంగ్రెసువారి స్థానము లలో మరెవరో వచ్చెదరు. వారందరి విశ్వాసమును, సహాయసంపత్తులను పూర్వమువలెనే బడయగల నని నానమ్మకము. పార్టీ వైషమ్యాలు లేక, నిష్పక్షికంగా నేను వ్యవహరించితినేని వారి విశ్వాసము కరతలామలకమే. కాని అట్లు నేను వ్యవహరించుటకు వీలుగాని పరిస్థితు లేర్పడినప్పుడు - ఆమరుక్షణమే మీరు నన్నీ పీఠంలో చూడరు.

కనుక అసెంబ్లీ ప్రెసిడెంటు ఒకానొక ప్రత్యేక పార్టీ నిర్ణయానికి బద్ధుడై ప్రవర్తించుట తప్పు. కాని భారతదేశ పరిస్థితులు మీ రెరిగి యున్నారు. ఎన్నటికైనను యావద్భారత దేశక్షేమానికై మరొక విశాలా శయం పురస్కరించుకుని అధ్యక్షుడు రాజీనామా దాఖలు చేసుకొను సమయము వచ్చిన రావచ్చును.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము నైమన్కమిషన్ ను నియమించి నప్పుడు, అద్దానిని బహిష్కరించుటకే యావద్భారతదేశము నిశ్చయించి నప్పుడు అట్టి సమయ మేలెంచెననియే నేను భావించితిని. ఆ బహిష్కరణోద్యమములో పాల్గొను నిమిత్తమై యీ పదవికిని రాజీనామా పెట్టనా? వద్దా? యని అప్పుడు తీవ్రముగ ఆలోచించితిని. కాని ఈ యుద్యోగములో నుండియే నేను దేశమునకు ఎక్కువ సేవచేయగలుగుదు నని మిత్రులు సలహా యిచ్చినారు. వారి సలహా ననుసరించియే నేనప్పుడు వార్తాపత్రికలలో ఒక ప్రకటనము చేసితిని. దేశ పరిస్థితుల విషయమటు ఉండనీయింది. అనేకసార్లు ప్రభుత్వముతో నాకు తీవ్రతరములైన భేదా భిసాయములు పొడనూపు చుండినప్పుడెల్ల ఈపదవికి రాజీనామా పెట్టి వేయుదునా యనిపించెడిది. కాని అసెంబ్లీ సభ్యుల విశ్వాసము చూర గొనుచుండినంత కాలము—ఏదైనా ఒకపార్టీ నా ప్రవర్తనము నెడ అసంతృప్తిపడి విశ్వాసరాహిత్య తీర్మానము ప్రవేశపెట్టునంతవరకు —

నేను ఉద్యోగము విడిచిపెట్టరాదని మిత్రులు సలహా లిచ్చుచుండెడి వారు. అనేక పర్యాయములు ప్రభుత్వమునకును, నాకును భేదాభిప్రాయములు సంభవించినప్పడెల్ల ఇర్విన్ ప్రభువు జోక్యము కలిగించుకొని సమంజసముగ, సామరస్యముగ వ్యవహరించియుండక పోయినచో నే నెప్పుడో ఈపదవినుంచి విరమించి యుండెడివాడను.

ప్రస్తుత దేశపరిస్థితులు జాగ్రతగ పర్యవేక్షించినాను. లాహూరు కాంగ్రెసు తీర్మానమును పరిశీలించినాను. ఈ పదవిని వీడకుండ నుండుటయే సమంజసమని నేను నిర్ణయించు కున్నాను.

“కాంగ్రెసు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును వాంఛించు చున్నది. భారతదేశము అధినివేశ ప్రతిపత్తికి అర్హత కలిగియున్నదని బ్రిటన్ గుర్తించవలె. భారతదేశానికి అధినివేశ ప్రతిపత్తి ప్రసాదించు విధానమును గూర్చి రెండుదేశాల రాజకీయ ధురంధురులు సమావేశమై చర్చించుకోవలె. అప్పుడుగాని బ్రిటన్ ఇండియాలో విభేదాలు తొలిగిపోయి బాంధవ్యము స్థిరపడదు. అని ఈ నా నిశ్చితాభిప్రాయమును, నే నీ యుద్యోగము నిర్వహించుచున్న నాలుగేండ్ల నుండియు అవకాశము లభించినపుడెల్ల ఇండియా ప్రభుత్వపు పెద్దలకు తెలియజేయుచునే యున్నాను. వైస్రాయి ప్రకటనము ఇరుదేశముల మధ్య సుహృద్భావము పెంపొందించుటకే యుద్దేశింపబడినట్లు నా నమ్మకము. కాని ఆ ప్రకటనములో ప్రజలు సంతోషములు కాలేదు. కాంగ్రెసు బలము అపారము. కాంగ్రెసుకు ప్రభుత్వమునకు సామరస్యము కూర్చుటకు నా శాయశక్తుల ప్రయత్నించినాను. కాని విఫలుడ నైనాను. ఇప్పటికీ మించిపోయినది లేదు. ఇట్టి పరిస్థితులలో నేనీ ఉద్యోగమున నుండియే చేతనైనంత వరకు దేశసేవ చేయవలెనని నా ఆశయము.”

ప్రెసిడెంటు పతేలు రాజీనామా

1930 ఏప్రిల్ 25 తేదీని విరల్ భాయ్ పతేల్ తన అసెంబ్లీ అధ్యక్షపదవికి రాజీనామా యిచ్చినాడు. ఇచ్చి భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమములో నడుము బిగించి దుమికినాడు. తాను రాజీనామా యిచ్చుటకు కారణములు తెలుపుచు ఆతడు వైస్రాయికి ఇట్లు లేఖ వ్రాసెను-

డియర్ లార్డు ఇర్విన్! నా అసెంబ్లీ ప్రెసిడెంటుపదవికి, అసెంబ్లీ సభ్యత్వానికీ ఇదే రాజీనామా దాఖలు చేసుకొను చున్నాను. ఈ సందర్భమున ... మొదటిసారిగ ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడిన అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడు తన విధినిర్వహణలో ఎన్నికష్టాలు, అటంకాలు ఎదుర్కొవలసి యుండునో తమకు మనవిచేసెదను. ఇప్పుడునేను రాజీనామా యిచ్చుటకు తగిన కారణాలుగూడ నివేదించెదను.

“నేను 1925 ఆగస్టునుంచి ఈపదవిలో ఉన్నాను. ఎట్టిపార్టీ పక్ష పాతమును లేక స్వతంత్రముగనే వ్యవహరించినాను. ప్రజల పొగడ్తలను నేను కాంక్షించలేదు. ప్రభుత్వము వారి ఆగ్రహమునకు నేను పెరవలేదు. నేను కొన్ని పొరపాట్లు చేసియుండ వచ్చును. కాని నా మాటలలో గాని, చేతలలో గాని నా వ్యక్తిగత రాజకీయ దృక్పథముతో నే నెన్నడును వ్యవహరించలేదు. దేశములోని, అసెంబ్లీలోని వివిధ పక్షాలను సంప్రదించిన మీదటనే నేను ఒక నిర్ణయమునకు వచ్చుచుండెడివాడను.

అతిక్లిష్ట తరములైన సమస్యల సందర్భమున గూడ నేనట్లు నిష్పాక్షికముగ, స్వతంత్రముగ ప్రవర్తించి నందుననే ప్రభుత్వ కోపము నకు గురియైనాను. ప్రభుత్వము వారు చాల వరకు సహించి యూర కున్నారు. కాని వారికి సంబంధించిన విషయాలలో మాత్రము నా నిష్పాక్షిక పు తీర్పులను సహించలేక పోయినారు. చక్రవర్తి ప్రభుత్వము సాగి పోవలె. ఆ నిరంకుశత్వము నిరాటంకముగ సాగిపోవునట్లుగనే అసెంబ్లీ

అధ్యక్షుడు ప్రవర్తించవలె తీసి వారి యూహ. నేనందుకు లొంగిపోలేదు. ఒక్కొక్క విషయము వారి దృష్ట్యా అత్యంత ప్రముఖమైనదై యుండవచ్చును. అయినను దాని పరిష్కార సందర్భమునందు కూడ నేను వారి షక్షమే వహించి, వారి నొకరువలె ప్రవర్తించలేదు. తత్ఫలితముగా ఈమూడు సంవత్సరములనుండియు ప్రభుత్వమునకును, నాకును ఒక విధమైన ద్వంద్వయుద్ధమే సాగుచువచ్చినది. ఈ అధ్యక్షపీఠము నాకొక ముండ్రపాదయ్యెను. వారు అధ్యక్షుని బహిష్కరించు ప్రయత్నములు కూడ చేసినారు. వార్తాపత్రికలద్వారా అతనిపై క్రూరాతి క్రూరములగు వాగ్వాణములను కూడా విసిరినారు.

నేనెమి ప్రతికారము చేయగలను? అందుచేత సహించి యూరగానాను. అప్పడప్పుడు కొన్ని సమయాలలో మిమ్ములను కలుసుకొని, మీతో నా హృదయము విప్పి చెప్పకొను చుండెడి వాడను. అంతకన్న నాకు మనశ్శాంతి కరమగు మార్గము వేరు లేకపోయెను. అసెంబ్లీ అధ్యక్షుని అధికారాలు గాని, అసెంబ్లీ గౌరవ ప్రతిష్ఠలుగాని వారు లెక్క చేయరాదు. ఒక్కొక్కప్పుడు అధ్యక్షుని ప్రజలదృష్టిలో కించపరచుటకు కూడ వారు వెనుకాడలేదు.

అంతమాత్రముతో వారు ఊరుకోలేదు. నాపై దుష్ప్రచారము చేయుటకు, ప్రజలలో నన్ను నిందా పాత్రుని చేయుటకు పనిపెట్టుకొన్న యొక ముఠా తయారైనది. దాని కార్యక్రమములో ప్రధానాంశము నాపై మీకు ద్వేషము పుట్టించుట. ఇందులో వా రెంతవరకు కృతార్థులైనారో నేను చెప్ప నక్కరలేదు.

కొందరు పత్రికా విలేఖరులు తరుచు ఆ ముఠాను సందర్శించి పోవుచుండెడివారు. ఆ ముఠావారిని తగినట్లు ప్రోత్సహించెడివారు. వారు తమ పత్రికలలో నన్నుగూర్చి యిచ్చవచ్చినట్లు వ్రాసిడివారు. వీరి దుష్ప్రచార మీ విధముగ శ్రుతిమించి సాగినది. రాజధానిలోనే కాదు, భారతదేశమంతట దెక్కడైనను నివసించుచుండు తెల్లవానికి నాపై ఏవగింపు కలిగి 'వీ డెప్పుడు అసెంబ్లీ నుండి తొలగిపోవునా' యని యనుకొనునట్లు వారు తమ కాయశక్తుల నాపై దుష్ప్రచారము చేసినారు.

ఈసందర్భములో వారునన్ను అస్తమానము పొంచి కనిపెట్టుచునే యుండిరి. ఇట్లు అనేకవిధముల నన్ను బాధించి, విసిగించి నాచేతనే అధ్యక్షపదవికి రాజీనామా యిప్పించవలెనని వారియుద్దేశము కాబోలును! నేను రాజీనామాయిచ్చి వెళ్ళిపోయిన తరువాత 'భారతీయులు

అసెంబ్లీ ఆధ్యక్ష పదవివంటి బాధ్యతాయుత ఉద్యోగాలను నిర్వహించుటకు అనర్హులని ప్రచారముచేయుట వారి లక్ష్యము కాబోలును! ఇండియా ప్రభుత్వమునకుగాని, ప్రభుత్వోద్యోగులకు గాని నాపై కించిత్తుకూడ అదరము లేదన్న సంగతి నగ్న సత్యమే. విశ్వాసరాహిత్య తీర్మానము నెగ్గిననే నేనాపీఠము దిగవలసియుండెను. మరి వేరుమార్గము లేదు. అందుచేత వారు తప్పనిసరిగా సహించినారు. నాపై విశ్వాసరాహిత్య తీర్మానము ప్రవేశబెట్టి నెగ్గించుకొనుట వానికి చేతకాచాయెను.

ఇన్ని కష్టములు ఉండినను నేను నిభాయించుకొని నిల్చినాను. ఆ యుద్యోగ బాధ్యతలు నిర్వహించుచు సాదేశమునకు కొంత సేవ చేయగలుగు చున్నానని నేను నమ్మినాను. అదృష్టవశాత్తు తీవ్రతర భేదాభిప్రాయములు పొడనూపిన సమస్యలలో నాదే పైచేయియైనది. వారు వీగిపోయినారు. సరాలపటత్వం సరిగా లేనివాడైతే ఏనాడో పదవికి రాజీనామాయిచ్చి పారిపోయేవాడు; లేదా వారి యిష్టప్రకారమే నడుస్తూ ఉద్యోగం నిలుపు కొనేవాడు. నేను మాత్రము అరెండుపనులు చేయలేదు. ధైర్యముగ, న్యాయబద్ధముగ వ్యవహరించినాను. అవసరమని తోచినప్పుడు 'రూలింగ్' లు జారీచేసినాను. అవి ప్రపంచములో ఏ అసెంబ్లీకైనను గౌరవప్రదములని నావిశ్వాసము.

నేనీ యుద్యోగపీఠ మధిష్ఠించి ఎరుండినంతకాలము ప్రభుత్వమునకును, అసెంబ్లీకిని నిరంతరసంఘర్షణము సాగుచునే వచ్చెను. నేను ప్రతివిషయమునందును ఆధ్యక్షపీఠ గౌరవమున, అసెంబ్లీ సభ్యుల హక్కులను ఈ నిరంకుశ ప్రభుత్వమునుండి రక్షించుటకే ప్రయత్నించి నాను. నాప్రయత్నములు ముప్పాతిక మువ్వీసము ఫలించినవి. ఈ ఆయుధ సంవత్సరములును ఎంతో మానసిక శ్రమ యనుభవించినాను. నాయాలోగ్యము కూడ చెడినది. ఇప్పటికి ప్రజల విశ్వాసము చూరగొనుచున్నానన్నది ఒక్కటే నాకు ఓదార్పు. వ్యక్తినిగాని, వ్యక్తులనుగాని నేను నిందించుటలేదు. పైని ఉదహరించిన అశ్రమ చర్యలు జరిగిన విధానమును నేను గర్హించుచున్నాను. అట్టి విధానము అవశ్యము అంతరింపవలెనని నా కోరిక.

ఎన్ని కష్టములు వచ్చినను, ఎన్ని యిబ్బందులు పడుచున్నను, ఎవరెట్లు పీడించినను ఈ ఆధ్యక్ష పదవియందుండి నే నేదేని దేశసేవ చేయగలనన్న విశ్వాసముండినచో ఈ యుద్యోగము విడిచి పెట్టువాడను

కాను. కాని పరిస్థితులు మారినవి. ఇంకను నేనీ పీఠమధిష్టించి ప్రయోజనము లేదు.

లాహోరు కాంగ్రెసు సమావేశములో కాసన సభా బహిష్కార తీర్మానము నెగ్గినది. కాసన సభలు ఖాళీచేసి కాంగ్రెసు ప్రతినిధులు వెళ్ళిపోయినారు. ఆ సెంట్రీలో సభ్యుల కయ్యవ్వముగ 'ఇంపీరియల్ ప్రెస్ రెన్సు' సిద్ధాంతమును ఇండియా ప్రభుత్వము ప్రవేశపెట్టి నందుకు నిరసన సూచకముగా ఆ సెంట్రీ వ్యతిరేక పక్ష నాయకుడు పండిట్ మదన్ మోహన మాలవీయ, అతని యనుచరులు రాజీనామాలుచ్చి తొలగిపోయినారు. ఇక నది ప్రజా ప్రతినిధుల ఆ సెంట్రీ అనిపించుకొనదు.

టార్గెట్ బిల్లు చర్చకు వచ్చినది. బ్రిటిష్ వారి ప్రత్యేక హక్కులు ఆ సెంట్రీ అంగీకరించ వలసినదే, లేనా ఇండియాలో మిల్లు పరిశ్రమ శాఖ నమై పోవలసినదే అన్న పద్ధతిలో ఇండియా ప్రభుత్వము ప్రవర్తించినది. అట్లయితే గవర్నమెంటు ప్రతిపాదనలకు ఇవ్వము లేకపోయినను బలవంతముగ సభ్యులు వాటిని సమర్థించుచు వోటు చేయవలసి వచ్చుచున్నది. ఆ ప్రతిపాదనల సామంజస్యము చూడ నక్కరలేదన్న మాట! ఇవే మాటలు ప్రతి సభ్యుడును బిల్లుపై మాటాడుచు చెప్పినాడు. గవర్నమెంటు ఆఫ్ ఇండియా అటు ప్రకారము వోటు స్వాతంత్ర్యము ఉన్నది. కనీసము ఆ హక్కును కూడ కాపాడలేక పోయిన తరువాత నేనింకను ఈ అధ్యక్ష పీఠముపై కూర్చొని యేమిలాభ మనిపించింది.

అనగా ఇకమీద వైస్రాయి కార్య నిర్వాహక వర్తకువారు ప్రతిపాదించిన చట్టాలను ఆ సెంట్రీ కిమ్మనకుండ ఆమోదించవలెనన్నమాట! అట్టి ఆ సెంట్రీకి అధ్యక్షుడనై యుండి నేను నాదేశమునకు సేవకాదు, నాని చేయుచున్నా ననిపించినది.

అదియుగాక ప్రస్తుతము దేశములో తీవ్రపరిస్థితులు లేగినవి. ఇంకను ఈ ప్రెసిడెంటు పదవినే అంటిపెట్టుకుని, చేతులు ముడిచిపెట్టుకుని యుంటినేని భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమమునకు లీకని యపచారము చేసినవాడ నయ్యెదను.

1930 జనవరి 21 తేదీని నేను లాహోరు కాంగ్రెసు తీర్మానమును పురస్కరించుకొని— “ఆ సెంట్రీ ప్రెసిడెంటు ఒకానొక ప్రత్యేక పార్టీనిర్ణయానికి బద్ధుడై ప్రవర్తించుట తప్ప, అపాయకరము. కాని భారతదేశ పరిస్థితులు మారెరిగియున్నారు. ఎన్నటికైనను యావద్భారత

దేశక్షేమానికై ఒక వికలాశయం పురస్కరించుకొని అధ్యక్షుడు రాజీనామా దాఖలుచేసుకొను సమయము రావచ్చును” - అని చెప్పి యున్నాను. నిస్సందేహముగా అట్టిసమయ మిప్పుడేతెంచినదని నాపూర్తి విశ్వాసము.

“యశోవా మృత్యుర్వా” అనుకొని నాప్రజలు స్వాతంత్ర్య సమరోన్ముఖులైనారు. అధునిక యుగపురుషుడు మహాత్మాగాంధీ నాయకత్వమున అఖిలభారత జాతీయ కాంగ్రెసు కొనసాగించుచున్న అహింసా యుత సహాయనిరాకరణ కాసనోల్లంఘనోద్యమాలు జేగీయమానముగ సాగుచున్నవి. వందలకొలది నాదేశీయులు ప్రముఖవ్యక్తులు అప్పుడే చక్రవర్తి కారాగారములను అలంకరించినారు. ఇంకను వేలకొలదిగ జైళ్ళను వరింపనున్నారు. ఈ తరుణమున నేను నాదేశీయులతో భుజము లొరసి నిలువ వలసి యున్నది. అంతేగాని ఈ అధ్యక్షపీఠమున నుండతగదు.

దేశములో ఇంత తీవ్ర పరిస్థితు లేర్పడ కుండ తమరు ఇక్కడ వైస్రాయిగ నుండిన ఈ నాలుగేండ్లనుండియు ఇరుపక్షముల వారికి సామరస్యము కుదుర్చుటకై యొక విధముగ ప్రయత్నించుచునే యున్నాను. మీ కా విషయము తెలిసియే యున్నది. ఇండియాకు అధినివేశ ప్రతిపత్తి నిచ్చుటకు బ్రిటన్ తీర్మానించి - ఆ తీర్మానము నాచరణలో పెట్టుటకై ఇండియా - బ్రిటన్ దేశాల రాజకీయ ధురంధరులు సమావేశమై చర్చించు కొనవలెనని నేను పలుసార్లు విన్నవించుకొన్నాను. అట్లు జరిగించినచో ఇట్టి తీవ్ర సంచలనము జరుగకుండ నుండగలదని నే నాశించితిని.

చాల కాలమువరకు నే నేవో యాశలతోనే యుంటిని. బ్రిటిష్ కామన్వెల్తులో ఇండియా స్వపరిపాలన మనుభవించుచు నుభింపగలదని భావించితిని. దేశీయుల కష్టాలిక గట్టెక్క గలవని యనుకున్నాను. కాని ఇండియాలోను ఇంగ్లాండులోను ఇటీవల జరిగిన సంఘటనలతో నాయాశలు అడియాసలయ్యెను. ఈనాడు బ్రిటుష్వారిలో హృదయపరివర్తనము రాగలదన్న మాట - నిరంకుశ బ్రిటిష్ పరిపాలనా విధానంలో మార్పు రాగలదన్న మాట - బ్రిటిష్వారు ఇండియాకు అధినివేశప్రతిపత్తి ఇచ్చెదరన్న మాట - ఈ మాటలన్నియు నీళ్ళలో మూటలని నిశ్చయించు కొన్నాను.

కాంగ్రెసు కోరికలు సమంజసములని మన్నించు ఉద్దేశము బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు లేదు. ఇండియా సమస్య తృప్తికరముగ పరిష్కరి

రించి ఇండియా బ్రిటన్ ఇరుదేశాల వాకి క్షేమము కూర్చులెనన్న యాతురతకూడ లేవాయెను. పైగా భారతీయుల వ్యాయబద్ధమగు వాంఛను అణగద్రొక్కుటకు ప్రయత్నించు చున్నారు. ఇందుకు వారనుసరించుచున్న మన నీతియే శ్రబలసాక్ష్యము. అందుకనియే భారతదేశమునకు అధినతేశ ప్రతిపత్తిని ఇచ్చెదమని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము ప్రకటించిన నే తప్ప రాండుటేబిల్ సమావేశములో పాల్గొన వలదని కాంగ్రెస్ వారు గాంధీజీ సలహా యిచ్చినాడు. భారతదేశమున కధనివేశ ప్రతిపత్తిని ప్రసాదించు ఆచరణ విధానములను చర్చించు నిమిత్తమే రాండుటేబిల్ సభ జరుగవలెనని మహాత్ముడు ఉద్ఘాటించెను. ఆయన వాదన సమంజసముగ నున్నది.

కనుక ఇట్టి పరిస్థితులలో నా యధ్యక్ష పదవికి రాజీనామా యిచ్చి, ప్రభుత్వముతో నాకుగల సంబంధ బాంధవ్యాలను త్రొక్కుకొని పోయి భారతస్వాతంత్ర్య సమరాన నాదేశీయుల పక్షము వహించెదను. అదియే నేననుసరింపదగిన, ఉదాత్తమైన, దేశభక్తి ప్రబోధితమైన భవిష్యత్కార్యక్రమము. నా యనారోగ్యము నేనీ యుద్యమములో పాల్గొనుటకు అటంకము గాకుండగాక! ఏది యెట్లైనను ఈ నాపదవికి రాజీనామా యిచ్చుటచేత భారత ప్రజోద్యమమునకు నైతికముగ నైన చేయూత ఇవ్వగలుగుచున్నాను.

నేనీ యుద్యోగములో నుండినంతకాలము మీరు నాయుడ స్నేహభావముతో మెలగినారు. అప్పుడప్పుడు ఉచితములైన సలహాలిచ్చుచు వచ్చినారు; ఎంతయు దయతోనన్న ఆదరించినారు. అందుకు మీకు నా కృతజ్ఞతాభి వందనాలు. మీ ఆదరాభిమానాలను నేను మరచి పోను.

నేనీ యుద్యోగము నందుండిన కాలములో నా నియోజకమున చాలకష్టతరమగు పరిస్థితులేర్పడెను. 1927 లో వరదల మూలమున చాల నష్టముకలిగినది. అప్పుడు మీరు నాప్రార్థన మంగీకరించి, యా ప్రాంతములకు స్వయముగా వెళ్ళిచూచి, ప్రజలగోడు ఆలకించి వారిని ఓదార్చి వచ్చినారు. 1928 లో బాగ్దాద్ తాలూకాలో కిస్తు లధికము చేసినప్పుడు అక్కడ ప్రమాద పరిస్థితులేర్పడెను. ఆ తరుణమున తమరు నామాటమన్నించి బొంబాయి ప్రభుత్వమునకు ఉచితములగు సలహాలిచ్చి పరిస్థితులను చక్కబరచినారు.

నేటితో. తమకును నాకునుగల ఈ యుద్ధోగ సంబంధమగు బాంధవ్యము తీరిపోయినది. అయినను మనమాటలు వ్యక్తిగతస్నేహమునకు మాత్రము భంగములేదు. అనధికార హోదాలో మరల తమ్మొకసారి కలసికొనగలనని యాశించుచున్నాను. ”

వైస్రాయి తిరుగు వైస్రాయి ప్రెసిడెంటు పటేల్ రాజీనామాను అంగీకరించెను. పటేల్ రాజీనామా ఉత్తరమందిన మరునాడే ఇన్స్ ప్రభువు తిరుగుబాబాకటి అతి సంక్షిప్తముగ వ్రాసి పంపెను. బార్డొలీ సత్యాగ్రహ సందర్భమున ఇండియా ప్రభుత్వము తన సలహా పురస్కరించుకుని వ్యవహరించినట్లు పటేల్ భావించుట అపోహయని ఆయుత్తరములో వైస్రాయి నూచించెను. పటేల్, అతని దేశీయులు కాంతియుతముగ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వముతో సంప్రదించుకొనుట మాని, అపాయకరమగు కాసనోల్లంఘనోద్యమమును లేవదీయుచున్నారనెను. అందుకు వారు మున్ముందు విచారించవలసి వచ్చుననికూడ నూచించెను.

తరువాత ప్రెసిడెంటు పటేల్ ఇన్స్ ప్రెసిడెంటు పటేల్ ప్రభువుకు మరొక దీర్ఘమైన లేఖ పంపెను. రెండవలేఖ ఇన్స్ ప్రభువు బాంబాయిలో దిగినప్పుడు విరల్ భాయ్ అతనితో చాలసేపు సంభాషించినాడు. ఈ యుత్తరములో ఆ సంఘటనము జ్ఞాపకముచేయుచు అతడిట్లు వ్రాసెను—

“1920 లో సాగిన సహాయనిరాకరణ మహోద్యమమును గూర్చి మీకు నేను విపులముగా చెప్పినాను. అది విజయవంతముగ సాగినది; కాని చివరకు విజయము లభించలేదు. ఆయుద్యమము నిష్ఫలమైనదేమి? భారతీయులందరకు ప్రాతినిధ్యము వహించినసంస్థ కాంగ్రెసు. భారత రాజకీయాలలో గాంధీజీ ఒకధృవభార. మంచి యదనున కెదురుచూచుచున్నాడు. భారతదేశమున కతడు ఏకైకనాయకుడు. ఎట్టి ప్రజాయుద్యమమునైన లేవదీసి నిర్వహించగల సమర్థుడు. అట్టి మహాపురుషునితో సంప్రదించి, సత్వరమే ఇండియాసమస్యను పరిష్కరింప వలసిన యావశ్యకతను తమ కెరుకపరచినాను.

అప్పుడు మీరీదేశమునకు కొత్తగా దయచేసినారు. పరిస్థితులు బాగుగ ఎరుగరు. అందుచేత మీరే యభిప్రాయమును వెల్లడించలేదు.

తరువాత మీరు మీప్రభుత్వ సలహాదారులను, సీవిల్ ఊద్యోగులను సంప్రదించినారు. వారందరూ మీకు వంతపాటు పాడేవారే. ఆ తరువాత దేశములోని వివిధపక్ష నాయకులను చాలమందిని చూచాను. గాంధీజీ అనుచరులైన కాంగ్రెసు వారితో మాత్రం మీరు సంప్రదించినారు గాదు.

తరువాత మీ - నా సంభాషణలలో అనేక పర్యాయములు గాంధీజీ రాజకీయ భారంధర్యమును, కాంగ్రెసు శక్తిని శంకించినారు. మీరు నా సలహాలు మన్నించక, తప్పుడు సలహాలకు చెవియెక్కు చున్నారని నేను గమనించితిని. గాంధీజీ చిరకాలములోనే ఒక బ్రహ్మాండ మైన ప్రజాయుద్యమమును లేవదీయ గలడనియు, అప్పుడుమీరు దమన నీతి ననుసరించుట మీకే అనిష్టదాయకమనియు ఖచ్చితముగ చెప్పినాను. అట్టి యుచితమైన సలహా మీకు మరెవ్వరును ఇచ్చియుండరు. కాని మీ రప్పుడు నా మాట మన్నించు స్థితిలో లేరు.

1927 లో నేను ఇంగ్లండు కల్చినప్పడు చక్రవర్తితోను, బర్కిన్ హెడ్ ప్రభువుతోను, ఇంకను తదితర రాజకీయ ప్రధ్యుల తోను అవే మాటలు చెప్పినాను. బర్కిన్ హెడ్ ప్రభువు భారత రాజకీయ సంస్కరణలు గూర్చి ముచ్చటించుచు - ఇండియాలో సత్వరిమే బాధ్యతాయుత స్వపరిపాలనము నెలకొల్పవలెననియు, అట్లుచేయనిచో పరిస్థితులు మరింతగ విషమించి ఇరుజేశాల సంబంధ బాంధవ్యములు చెడి పోవుననియు నొక్కి చెప్పితిని. అప్పుడాతడు ఇండియా రక్షణ విషయమై కొన్ని యిబ్బందులు నూచించినాడు. అందుకు నేను సమాధానముగ 'పోనీ' బ్రిటిష్ వారు మాకు కొన్ని మరతులమీద కొందరు ఊద్యోగులను కొంతకాలము వరకు ఇవ్వకూడదా? అప్పుడే రక్షణవిషయమైన యిబ్బందులు తొలగిపోవును కదా!'' అన్నాను. వెంటనే కాంగ్రెసుకు తృప్తికరముగ భారతదేశ సమస్యను పరిష్కరించక పోయినట్లయితే 1930 లో మరల 1920 నాటి విషమ పరిస్థితు లేర్పడి తీరునని జోష్యులు కూడ చెప్పివచ్చినాను.

ఇంగ్లండునుంచి తిరిగి వచ్చినమీదట ఆ విషయములే మరల మీకుగూడ నివేదించినాను. తరువాత మూడు నెలలకు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము 'సైమన్ కమిషన్' ను నియమించినట్లు తెలిసినది. నేను బాధపడినాను. ఆశ్చర్యపోయినాను. నా సలహాలన్నియు బూడిదపోసిన పన్నీరయ్యె కదా యని విచారించినాను.

యూవర్షోరతదేశము 'సైమన్' ను బహిష్కరించుటకే నిశ్చయించినది. నేనుకూడ నా ఆసెంట్లీ ఆధ్యక్ష పదవికి రాజీనామా యిచ్చి నా దేశీయులతో చేరి ఆ యుద్యమములో పాల్గొందా మనుకున్నాను. వచ్చి మిమ్ములను - వైస్రాయి హోదాలో గాకుండ మిత్రుడుగ సలహా యిడిగినాను. అట్లు చేయవలదని మీరు నాకు సలహా యిచ్చినారు. మీ సలహా ప్రకారమే నేను నడచుకొన్నాను.

కాని దేశములో ఆ బహిష్కరణోద్యమము విజయో శేరియుగ సాగినది. అప్పుడుగాని మీకు..... నే నిన్నాళ్ళనుండియు చెప్పచుండిన మాటలలో ఏదో సత్యమున్నదని మీకు స్ఫురించలేదు. వెంటనే మీరు ఇంగ్లండునకు ప్రయాణము కట్టినారు - ఇండియా పరిస్థితులను బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు తెలియజెప్పటకు.

ఆ మీ ఇంగ్లండు ప్రయాణమువల్ల కొంత మేలు ఒకగుడునేమో యని ఆశించినాను. భారతీయుల శ్వాసబద్ధమగు వాఁచలు మీరు మన్నింతు రనుకొన్నాను. మార్కఫారిలి తపస్సు ఫలించి, కష్టాలు ఈడేరునని భావించాను. కాని మీకీ సామర్థ్యాలను, ఇబ్బందులను ఊహించుకొనలేక పోయానాను. కాని మీ ప్రయత్నము వృథా కారాదని నా కోరిక. అందుచేత మీరు బయలుదేరి వెళ్ళుచున్నప్పుడు - 'గాంధీజీ-మోతీలాల్ నెహ్రూ' లను సంప్రదించి ఎట్టి ప్రకటనము కాంగ్రెసును సంతృప్తి పరచగలదో తెలిసికొనకుండ మీరు ప్రయాణమై తిరిగి పోవుట కూడ 'దని నూచించినాను. కాని అభిమానము వలననో, మరియే యితర కారణము వల్లనో మీ రా పని చేయలేదు. ఎంత చెప్పినను కాంగ్రెసు శక్తి, గాంధీజీ ప్రభావము మీ మనసున కెక్కలేదు.

మీరు ఇంగ్లండులో ఉండినప్పుడు నేను రెండు ఉత్తరాలు తమకు వ్రాసినాను. 'గాంధీజీయొక్క గాని మోతీలాల్ పండితుని గాని, లేదా యిరువురియొక్క గాని యభిప్రాయములను తీసుకొనకుండనే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము ఎట్టి ప్రకటనము చేసినను నిష్ఫలము కాగలదనియు - లేనిపోని దురభిమానమును పాటించి కాంగ్రెసు నాయకులతో సంప్రదింప బూనుట అపాయకరమనియు - బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము అధికారమును ఒప్పజెప్పవలసి వచ్చిన కాంగ్రెసునకేగాని మరే యితర పక్షమునకు గాదనియు' - తెలియజేసినాను. అందుకుమీరు జవాబు వ్రాయుచు - 'భారతదేశములోని అన్ని పక్షములవారికి అంగీకార యోగ్యమగు శాంతి యుత పరిష్కారమునకే కాయశక్తుల పనిచేయుదు' నని తెలిపినారు.

మీరు తరువాత ఇండియాకు తిరిగివచ్చి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము తరపున ఒకప్రకటనము చేసినారు. అందుకు రెన్నాళ్లుముందుగా దాని నకలాకటి తమరు నాకు పంపించినారు. మీప్రకటనము కాంగ్రెసును ధ్వజభావములా పడవేయుచున్నదని నేనుమీకు నూచించితిని. వారు మీప్రకటనమును అంగీకరించినచో కలకత్తా కాంగ్రెసు తీర్మానమునకు వ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించినవారయ్యెదరు. అంగీకరింపకపోయినచో మిత వాదుల నానుభూతిని పోగొట్టుకొనియెదరు. మితవాదులీ ప్రకటనమును అవశ్యము బేషరతుగా అంగీకరించెదరు.

“రాండుటేబిల్ సమావేశము జరుగుట వ్యక్తిగతముగ నాకుఇష్టమే. కాని ముందుగా రాజకీయభేదీల యావస్థండి విడుదల జరుగవలెను. రాండుటేబిల్ సమావేశమునకు భారతదేశ ప్రముఖ రాజకీయవేత్తలు ఆహ్వాయమానులు కావలెను. రాండుటేబిల్ సమావేశానంతరము మీరు మా తలకేదో త్రవ్వియెత్తెదరనికాదు నాయభిప్రాయము. ఆ సమావేశము ఒకవేళ విఫలమే అయితే అప్పుడు కాంగ్రెసు మరొక బ్రహ్మాండమైన ప్రజాయుద్ధమును లేవదీయవచ్చును. అప్పుడు కాంగ్రెసు అక్రమ ముగ ప్రవర్తించినదని నిందించుట కవరికిని నోరురాదు. కనుక కాంగ్రెసు నాయకులులేని రాండుటేబిల్ సమావేశము వ్యర్థము, నిష్ఫలము అని నా నిశ్చయము. అందుకనియే మీరు తప్పనిసరిగా గాంధీజీతో ముందుగా సంప్రదింపవలసినదని నేను కోరినాను.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వప్రకటనమును కాంగ్రెసేతరపార్టీలు అంగీకరించినంతమాత్రమున ప్రయోజనములేదు. అవి అంగీకరించిననేమి, అంగీకరింపకపోయిననేమి. ముఖ్యముగ కాంగ్రెసు అంగీకరించుటయే కావలసినది. లాహోరు సమావేశములా జాతీయకాంగ్రెసు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమే తమ లక్ష్యముగ తీర్మానించిరి. ఆ లక్ష్యమునకే బద్ధమైయుండి కాంగ్రెసు రాండుటేబిల్ సమావేశములా పాల్గొననిరాకరించిన పక్షమున అది ఇంగ్లండునకును, ఇండియాకును దుర్దినములనియే చెప్పవచ్చును. కనుక కాంగ్రెసు రాండుటేబిల్ సమావేశములా ఎట్లయిన పాల్గొనునట్లు చేయవలెను.

పరిస్థితులను చక్కజేయగల మహాత్ముడు గాంధీజీ యొక్కడే. ఆ మాట మీరు వూర్తిగ విశ్వసించండి. ఇప్పటికైనను మించి పోయినది లేదు. ఆయనను మొదట తృప్తిపరచండి.

మీరు లాహోరు కాంగ్రెసుకుముందు నా సలహాననుసరించి వైస్రాయి భవనంలో ఒక సమావేశం ఏర్పాటుచేశారు. కాంగ్రెసు తిరపున గాంధీజీ, మోతీలాల్ నెహ్రూ హాజరైనారు. భారతదేశంలో తక్షణమే అధినివేశప్రతిపత్తి రాజ్యాంగ విధానమును అమలుచేయు ప్రణాళికను బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము రాండుఓలిల్ కాన్ఫరెన్సులో అంగీకరింపగలదని మీరు హామీ ఇవ్వవలసినదిగా గాంధీజీ కోరినాడు. మీరట్టిహామీ ఇవ్వలేక పోయినారు. ఆ సమావేశము భగ్నమైనది.

ఒక వైస్రాయిని అట్టి హామీ ఇవ్వవలసినదిగా కోరుటలో గాంధీజీ పొరపాటుచేసినాడని నేను మొదట భావించినాను. ఇండియా సమస్యను శాంతియుతముగ త్రికరణశుద్ధిగ పరిష్కరించుటకు ప్రయత్నించుచున్న వైస్రాయిని అట్టి హామీయడుగుట బాగుండలేదని నేను గాంధీజీతో చెప్పినాను.

కాని తరువాత ఇండియాలోను, ఇంగ్లండులోను జరిగిన సంఘటనలతో నాయభిప్రాయము మారినది. రసెన్ మహాశయుని ఉపన్యాసము, ఆ సెంట్రిల్ తమరుకావించిన ఉపన్యాసము, కే లము తమ స్వీయ అభిప్రాయములను వెల్లడించినంతమాత్రమునకే మీరు అనేకమందిపై దమననీతిని ప్రయోగించుట, మీరు 'ఇంపీరియల్ ప్రిపరెన్సుచు' తెచ్చి భారతదేశముపై రుద్దుట, వోటు స్వాతంత్ర్యమునుకూడ భంగపరుచుట— ఇవన్నీ చూడగా గాంధీజీ అట్టిహామీని తమరివికోరుట సమంజసముగనే యున్నదని నాకుతోచెను.

తరువాత జాతీయకాంగ్రెసు సమావేశము లాహోరులో జరిగెను. తక్షణం సంపూర్ణస్వరాజ్యమే తమ లక్ష్యముగా తీర్మానించినారు.

గాంధీమహాత్ముడు తన తుదిమాట మీకయకబరచి శాసనోల్లంఘనోద్యమమునకు కడంగినాడు. అతని శంఖారావము దేశమంతయు ప్రతిశబ్దించినది. మూలమూలల నుండివచ్చి ప్రజలాయనకు అనుసరించినారు. వందలకొలది ప్రజానాయకులప్పుడే జైల్లోనున్నారు. ఇంకను వేలకొలదిగ దేశభక్తులు మీజైల్స్ కేకాదు, అవనిరమైనచో ఈ స్వాతంత్ర్యసమరమున ప్రాణాలర్పించుటకు కూడ భయపడరు.

1921 లో సహాయనిరాకరణోద్యమమును మీరు అణచివేసినారు; నిజమే. బహుముఖమైన దమననీతిని మీరు అనాడుకూడ వినియోగించినారు. నాటి ఆ యువ్యచుచు విఫలమైపోయినను అది ప్రజలలో

ఒక అపూర్వనూతన చైతన్యమును సృష్టించినది. ప్రతి భారతీయుని రక్త కణాలలో స్వాతంత్ర్యపిపాస వెల్లివిరిసినది.

ఈ ప్రస్తుత శాసనోల్లంఘనోద్యమ సందర్భమున మీరు ఆవలంబించిన విధానములన్నియు - సైమన్ కమిషన్ ను విజృంభించుట, కాంగ్రెసువారితో సంప్రదింపకపోవుట— ఇత్యాదులన్నియు తప్పదు సలహాలమూలమున జరిగినవి. భారతప్రజలపై కాంగ్రెసుయొక్క, గాంధీజీయొక్క ప్రభావము అగ్గలమన్నసంగతి నేను బలుమాన్లు చెప్పినను మీరు విశ్వసించినారుకాదు. ఇంతకు పాపము! మీతప్పేమియులేదు. మీచుట్టునున్న వారికి కాంగ్రెసుయెడల సానుభూతిలేదు; దేశముపట్ల భక్తి లేదు; దేశంలోని యదార్థ పరిస్థితులేరురు. అట్టిమహనీయుల సలహాలకు చెవియొగ్గి మీరు మరొకవిధముగ ఎట్లుప్రవర్తింప గలిగియుందురు?

ఈ శాసనోల్లంఘన మహోద్యమములో మీరు కనువిప్పులు యుండవచ్చును - ఈ క్లిష్టసమయమున గూడ నేను తమ కొక సలహా యిచ్చెదను: దురిభిదానాలు విడిచిపెట్టండి, గాంధీజీని పిలిచి ఆతనితో ఒడంబడిక గావించుకోండి.

కాంగ్రెసు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమే తన లక్ష్యముగా ప్రకటించిన మాట వాస్తవమే. అయినను... ఇంకను ఎన్నోత్యాగములు చేయకుండ, ఆలస్యములేక బ్రిటిష్ కామన్వెల్తులో ఇండియాకు బాధ్యతాయుత స్వపరిపాలనము సిద్ధించుటకు కాంగ్రెసు సమ్మతించుననియే నానమ్మకము. బ్రిటన్ తో సంబంధములేని సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యముకన్న అధినివేశప్రతిపత్తియే భారతదేశమునకు క్షేమకరమనికూడ నా విశ్వాసము.

ఒక బాధ్యతగల మంత్రి ఆధీనములో ఎంతకాలము ఏయేషరతులమీద ఎందరు బ్రిటిష్ పైనికులుండవలెను? అన్న సమస్యయు, విదేశాంగ సమస్యయు, భారతసంస్థానాల సమస్యయు— ఈ మూడు సమస్యలపై ముఖ్యముగా రౌండుటేబిల్ సమావేశములో ఒక ఒడంబడికకు రావచ్చును. భారతదేశ పరిపాలనకు సంబంధించిన తనతర సమస్య లేవియు అక్కడ చర్చకు రానవసరములేదు. ఆ సమావేశములో ఇరుదేశముల రాజకీయవేత్తలుకలసి పాల్గొనవలెను.

ఇండియా అధినివేశప్రతిపత్తిని పొందగల అస్థిత్వము బ్రిటన్ ప్రభుత్వము గుర్తించితీరవలెను. ఆ అధినివేశప్రతిపత్తిని ఇండియాలో

ప్రవేశ పెట్టు విధానములను చర్చించుటకై ఇరుదేశాల రాజకీయవేత్తలును సమావేశమై చర్చించుకోవలెను—అని నేను 1930 జనవరి నాటినుండియు చెప్పుచునేయున్నాను. ఈ పని లాహోరుకాంగ్రెసుకు పూర్వమే జరిగి యుండిన బాగుండెడిది. ఇప్పుడు దేశములో అధినివేశప్రతిపత్తిని కోరు వారు కొందరు, సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమును వాంఛించువారు కొందరు— రెండు తెగలుగ ఆయినారు. ఆ రెండు పక్షాలవారును ఒకే నిర్ణయమునకు వచ్చుటయనునది మా ఆంతరంగిక సమస్య.

ఇండియా సమస్యను సహృదయముతో పరిష్కరించవలెనన్న ఉత్సుకత మీకు కలదు. అయినను మీరందుకు ఎదుర్కొనవలసిన కష్ట ములనుకూడ నేను గ్రహించగలను. కొన్నాళ్ళనుండియు ఈ దేశములో రేగుచుండిన సంచలనము గమనించుచున్నారకదా! స్వరాజ్యసంపాదనకు ప్రజలు సర్వత్యాగములుచేయుటకు సిద్ధముగ నున్నారన్న యంశము మీకు విశదమైనదికదా!

కనుక బ్రిటిష్ ప్రభుత్వముతో మీకుగల పలుకుబడినంతయు ఉపయోగించి ప్రయత్నించండి. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునకు నచ్చ జెప్పి ఇండియాకు అధినివేశప్రతిపత్తిఇచ్చు ఏర్పాటులను సృష్టించ లేకపోయి నచో మీరీ వైస్రాయిపదవికి రాజీనామా యిచ్చివేయండి. అంతేగాని దమన నీతినుపయోగించి కోట్లకొలది భారతీయుల జన్మహక్కును అణగ ద్రొక్క జూచువారితో చేతులుకలిపి అపకీర్తి అర్జించకండి.

మీరు ఇండియాకు మంచిసేవయే చేసినారు. తప్పుడు సలహాలు వినకుండనుండినచో ఇంకను మంచిసేవచేసి యుండెడివారే. ఈ క్లిష్టసమస్యను పరిష్కరించుకత్తిసామర్థ్యములు మీకు లేనియెడల వెంటనే మీరీప దవినుండి విరమించితిరేని ఈ దేశమునకు అత్యంతసేవ చేసినవారయ్యెదరు.

కాని మీరు చాలవరకు భారతప్రజల ఆదరము పొందియు న్నారు. ఇంగ్లండులోని అన్నిపార్టీలవాణితో మీకు పరిచయమున్నది; పలుకుబడియున్నది. పైగా ఇండియా సెక్రటరీకి తమపై మిక్కిలి విశ్వాసము. కనుక మీరు ధైర్యముచేసి వ్యవహరించితిరేనే ఇండియాకేకాదు, మీ ఇంగ్లండునకుకూడా ఎంతోసేవ—ఇదివరకెవ్వరును ఎన్నడును చేయ నంతసేవ—చేయగలుగుదురు.”

* “ఎస్టేటు-పెన్షన్”

మహాత్ములు స్వార్థముచూచుకొరు. దేశాభ్యుదయము, ప్రజాక్షేమము వారి ప్రధానలక్ష్యాలు. ఆ తరువాతనే తమ బాగోగులు.

విశ్వభాయ్ పటేల్ ఆ సెంట్రీ అధ్యక్షుడని నధిష్ఠించినది తన భార్యాబిడ్డలను పోషించుకొనుటకుకాదు. తన్ను ఆశ్రయించుకొని యున్న బంధుమిత్రాదులకు తనపలుకుబడి ఉపయోగించి ఉద్యోగాలు అర్జించిపెట్టుటకుగాదు. కీర్తిపతిష్ఠలు ఆశించికాదు.

ఆ సెంట్రీ అధ్యక్షుడుగనుండి మాతృదేశమునకు వీలైన సేవచేయుటకే ఆతడా పీఠమును కోరి అధిష్ఠించినాడు. మాతృదేశ సేవచేయుటకు ఉన్న అవకాశములన్నియు వినియోగించుకొన్నాడు. ఇక తాను చేయదగినది యేమియులేదని తోచిననాడు అంతఉచ్చపదవినికూడ తృణప్రాయముగ త్యజించివచ్చినాడు అదియే నిజమైన త్యాగము; కర్మవీరుని లక్షణము. అదియునుగాక—

గాంధీజీ డండీయధ్యము ఆరంభించిన తోజులవి. ఆ మహాత్ముని శంఖారావము ప్రతి భారతీయుని హృదయంలో మారుమోగినది. ఎక్కడికక్కడే దేశనాయకులు వెలసినారు. ఎక్కడి కక్కడే నైస్యాత్మోహిణులు సమీకృతములైనవి. తల్లులిచ్చిన దీవనబలముతో, ఇల్లాళ్ళు తీర్చిదిద్దిన సింఘారతిలకాలతో భారతవీరులు అపారతేజో విరాజమానులై... గాంధీజీ ఆరంభించిన ఈ మహాస్వాతంత్ర్య సంగ్రామము ఒక ‘చెర్రాట’గా భావించి నడుములు బిగించి ముందుకుసాగినారు.

* ఇంగ్లండులో రాజీనామా యిచ్చిన స్పీకర్లకు ఎస్టేటు-పెన్షన్ ఇచ్చుట ఆచారము. ఈ పరిస్థితిలో ఇండియాలో పటేల్ కు కారాగార శిక్షయే బహుశక్తి.

వారికి అహింసా మహాస్త్రియు తప్ప వేరు ఆయుధాలులేవు. గాంధీజీ ప్రసాదించిన నైతికబలమే తప్ప మరి మారణాయంత్రాలులేవు. ప్రాణాలర్పించుటేతప్ప ప్రాణాలుకొను యుద్ధకమము వారెరుగరు.

ప్రభుత్వమువారి పశుబలము విజృంభించినది. కనబడినవారి నెల్ల తీసుకొనిపోయి జైళ్ళలోకృక్కినారు. నిర్దాక్షిణ్యముగ లాటిఛార్జీలు జరిగినవి. తుపాకులు పేలినవి. మిన్నంటుచున్న భారతస్వాతంత్ర్య బావలపై బ్రిటిషుప్రభుత్వము వారుణాస్త్రాలను విడిచినది.

ఇట్లు నైతికపశుబలాలు రెండును బాహాబాహి, కచాకచి, ముష్టా ముష్టి పెనగులాడుతున్నవి. విరల్ భాయ్ దేశపరిస్థితుల స్వరూపము చూచినాడు. ప్రభుత్వము ఉపయోగించుచున్న దమన వీతినిచూచి ఏవగించుకొన్నాడు. భారతవీరుల స్వాతంత్ర్య దీక్షనుచూచి రొమ్ములు విరుచుకొన్నాడు.

ఇట్టి సమయములో నేనింకను ఈ అధ్యక్షపీఠముపై పెంపుడు రామచిలుకవలె జేసికొక్కడ? పోయి నాదేశీయులతో భుజములారసి నిల్చుండి యుద్ధము చేసెదనుగాక! అదియే నా అవశ్యకర్తవ్యము— అని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆ నిశ్చయమునే నిర్భయముగ వైస్రాయికి తెలియజేసి ఉద్యోగమునకు వ్యస్తిచెప్పి బైటికి వచ్చినాడు. ఆత్మ మర్యాదను, నిలువబెట్టుకొన్నాడు.

ఈ సందర్భములో, విశ్వకవి రవీంద్రుడు తన ‘నైట్’ (knight) బిరుదమును వదులుకొనుచు, పంజాబు దురంతాలయనంతరము మనను విరిగి పోయి, అప్పుడు వైస్రాయిగనుండిన ఛల్మోస్ఫర్డు ప్రభువునకువ్రాసిన యుత్తరము స్ఫురించుచున్నది.

“మీరు మాకిచ్చిన గౌరవనీయములగు బిరుదులు మాకు అత్యంత లజ్జాకరములుగ అవమానజనకములుగ పరిణమించు దినములేతెంచినవి. నామటుకు నేను ఈప్రత్యేకబిరుదులు ఊడబెరికి కొనగోరుచున్నాను. అనామకులై, మీచేతిమీదుగ అమానుష హింసలకులొనై అటమటించుచున్న నాదేశీయులతోపాటు నేనును అనామకుడనై నిలువగోరెదను” అని విశ్వ కవి వ్రాసినాడు.

విఠల్ భాయ్ పటల్ తన ముందు కా

శాసనోల్లంఘనోద్యమ ర్యక్తమును రాజీనామా యుత్తరములతోనే
ప్రవేశము నువ్వక్తము చేసినాడు. ప్రజలపక్షమున నిల్చి
వారి న్యాయబద్ధములైన హక్కులకోసము
తానుకూడ స్వాతంత్ర్య సమరములూ పాల్గొనుట—అదియే ఆతని నిర్ణయము.

అసెంబ్లీగద్దె అధిష్టించుటకు పూర్వము విఠల్ భాయ్ దేశములలోని సర్వప్రజాఉద్యమములలో పాలుతీసుకొనుచుండెడివాడే. బార్డాలీ సత్యాగ్రహముప్పుడు ఆతడద్దానికి ఎంతచేయూతయొసగి విజయవంతముగ సాగించిచాడో ప్రథమ ప్రకరణమున వివరించినాము. కనుక అసెంబ్లీ అధ్యక్ష పదవినుండి విముక్తుడై వచ్చిన వెంటనే మరల కాంగ్రెసు ఉద్యమములూ చేరవలయునాయే యాతడు సకలత్పించెను.

1930 మే 3 తేదీని...రాజీనామాయొచ్చిన కొలదిరోజులకు విఠల్ భాయ్ కలకత్తాకువచ్చెను. ప్రజలారానికి స్వాగతమిచ్చు నిమిత్తము తండ్రి పతండుములుగ స్టేషనువద్దగుమికూడిరి. అది ప్రభుత్వముదృష్టిలో మహా పరాధమయ్యెను. వెంటనే పోలీసులువచ్చి ప్రజలపై లాఠీచార్జీచేసినారు. పండిట్ గోవిందమాలవీయ ఆనిగగల చాలమందికి గాయములు తగిలినవి.

కలకత్తా వీధులలో ఈవిధముగ ప్రభుత్వము ప్రదర్శించిన ఆమానుషచర్యలను విఠల్ భాయ్ కన్నులార చూచినాడు. ఇంతవరకాతనికి శాసనోల్లంఘనోద్యమములలో ప్రత్యక్షముగ పాల్గొను ఉద్దేశము లేక పోయినను, ఇట్టి సంఘటనలు కంట బడినతరువాత ఉండబట్టలేక పోయినాడు. స్వాతంత్ర్య సమరములూ ఒక్కమ్మడి గంతువేసి దుమికినాడు.

అసలు 1920 లో రేగిన సహాయనిరా

పెషానర్ సంఘటనలు కరణోద్యమముతోనే భారత దేశమునకు స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించి యుండవలసినది. కాని గాంధీజీ మధ్యలోనే ఉద్యమమును ఉపసంహరించినాడు. అందుకు అచ్చటచ్చట దేశీయులు కొంతవరకు హింసాత్మకముగ ప్రవర్తించి యుండుటయే కారణము.

మహాత్మునకు అహింసలో సంపూర్ణ విశ్వాసమున్నది. అసిఫారా వ్రతముగ దాని నాతడు అనుష్ఠించుచున్నాడు. ఆయన శత్రువును ద్వేషిం

చదు. ఆశత్రువులొని జౌవ్యమునే ఆయన ఆహ్వానించుకొనును. బ్రిటిష్ వారియొడల ఆయనకు ద్వేషములేదు. వారి సామాజ్యతత్వమునే ఆయన నిరసించును. అకాంతి, అనిష్ట, అసహనము ఆయనకే తగిపోయినది.

కాని సామాన్య మానవులకు అంతఃకర్షణ ఉండుట అరుదు. ఒకప్పుడు వివేకానందు డన్నాడు— “నేను బహుదేశాటనము చేసినాను. మనిషిని, అతనిలొని చెడ్డతనమును పృథక్కరించి, ఆ చెడ్డతనమును మాత్రమే ద్వేషించి, మనిషిని ప్రేమించగల వ్యక్తులను నేనెక్కడా చూడలేదు” అని. అదియునుగాక బ్రిటిష్ ప్రభువులు భారతీయుల స్వాతంత్ర్య పిపాసను అణగ ద్రొక్కివేయుటకు క్రూరాతి క్రూరములైన విధానములను అవలంబించినప్పుడు కొందరు ఉద్రేకులై ప్రతిహింసా బుద్ధితో ప్రవర్తించుట సంభవించుచుండును.

అట్టి సంఘటనమే ఒకటి పెషావరులొ కాసనోల్లంఘనోద్యమ సందర్భమున జరిగెను. రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుకమిటీ సభ్యులందరూ ప్రభుత్వము బంధించుటతో, ప్రజలు ఉద్రేకులైనారు. గందరగోళము జరిగినది. ఒక బ్రిటిష్ ఆశ్వపడు మరణించినాడు. ప్రభుత్వమువారు మిలిటరీ సైనికులను తెచ్చి ప్రజలపై కాల్పులు సాగించినారు. పరిస్థితులు అత్యంత ఘోరముగా విషమించిపోయినవి. పరిపాలనా కార్యకలాపములు స్తంభించిపోయినవి.

ఈసందర్భంలో రాయల్ ఘరివాల్ సైనికులు కొందరు దేశీయులపై కాల్పులు ప్రయోగించుటకు నిరాకరించిరి. “మాకును అత్మగౌరవము ఉన్నది. ఈపట్టణప్రజల చేతులలొ ఆయుధములన్నచో మేము కూడా తుపాకులు పేల్చెదము. పిల్లలను, బిచ్చగాళ్ళను మేము చంపనొల్లము..... ఇండియా సైన్యము ఇండియా రక్షణకుగాని. నిరాయుధులగు ప్రజలను చంపుటకుకాదు.” అని వారు పలకినారట.

అసలు ఈ పెషావరు విషాదాంత గాధకు కారణము; ఒక బ్రిటిష్ సైనికుడు తుపాకి పేల్చినాడట. అది ఆకస్మాత్తుగ ఒక రిక్షాలొ వెళ్ళుచుండిన ఒక సిక్కుయువరికి తగిలి, ఆమెయు, ఆమెయిరువురు బిడ్డలును మరణించిరి. దానితో ప్రజల కోపతాపములు హద్దుమీరి విజృంభించినవి.

ఈ పెషావర్ అల్లరుల విచారణ సంఘమొకదానిని ప్రభుత్వము నియమించెను. అందు ఆలహాబాద్ హైకోర్టుజడ్జి షామహమ్మద్

సులైమాన్, కలకత్తా హైకోర్టుజడ్జి పాంక్తిడ్జి—ఇరవురును సభ్యులుగా నుండిరి.

“ప్రభుత్వపు మిలటరీ కారు క్రిడబడి కొంతమంది ప్రజలు మరణించిన తరువాతనే బ్రిటిష్ ఆశ్వకుని ప్రజలు నిరోధించినారు. పరిస్థితులంత తీవ్రముగ వివమించుటకు ప్రధాన కారణము మిలటరీ కారుక్రింద కొందరు ప్రజలు మరణించుటయే” — అని న్యాయమూర్తి సులైమాన్ తెలిపినాడు.

ఎట్లయినను పెషావర్ కథ భయంకరముగ, విషాదకరముగ ముగిసెను.

అఖిల భారత కాంగ్రెసు కార్యవర్గము పటేల్ కమిటీ కూడ పెషావరు సంఘటనల యవార్త స్వరూపమును ప్రపంచమున కెరుకపరచు నిమిత్తము ఒక విచారణకమిటీని నియమించెను. దానికి మన విరల్ భాయ్ పటేల్ అధ్యక్షుడు.

కాని యీవిచారణ సంఘసభ్యులను వాయువ్య సరిహద్దురాష్ట్రములలో ఆడుగు పెట్టరాదని ప్రభుత్వము నిషేధించెను. తరువాత ఈసంఘమువారు తయారు చేసిన నివేదికనుగూడ ప్రభుత్వము జప్తుచేసెను.

ఎంతో జాగరూకతతో పటేల్ విషయసంగ్రహము చేసినాడు. చివరకు తననివేదికను కాంగ్రెసు కార్యవర్గమునకు సమర్పించినాడు.

1930 ఆగష్టు 7 తేదీని పటేల్ కమిటీ నివేదికను పరిశీలించుటకై కాంగ్రెసు కార్యవర్గము ఢిల్లీలో సమావేశమయ్యెను. ప్రభుత్వ సమావేశమును నిషేధించెను. కాని కాంగ్రెసు కార్యవర్గసభ్యులు దానిని పాటించలేదు. విరల్ భాయ్ కూడా అనిషేధపు ట్లాజ్ను ఉల్లంఘించినాడు. వెంటనే ప్రభుత్వము కాంగ్రెసు వర్గసభ్యులను, పటేల్ ను పట్టుకొనిపోయి ఆరు నెలల కఠినశిక్ష విధించెను.

అప్పడన్నాడు పటేల్ నవ్వుచు “ఇంగ్లండులో తమ పదవులకు రాజీనామానిచ్చివచ్చిన స్పీకర్లకు ఎట్టేటు - పెన్నను ఇచ్చి గౌరవించు ఆచారముకలదు. ఇండియాలో ప్రథమ అనధికార అసెంబ్లీ అధ్యక్షునికి కారాగారశిక్షయే ఎట్టేటు పెన్ననులకు బహులు లభించినా.”

మొదట విరల్ భాయిని ముల్తాన్ జైలు
పటేల్ అనారోగ్యం లో ఉంచినారు. అక్కడ ఆతడు జబ్బుపడెను.
అందుచే ఆతనిని అచ్చటనుండి మార్చవలసి
వచ్చెను. కోయంబత్తూరులో తగిన చికిత్స చేయించవచ్చునన్న యుద్దేశ
ముతో ప్రభుత్వమువారి తరఫున కోయంబత్తూరు జైలునకు పంపిరి.

డాక్టరులు పరీక్షచేయగా కడుపులో పుండు పెరుగుచున్నట్లు తెలి
సెను. శస్త్రచికిత్స చేయుటకై విరల్ భాయిని ఆపరేషన్ బల్లపై పడుకో
బెట్టినారు. కాని అకస్మాత్తుగా ఆతడు క్రిందబడెను. భగవదనుగ్రహము
వలన గాయము లేమియుతగులలేదు. తరువాత వారము కోజులకు జైలు
రిపోర్టును ఇండియా ప్రభుత్వమువారి పరిశీలనకై పంపవలసినదిగా జైలు
సూపరిండెంటుకు లేఖవ్రాసెను.

1931 జనవరి 5 తేదీన మద్రాసు శాసనసభలో ఒక సభ్యుడు విర
ల్ భాయి చాల జబ్బుగానున్న కారణమున వెంటనే విడుదల చేయవలసి
నదిగా ప్రభుత్వమునుకోరుచు ఒక తీర్మానముకు ప్రవేశపెట్టెనున్నట్లు
ప్రకటించెను.

తరువాత రెండురోజులకే ప్రభుత్వము విరల్ భాయిని విడుదల
చేసెను. అప్పటికే ఆతని ఆరోగ్యము పూర్తిగా చెడిపోయెను. అందు
చేత తదనంతరము చరిత్రాత్మకమగు గాంధీ - ఇర్విన్ ఒడంబడికగా
పర్యవసించిన రాయబారములలో నాతడు పాల్గొన లేక పోయెను.

తరువాత ఫిబ్రవరిలో ఆతడు వియన్నాకు ప్రయాణమై వెళ్ళి
పోయెను. అక్కడ ఆతని కొక పెద్ద ఆపరేషన్ చేసినారు. కొంతవరకు
స్వాస్థ్యము చేకూరినది.

ఇంతలో భారతదేశసమస్య పరి
రెండవ రాండుటేబిల్ మ్మరణ నిమిత్తము ఇంగ్లండులో రెండవ
సమావేశము రాండుటేబిల్ సమావేశము సమాయత్త
మైనది. మొదటి సమావేశమున కాంగ్రెసు
వారు పాల్గొన లేదు. ఈసమావేశమున కాంగ్రెసు ప్రతినిధులు కూడ
ఆహూయమానులైనారు.

మోకాలుదిగని కొల్లాయిగట్టి, ఒకచేదండము, మరొకచేత భగ
వద్గీత ధరించి, నలుబదినాలుగుకోట్ల భారతప్రజల ఏకైకాత్మ తాను
బయలుదేరి వెళ్ళినాడు.

విరల్ భాయ్ కూడ వియన్నా నుండి సరాసరి ఇంగ్లండు వెళ్ళినాడు. సమావేశమునకు వచ్చిన కాంగ్రెసు ప్రతినిధులకు తాను చేతనైనంతవరకు సాయముచేయవలెననియే యాతడు వచ్చెను. కాని శరీరానోగ్యము సరిగ్గా లేనందునను, గాంధీజీ యాశయములు తనకు కొంతవరకు వ్యతిరేకముగ నుండుటచేతను అతడెక్కువగ యేమియు చేయలేక పోయెను.

రాండు టేబిల్ సమావేశఫలితములు విరల్ భాయి కేమంత నచ్చ లేదు. సమావేశానంతరము బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము ప్రకటించిన శ్వేతపత్ర నిబంధనల గూర్చియు, వారి యభిప్రాయములను గూర్చియు పటేలు ఇట్లు విమర్శించెను —

“ప్రథమ రాండు టేబిల్ సమావేశానంతరము బ్రిటిష్ ప్రధాన మంత్రి ఇండియా యెడ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ వైఖరిని ఉద్ఘాటించినాడు. ఈ ద్వితీయ సమావేశానంతరము వెలువడిన శ్వేతపత్రముకూడ ఆ పాతవైఖరినే ఎట్టిమార్పులు చేర్పులులేకుండ పునరుద్ఘాటించుచున్నది.

ఈ రాండు టేబిల్ సమావేశమునకు కాంగ్రెసు సహకారము లభించినది, గాంధీ-ఇక్విస్ ఒడంబడిక మూలమున. అయినను శ్వేతపత్ర ములూ దాని ప్రసక్తియే లేకపోవుట చిత్రము. గాంధీ-ఇక్విస్ ఒడంబడి కలూ ఆశలు పెట్టుకున్నవారికి భ్రమ వీడిపోయినది.

భారతీయులకు కేంద్రముగా భాగ్య శ్వేతపత్ర నిబంధనలు. తాముత స్వపరిపాలనము ఇచ్చుటకు శ్వేత పత్రము అంగీకరించుచున్నమాట వాస్తవమే (white paper) కాని అది కేంద్రప్రభుత్వము, కేంద్రశాసనసభ అఖిలభారత ఫెడరల్ విధానము ననుసరించి యున్నప్పుడే.

అంతేకాక ఈ క్రింది నిబంధనలుకూడ ఉన్నవి.

1. దేశరక్షణ, విదేశాంగ వ్యవహారాలు, వైస్రాయి చేతిలోనే ఉండవలె

2. హైనాన్సు విషయముతో ఇండియా కార్యదర్శికిగల అధికార మును మినహాయించియే ప్రజామంత్రి స్వీకరింప వలసియుండును.

3. సంస్థానధీశులకు, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకుగల సంబంధ భాంధవ్యాలు చక్రవర్తి పర్యవేక్షణగా ఉండితీరవలసినదే.

4. బ్రిటిష్ వ్యాపారస్తునియెడ ఆర్థికంగాగాని, వ్యాపార దృష్ట్యాగాని, అన్యాయప్రవర్తన కూడదు.

5. మైనారిటీ హక్కులను కాపాడు విషయములలో తన స్వేచ్ఛాభాగ్యతలు నిర్వహింప గలందులకు వైస్రాయికి అవసరమైన అధికారాలు దత్తములైనవి. దేశములో శాంతిభద్రతలు కాపాడు సర్వాధికారములు ఆయనవే.

“కరాచీ కాంగ్రెస్ తీర్మానము ననుసరించి జాతీయ వాదుల కోరికలను త్రోసిపుచ్చినది కోరికలు:

1. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము; ముఖ్యముగా
2. దేశరక్షణ, విదేశాంగ వ్యవహారములు, ఫైనాన్సు, ప్రజల అధీనములో ఉండవలెను,
3. బ్రిటిష్ కామన్వెల్త్ నుండి విడిపోగలహక్కు భారతదేశమునకు ఉండవలె,
4. ఇండియా అప్ప ఎంతవరకు సమంజసమైనదో, అందులో ఎంత భాగము బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము తన నెత్తిపై వేసుకొనవలెనో— ఈ విషయములను ఒక నిష్పాక్షిక విచారణ సంఘముద్వారా నిర్ణయించవలె,

శ్వేతపత్రమును, కరాచీ కాంగ్రెసు తీర్మానమును పరించినచో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము జాతీయవాదుల కోరికలను పూర్తిగా త్రోసిపుచ్చినదని గ్రహింపవచ్చును.

దేశరక్షణము, విదేశాంగ వ్యవహారములు వైస్రాయి అధీనము లోనే ఉండవలెనని చెప్పట కాంగ్రెసువాదుల సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య తీర్మానమును త్రోసిపుచ్చినట్లే కదా!

అట్లు త్రోసిపుచ్చుట కాంగ్రెసును అవమానించినట్లైనది. బ్రిటిష్ ప్రధాని అంతటితో ఊరుకొనలేదు. ఇండియాకు స్వాతంత్ర్య మిచ్చు నుద్దేశము తమకు లేదని కుండబ్రద్దలుకొట్టినట్లు చెప్పినాడు.

అసలు ఇండియాకు స్వాతంత్ర్యమును కోరుటలేదుట. దేశరక్షణ - విదేశాంగ వ్యవహారముల విషయమై తాను విధించిన నిబంధనలకు ఇండియా ఒప్పుకొనుచునే యున్నదట! ఈమాటలు కాంగ్రెసునకు గోరుచుట్టుపై గోకటిపోటువలె తగిలినవి.

“దేశరక్షణము, విదేశాంగవ్యవహారములు ప్రజామంత్రుల యధీనములో నుండవలెనని కాంగ్రెసు కోరినది. అది కాంగ్రెసు కోరికయేగాని ప్రజావాదం కాదని బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రి యుద్దేశమన్నమాట. ప్రస్తుత పరిస్థితులలో ఆరెండుపోర్టు ఫోలియోలును ప్రజామంత్రులకు ఇవ్వరాదని పలికిన తదితర బ్రిటిష్ - ఇండియన్ ప్రతినిధుల మాటలే భారతవాణి యన్నమాట! ఇక రాండుటేబిల్ సమావేశము భగ్నముగాక సఫల మెట్టులగును!

రాండుటేబిల్ సమావేశములో కాంగ్రెసు పార్టీకూడా భారత దేశంలోని అనేక పార్టీలలో ఒకటిగా పరిగణింప బడినదేగాని, దాని విశిష్టత, ఔత్కృచ్ఛ్యత, శక్తి గుర్తింపబడలేదు. అదియే యాపద్భారతదేశమునకును ప్రాతినిధ్యము వహించిన మహాసంస్థ యన్నసంగతి బ్రిటిష్ ప్రభువులు పూర్తిగా విస్మరించినారు.

దేశరక్షణము వైస్రాయి చేతిలో సామ్రాజ్యము నుండి నిడేకదా! కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆదాయములో విడిపోవుమాక్కు 45 శతాంశాలు మిలటరీ పోషణ క్రిందనే వ్యయమగుచున్నది. దానిపై ప్రజామంత్రులకి ఎట్టి జోక్యము ఉండరాదు కదా! అదియు గాక—

ఇండియామంత్రి నియమించే ఉద్యోగుల జీతాలు, పెన్షనులు ఉన్నవి. ఇండియా అప్పపై వడ్డీవున్నది. ఇవియన్నియు మనహామించి ఇక ప్రజామంత్రి యధికారములా ఉండు ఘోనాన్సెంత?

ఇట్టి పరిస్థితులలో ఆత్మగౌరవము గల ఏ భారతీయుడు ఈ ఘోనాన్సె పోర్టుఫోలియోను స్వీకరించును? ఈ నిబంధనలు అవమాన కరముగ ఉన్నవి కాదా!

కనుక ఘోనాన్సె విషయమై కాంగ్రెసు కోరికగూడా నిస్సంశయముగ త్రోసి పుచ్చబడిన దన్నమాటే!

ఇకపోతే ఇండియా అప్పమాట రౌండుటేబిల్ సమావేశములో చర్చకే రాలేదు, రామరామ!

కాంగ్రెసు కోరికలన్నింటికీ ముఖ్యమైనది : బ్రిటిష్ కామన్ వెల్తునుండి విడిపోగలహక్కు కాని—

బ్రిటన్ లో భారతదేశ భాగస్వామ్యము సమావేశములో చర్చకు రాలేలేదు. ఇక కామన్ వెల్తు నుండి విడిపోవు హక్కుమాట దేవుడెరుగును.

ఈ విధముగ కరాచీ కాంగ్రె దేశీయులు - విదేశీయులు. నులూ ప్రతిఫలించిన ప్రతిజాతీయ వాంఛితమును బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము ఖండితముగ త్రొసివేచెను. కేంద్రజాతీయ ప్రభుత్వము స్థాపితము కాకుండునట్లు ఏవో నిబంధనలు విధించెను. వాటిలో ఒకటి దేశీయులను వలెనే విదేశీయులను గూడ అదరించవలెనని ఇండియాను నిర్బంధించుట.

ఇండియాలోని బ్రిటి వ్యాపారస్థుల, కంపెనీల, హక్కులకు, భారత జాతీయుల హక్కులకు తేడా ఉండరాదు. అన్నివిధముల బ్రిటిష్ వ్యాపారస్థుల హక్కులను కాపాడవలసినదే—అని మొదటి రౌండు టేబిల్ సమావేశము విధించినది.

‘ఇది భవిష్యద్భారత పార్లమెంటు హక్కులను సంకుచితము చేయుచున్నది. భారతప్రజలు అందుకు ఒప్పుకొనలేదు. ‘దేశక్షేమ దృష్ట్యా ఒక్కొక్కప్పుడు విదేశీయులను వేరుభావముతో చూడవలసిన పరిస్థితులేర్పడును. కాని అట్టి అధికారము భవిష్యద్భారత శాసనసభకు లేకుండ... శ్వేతప్రతములోని యీ నిబంధనము... కానించుచున్నది; కనుక ఇది కాంగ్రెసుకు స్వీకారయోగ్యముగ లేదు’ అని గాంధీజీ యాక్షేపణ తెలిపినాడు.

ఈ రెండవ సమావేశములో బ్రిటిష్ వర్తకునికేకాదు, ఇండియాలో నివసించుచుండు ప్రతి బ్రిటిషునానికిని ప్రత్యేక హక్కులు స్థిరమైపోయినవి.

ఈ క్రొత్త ఫెడరల్ రాజ్యాంగ విధానముద్వారా ఇండియా తన ప్రధాన ఆశయమున సిద్ధింప జేసుకొనగలదని బ్రిటిషు

వారు ఆశించినారు. శ్వేతపత్ర నిబంధనలన్నియు ఈ మధ్యకాలమునందు మాత్రమే అమలునందుండునని వారు చెప్పిరి.

కాని ఈ మధ్యకాలమునగా ఎన్ని సంవత్సరములలో నిష్కర్షగా పేర్కొనబడలేదు. శ్వేతపత్రములలోగాని ఫెడరల్ కమిటీ నివేదికలలోగాని అది నిర్ణీతము కాలేదు. ఆయిదు సంవత్సరములు కావచ్చును, యాభై సంవత్సరములు కావచ్చును.

తద్వినయికమైన ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పచు బాల్డ్విన్ ఇట్లు నొడివెను. 'మధ్యకాలము ఎన్ని సంవత్సరములలో ఎవరును చెప్పలేదు. అది పార్లమెంటు ఇష్టములానున్నది. ఈ క్రొత్త రాజ్యాంగ విధానము అమలుచేసినతరువాత దానిని మార్పుటకు పార్లమెంటు అనుమతిలేనిదే ఎవరికిని సాధ్యముకాదు' అని.

కనుక ఈమాటలనుబట్టి ఈ క్రొత్త రాజ్యాంగము ద్వారా భారతదేశము తన స్వాతంత్ర్యాశయమును సిద్ధింప జేసికొన గలదనుట అడియాసకాదా!

వైస్రాయికి ఆసాధారణాధికారములు ఉండునేకాని అవి కాలక్రమమున నాధికారము స్వపరిపాలనా విధానము ననుభవించు అధినివేశ రాజ్యములలోవలె ఉపయోగింపబడవని పైకిచెప్పమాట. ఇండియా విషయములలో మాత్రము బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాభిప్రాయ మదికాదు.

వైస్రాయి తన ఆసాధారణాధికారములను ఇండియాలో విశ్వంఖిలముగా ఉపయోగించుచునే యున్నాడు; మనము నానా అవస్థలు పడుచునేయున్నాము. అనుభవములలో ఉన్న విషయమే.

ఇంతకు రెండవ రౌండుటేబిల్ సమావేశము విఫలమై పోయినదనే నానమ్మకము. మూడవ సమావేశ మెప్పుడో ఏర్పాటుచేస్తారట! కాని ఏమిలాభము? ఆ మూడవ సమావేశముకూడ ఈ శ్వేతపత్ర నిబంధనలను మార్చలేదు. ఈ నిబంధనలను అతిక్రమించి బ్రిటిష్ వారు మనకు త్రవ్వితలకెత్తునది పూజ్యము. ప్రస్తుతము త్రోసివేయబడిన కాంగ్రెసు కోరికలను ఒక్కటికూడ మనకు ఒనగూడగలదన్న యాశ నాకులేదు.

రెండవ రౌండుటేబిల్ సమావేశము
కాంగ్రెసుకు అవమాన విఫలమైనదని మరొకసారి నొక్కి చెప్పుచు
నము. గాంధీ - ఇర్విన్ ఒడంబడిక జరిగిన
నాటినుండియు బ్రిటిషువారు బహుభాగ
త్వో అసామాన్య రాజనీతి వైశిష్యమును ప్రదర్శించుచు, అతి చాకచక్య
ముగ మెలగినారు. చివరకు వారిద్దరే చేయి యొనరి.

“ గాంధీ - ఇర్విన్ ఒడంబడిక కావించుకొనుటకై గాంధీజీ తప్ప
టడుగు వేసినాడనియే నాయభిప్రాయము. ఆ యొడంబడికను బ్రిటిషువారు
కేవలము ఒక కాగితము ముక్కగా మాత్రమే పరిగణించినారు. కాంగ్రెసు
దేశనాయకులు ఆ యొడంబడిక పరతులను చింతాకు వాసియైన అతిక్రమిం
చలేదు; తమధర్మనిరతిని ప్రదర్శించినారు. ఇండియాలోని బ్రిటిషు
యధికారులు సైతము దానిని నిర్లక్ష్యము చేసినారు. ఈ గాంధీ - ఇర్విన్
ఒడంబడిక బ్రిటిషు కూట రాజనీతికి ఒకచక్కని నిదర్శనము.

గాంధీ - ఇర్విన్ ఒడంబడిక జరిగిన దాదిగ కాంగ్రెసు చరిత్రలో
ఒక విషాదాంత ప్రకరణము నడచినది. కాంగ్రెసు, కాంగ్రెసు
నాయకులు అనేక అవమానములను సహింపవలసి వచ్చినది.

రౌండుటేబిల్ సమావేశములో బ్రిటిషువారు తమనాటకమును
కడు చాకచక్యముగ ఆడినారు. భారతదేశ ప్రతినిధులకు ఇష్టమున్నను,
లేకపోయినను మతసమస్య చర్చించ వలసివచ్చినది.

తత్పలితముగ బ్రిటిషువారు అంతర్జాతీయ ప్రపంచములో తమ
కనుకూలముగ ... ప్రత్యక్షముగ గాకపోయినను ... కొంత ప్రచారము
చేసుకొగలిగినారు. ‘ఔను బ్రిటిషువారు సహృదయులతోనే ఉన్నారు.
భారతీయులకు స్వరాజ్య మివ్వవలయుననియే వారికోరిక. కాని భారతీయు
లలో చాల విభేదాలు ఉన్నవి. వారిలో ఐకమత్యములేదు. తమకు ఏమి
కావలెనో వారికేతెలియదు. కాబట్టి ఇంకా కొంతకాలము బ్రిటిషు పాల
నమే యధాతథముగ సాగవలసి యున్నది. అదియే భారతీయులకు క్షేమం
కరము’ అని ఇతర దేశాలవారు అనుకొనునట్లు రౌండుటేబిల్ సమావేశ
వ్యవహారములు సాగినవి.

గాంధీమహాత్ముడు సమద్దేశముతో, విశాలాశయములతో సమా
వేశమునకు హాజరై పాల్గొన్నాడు. భారతదేశ సాభాగ్యమే ఏకైకలక్ష్య

ముగా అచ్చట తాను చేతనైనంత సేవచేసినాడు. ఎన్ని అవమానములు జరిగినను అన్నియు దిగమిగి ఊరకున్నాడు. తనకును, వైస్రాయికిని జరిగిన సంధిని ఒక కాశ్వత ఒడంబడికగా చేయసేంచి యాతడు లండన్‌కు వెళ్ళినాడు. అందునిమిత్తము అతడు సమావేశములలోను, సమావేశమునకు బైటను అనేక ప్రకటనలు చేసినాడు. ఆ ప్రకటనములు కొన్నియంశములలో కాంగ్రెసు విధానమునకుగూడ భ్యతిరేకములయ్యెను. అందుచేతనే బ్రిటిషు రాజకీయవేత్తలు కాంగ్రెసును ఒక బలవత్తరమైన సంస్థగా గుర్తించలేకపోయినారు. సమావేశము విఫలమైనది.

అసలు గాంధీజీ తొందరపడియే గాంధీజీ తొందర ఇర్విన్‌తో ఒడంబడిక గావించుకొని శాసనోపాటు ల్లంఘనోద్యమమును ఉపసంహరించినాడని నాయభిప్రాయము. ఆయెడంబడిక షరతులు విస్పష్టంగాలేవు. 'ఇండియాకు క్షేమంకరములైన నిబంధనలు' అన్న పదము మాత్రము బ్రిటిషు వారికి అనుకూలముగ విస్పష్టముగానే యున్నది.

ఈ యెడంబడిక బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకును, కాంగ్రెసునకును జరిగిన ఏదైన 'నిబంధనము' విషయములో ఇరుపక్షముల వారికిని అభిప్రాయభేదము లేర్పడవచ్చును. ఒకానొక నిబంధనము దేశమునకు క్షేమంకరమని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము చెప్పును. 'కాదు; అది దేశమునకు అపాయకర' మని కాంగ్రెసు చెప్పును. అప్పుడేమి చేయవలయునో ఆ యెడంబడికలో నిర్వచితము కాలేదు.

అట్టి వివాదము సంభవించినప్పు డాసమస్యను ఒక నిష్పాక్షిక సంఘనిర్ణయమునకు వదలి వేయుట సమంజసము. కాని అట్లు జరుగలేదు. ఆ యెడంబడికతో కాంగ్రెసు తన శాసనోల్లంఘనోద్యమమును ఉపసంహరించుకొన్నది; విదేశవస్తు బహిష్కరణ ప్రచారమునకూడ మానుకొన్నది. బ్రిటిష్‌వారికి అంతవరకే కావలసినది. అది జరిగినది. వారు సంతసించినారు. 'అమ్మయ్య!' అని నిట్టూర్పు విడిచినారు.

కాని ఇట్లు జరుగుటయే ఒకందుకు మంచిదేమో! ఇప్పుడు భారత దేశము బ్రిటిష్ కామన్వెల్తులో సమానప్రతిపత్తిని కోరినను బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము కాదు పోవచ్చున్నది. ఇది భారత యువకులకు ఆత్యంత లజ్జాకరమైనది. మున్నందు బ్రిటన్ ఇండియాకు అట్టి సమానప్రతిపత్తి నిచ్చెదమని వారేయనవచ్చును. అప్పుడు భారతీయులు 'మాకక్కరలేదు; మీతో

సంబంధములేని సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమే కావాలి నని భీష్మించి
కుర్చొనగలరేమో !

ఇక రాండుటేబిల్ సమావేశములలో
ఫెడరల్ రాజ్యాంగ ప్రతిపాదితమైన ఫెడరల్ రాజ్యాంగ
విధానము విధానమునుగురించి నాలుగు మాటలు
చెప్పెదను.

ఈ ఫెడరేషన్ లో సంస్థానాధీశులు చేరగలరన్న విశ్వాసము
నాకు లేదు. అట్టి శుభసమయమునకై భారతదేశ మింకను కొన్ని సంవ
త్సరములు తపస్సు చేయవలసియున్నది. ఈ లోపున రాష్ట్రీయ స్వపరి
పాలనము (Provincial autonomy) అమలు కావచ్చును.

ఈ ఫెడరల్ రాజ్యాంగ విధానమును బ్రిటిష్ ఇండియాలో
ప్రవేశపెట్టవలసినదేయనియు, సంస్థానాధీశులు భారత ఫెడరేషన్ లో తమ
యిష్టమువచ్చినప్పుడు చేరుటకు ఆవకాశ ముండవలెననియు నేనేనాడో
చెప్పితిని.

రాండుటేబిల్ సమావేశమునకు హాజరైన బ్రిటిష్ ఇండియా ప్రతి
నిధులు ఫెడరల్ రాజ్యాంగ విధానముపై మోజుపడినారు. సంస్థానా
ధీశులుకూడ అందుచేరిన బాగుండునని యాశించినారు. అందుచేత వారు
సంస్థానాధీశులకు ఏవేవో చాల హామీలు ఇచ్చినారు. చివరకు వారు
నూచించిన ఫెడరల్ రాజ్యాంగము ప్రస్తుత ప్రభుత్వ విధానముకన్న
అధ్వాన్నముగ తయారైనది. దేశరక్షణ, విదేశాంగ వ్యవహారములకూడ
ప్రజామంత్రుల అధీనముచేసినను అట్టి ఫెడరల్ రాజ్యాంగ విధానములో
స్థాపితముకాగల శాసనసభలు కాంగ్రెసువారి అభ్యుదయ భావాలను
ఆచరణలో పెట్టగలుగుట అసంభవమే.

అట్టి రాజ్యాంగముద్వారా గాంధీజీ ఉప్పుపన్నును రద్దుచేయ
గలడా? మిలటరీ ఖర్చును తగ్గించగలడా? బ్రిటిష్ సైనికులనుగాని,
భారత సైనికులనుగాని, ఒకానొక ఉద్యోగి పెన్షన్ నుగాని తగ్గించవలె
నన్న తీర్మానమునకు అనుకూలముగ వోటు చేయించగలడా?

కేంద్రప్రభుత్వ ఖర్చును ఏ విధంగానూ తగ్గించేందుకు వీలులేని
పరిస్థితులలో, రాష్ట్రీయస్వపరి పాలనముండి మాత్రము మనము 'మద్య
నిషేధము' 'భూమిశిస్తులు తగ్గించుట' మొదలైన ఉన్నతాశయాలను
సాధించు కొనుట యెట్లుసాధ్యమగును?

ఇండియా పరిస్థితులు తప్పని సరిగ ఒక ప్రజావిప్లవమునకు దారి తీయుచున్నవి. సందేహములేదు. అది తప్పవలెనన్న ప్రభుత్వ నిర్వాహణ భాధ్యతలు చాలవరకు కూడులేక మాడిపోవుచున్న కార్మికులకు, కర్షకులకు ఒప్పుదెప్పువలసినదే. గాని కాంగ్రెసుపేబిల్ పెద్దలు అట్లు చేయలేరు. Upper House లో 200 వందలమంది సభ్యులు. వారిలో 80 మంది సంస్థానాధీశుల నియమితులు! ప్రజాశాసన సభలో మొత్తము 300 మంది వీరిలో నూరుకుకీ ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యము — జమీందారులు, వర్తక వ్యాపారస్థులు మొదలగువారికి అనగా జేశపరిపాలనా చక్రము చాల వరకు సంస్థానాధీశులు, జమీందారులు. ధనస్వాములు మొదలగువారి భుజస్కంధాల మీదకి వెళ్ళినదన్నమాట !

అనేక కారణాలు పురస్కరించుకొని సంస్థానాలు భారత ఛెడ రేషన్ లో చేరుటకు ఇప్పుడు అంగీకరించవు కనుక, బ్రిటిషుఇండియాలో మాత్రమే ఈ ఛెడ రేషన్ అమలు పరుచుట వాంఛనీయము. సంస్థానాధీశుల ప్రమేయము ప్రస్తుతము మనము పెట్టుకోవద్దు. కాని బ్రిటిషు ప్రభుత్వ మందుకు అంగీకరించదుగా ! అఖిలభారత ఛెడ రేషన్ పద్ధతిని కేంద్ర స్వపరిపాలనము భారతీయుల హస్తగతము చేయబడునని వారు ఖండిత తముగ చెప్పివైచిరి.

ఇంకను బ్రిటిషు పెద్దలతో సంప్రదింపు బ్రిటన్ నై ఖిరి. అకు ప్రయత్నించి లాభములేదు. గాంధీజీ లండన్ వెళ్ళి డౌనింగ్ వీధిలోను, సెంటు జేమ్స్ భవనములోను చేయవలసినదంతయు చేసినాడు; ఫలించలేదు. ఇంకను అట్టి ప్రయత్నాల వలన ప్రయోజనముండునని నేననుకోను. ఆరు వేల మైళ్ళదూరమున ఇండియాలో ఉండు గాంధీజీ యైనను అవిషయ ములో చేయదగినది లేదు.

గాంధీజీ యేమైన చెప్పుగాక ! గాంధీ - ఇర్విన్ ఒడంబడిక మాత్రము ఆయనచేసిన పెద్ద పొంపాటే.

గాంధీజీ ఇంగ్లండు వెళ్ళుట వలనగాని, అక్కడ ఆయన కావించిన కృషిఫలితముగ గాని కాంగ్రెసు ప్రతిష్ఠ అధికము కాలేదు. పైపెచ్చు బహుళ సంఖ్యాక ప్రాతినిధ్యము గలిగిన కాంగ్రెసుకు - భారత స్వాతంత్ర్య సముపార్జన నిమిత్తము మహాత్యాగములు చేసిన కాంగ్రెసుకు అవమానములే జోగినవి.

ఈ పోయిన ప్రతిష్ఠను కాంగ్రెసు తిరిగి అర్జించుకొనవలసి యున్నది. కాంగ్రెసు ఇకముందు అందుకోసమై యేమిచేయ నున్నదో చూడవలసియున్నది. బహుశః మరొక మహోత్సవమును సాగించుముందు మతసమస్య పరిష్కారమునకై పాటుపడు ననుకొందును ” పైని వివరించిన విధమున విరల్ భాయి పటేల్ రాండుటేబిల్ సమావేశవ్యవహారములను నిశితదృష్టితో సమాలోచించిచాడు.

గాంధీ - ఇర్విన్ ఒడంబడికతో

పటేల్
అమెరికా ప్రయాణము ప్రభుత్వమునకును ప్రజలకును సంఘర్షణ తాత్కాలికముగ అగిపోయినను, రాండుటేబిల్ సమావేశము భగ్నమైనందున ఇరుపక్షములవారికి మైత్రి మాత్రము కుదురలేదు.

గాంధీజీ ఇండియాకు తిరిగి వచ్చుటతోనే మరల వప్ట్యేషనరాలు ఆరంభమైనవి. విరల్ భాయ్ కూడ గాంధీజీతో తిరిగి వచ్చినాడు. వైస్రాయి ఆర్డినెన్సుకు గురియైనాడు. కాని అప్పు డాతడు చాల బలహీనముగ నుండెను. జైలులో ఆరోగ్యము మరల చెడిపోయెను. అందుచే ప్రభుత్వము వారితనిని విడుదలచేసినారు.

విడుదలయైన వెంటనే విరల్ భాయ్ మరల వియన్నాకు పయనమై వెళ్ళెను. అక్కడ కొన్నాళ్ళు చికిత్సపొంది కొంతవరకు శరీరారోగ్యము చేకూరిన తరువాత విక్రాంతికై అచ్చటనుండి ఇంగ్లండునకు వెళ్ళెను.

కాని భారతదేశ రాజకీయ సమస్య అతనిని వెన్నాడుచునే యుండెను. ఇంగ్లండునుండి యాతడు అమెరికాకు వెళ్ళినాడు. అచ్చట ఉన్నన్నాళ్ళు భారతజాతీయ ఆశయాలను చాలవరకు ప్రచారము చేసినాడు.

అమెరికాలో ఇండియారాయబారి

స్వాతంత్ర్య సంపాదనకు జాతీయశక్తుల సమీకరణము ఎంత ముఖ్యమో, అంతర్జాతీయ సానుభూతికూడ అంత అవశ్యకమే. మన స్వాతంత్ర్య సమరమునకు పరదేశీయుల నైతిక మైన తోడ్పాటు ఉండవలె కదా! అందుకు విదేశములలో ఇండియా ఆశయముల సామంజస్యము ప్రచారము కావలసినదే. విరల్ భాయ్ పటేలు అమెరికా వెళ్ళినప్పుడు అట్టి కార్యమును జయప్రదముగ సాగించుకొని వచ్చెను.

అప్పుడప్పుడు ప్రముఖ భారతీయవ్యక్తులను దర్శించు మహాభాగ్యము అమెరికాకు లభించుచు వచ్చినది. వివేకానందస్వామి, ప్రతాప్ మజుందార్, లాలా లజపత్ రాయ్, సర్, జే. సి. బోస్, శ్రీమతి సరోజినీ నాయుడు, నిశ్వకవి రవీంద్రనాథటాగూర్ మొదలగువారు అమెరికాలో పాదముపెట్టినవారైనారు.

వారివలన భారతదేశ ప్రాచీన ప్రాశస్త్యము, విజ్ఞానసంస్కృతులు, నాగరిక సౌభాగ్యములు అమెరికా ప్రజలు వినియున్నారు. బ్రిటిషువారు అమెరికాలో భారతదేశమునుగురించి అబద్ధప్రచారము చేయుచునేయున్నారు. ఈ దేశమున హిందూ-ముస్లిములు అస్తమానము గిల్లి కజ్జాలు పెట్టుకొని పోట్లాడుచుందురనియు, స్వపరిపాలనా బాధ్యతలు నిర్వహించుకొను సామర్థ్యము వారికి లేదనియు, బ్రిటిషువారిదేశము విడిచి వెళ్ళినచో వివిధపార్టీలవారు తమలోతాము అంతర్యుద్ధాలు పెట్టుకుని అంతయు అరాజకము చేసి వైతురనియు— ఈ విధముగ బ్రిటిషువారి ప్రచారము అమెరికాలో అవ్యాహతముగ నేడుకూడ సాగుచునేయున్నది. అయినను విరల్ భాయ్ పటేల్ వంటి ధీరోదాత్తులు ఆదేశములో భారతీయ యధార్థ పరిస్థితులను చాటివచ్చినారు. వారి కృషివలన కొంతవరకైనను ఈనాటికి భారతదేశమునుగురించి చాలమంది అమెరికనులకు కనువిప్పయినది.

ద్వితీయ ప్రపంచ ఐర్లాండ్ నాన్ ఫ్రాన్సిస్కో సభలు జరుగుచున్న తరుణమున శ్రీమతి విజయలక్ష్మి పండిట్ అమెరికాలో ఉండి భారతదేశమునకు చేసిన సేవ మగువకానిది.

1932 నవంబరులో విరల్ భాయ్ అమెరికా ప్రయాణము అమెరికాకు వెళ్ళెను. ఇండియాలో కారాగారవాసము, యూరప్ లో నాలుగు ఆపరేషనులు అతని యాగోగ్యమును భంగముచేసెను. అయినను అతడు అమెరికాలో ఉన్నన్నాళ్లు అచ్చటిప్రజలకు భారతదేశ యదార్థపరిస్థితులను తెలుపుచు మాతృదేశమునకు ఎంతో సేవచేసెను.

అమెరికనులతనికి మహాగౌరవముగ స్వాగతము లిచ్చినారు. న్యూయార్కు, ఫీలడల్ఫియా, బాల్టిమోర్, బాస్టన్, డెట్రాయిట్, వాషింగ్టన్ మొదలగు గొప్పగొప్ప పట్టణముల మేయర్లు అతనికి హృదయపూర్వక స్వాగతములిచ్చి గౌరవించిరి.

బొంబాయి మేయరుగాను, ఢిల్లీ అసెంబ్లీ స్పీకరుగాను విరల్ భాయ్ భారతదేశమునకు కలిగించిన సేవ అనేక ప్రముఖ అమెరికన్ పత్రికలలో ప్రచురితమైనది.

విరల్ భాయ్ దేశమంతయు సంచారముచేసి అనేకచోట్ల - కాలేజీలలో, చర్చిలలో, క్లబ్బులలో, మందిరములలో, వివిధసంస్థల సమావేశములలో పలు ఉపన్యాసము లిచ్చెను. ప్రస్తుతః వాక్చుతుక్తుతి గలవక్త. గంగాప్రవాహము వంటి వాగ్ధార. సమగ్రముగ విషయసంగ్రహము చేసినవాడు. ఇక శ్రోతల కేమి తక్కువ? ప్రజలు తండోపతండములుగ అతని యుపన్యాసములకు హాజరయ్యెడి వారట.

భారతప్రజల స్వాతంత్ర్య వాఁచ ఎంతన్యాయబద్ధమైనదో అతడా ప్రజలకు నుస్పష్టము చేసినాడు. నిర్భయముగ, శక్తివంతముగ, తేటతెల్లముగ భారతీయుల పక్షమున వాదించి, అమెరికన్లను నమ్మించినాడు. అతని యుపన్యాసములచే, అతనితోడి సంభాషణలచే వారెంతయు ప్రభావితులైనారు.

ఒకసారి విరల్ భాయ్, 'వా స్సార్ వాస్సార్ కాలేజీ' ఉపన్యసించుట సంభవించెను. అది శ్రీలకు ఉన్నత విద్యగరపుచుండిన విద్యాసంస్థ. అతిపురాతనమైనది. అనాటి యతని యుపన్యా

సము ఎంతో రక్తిగట్టినది. పిన్నలు, పెద్దలు నోళ్ళు తేరచుకుని తన్మయులై విన్నారు. అట్టి వాగమృతము వా రెన్నిడు శ్రోలినది కాదు. ఉత్సాహము, ఆనందము, ఆవేశము ఆపుకొనలేక పోయినారు. ఉపన్యాసానంతరము వారి కరతాళధ్వనులు మిన్ను ముట్టినవి. ఎంతసేపటికి ఆగలేదు.

అనంత ప్రాచీన వైభవముగల ఈ చరిత్రాత్మక భరతఖండము నిజముగా స్వపరిపాలనకు అర్హతకలిగి యున్నది; తక్షణమే భారతీయులకు స్వపరిపాలనా భాధ్యతలు ఒప్పగించివేయవలసినదే - అన్న నమ్మకమును వేలకొలది అమెరికన్ ప్రజలహృదయాలలో ఉత్పన్నము చేసినాడు వితల్ భాయ్ - తనయుపన్యాసములతో.

ఆతడు అమెరికాలో ఆరుమాసములుండెను. ఆ స్వల్పకాలములో ఆతడు ఎంతయో పనిచేసెను. అతడొకసారి అమెరికానుండి స్వదేశము నందున్న ఒక మిత్రునకిట్లు లేఖవ్రాసెను:

“నేనింతవరకు ఈదేశములో రిస్ ఉపన్యాసము లిచ్చినాను. అనేకమంది ప్రముఖవ్యక్తులు పరిచయమైనారు. పలుకుబడిగల అనేక సంస్థలతోకూడ పరిచయము సంపాదించు కొన్నాను. ఇటీవల బాల్టి మోర్ లో విదేశాంగ విధానసంస్థ (Foreign Policy Association) వారి యాజమాన్యమున ఒక పెద్దసభ జరిగెను. ఆసభకు అన్ని తరగతులవారు అన్ని పక్షములవారు హాజరైనారు. ఆసభలో నాను, నాకుపూర్వము ఢిల్లీలోని అధికార అధ్యక్షులుగానుండిన సర్ ఫ్రెడరిక్ వైట్ కును చర్చ (Debate) జరిగింది. ఆసభ మా చర్చకోసమే ఆసభ ఏర్పాటు గావింపబడినది. వచ్చు మార్చి 11 తేదీని నాకు, ఇంతకుముందు ఇండియా కార్యదర్శిగానుండిన వెడ్డివుడ్ బెన్ కును న్యూయార్కులో సభ జరుగగలదు. ఆ సమావేశమును న్యూయార్కు విదేశాంగవిధాన సంస్థ (Foreign Policy Association) వారు ఏర్పరుప నున్నారు. ఆకార్యక్రమము ముగియగానే అమెరికానుండి డబ్లిన్, లండన్, బీసీవా, వియన్నా పట్నాలనుచూచి చివరకు ఇండియాజైలులో వచ్చిపడియెదను. ఇక్కడ ఇంతవరకు నాపనియంతయు ఒక్కడనే చేసుకొనుచున్నాను. తృప్తికరముగనే సాగుచున్నది....”

నిజముగా తాను ఒక్కడే, అందును అమెరికాలో భారత ఆనాలోగ్యస్థితిలో నున్నాడు అవతల బ్రిటిషు ప్రచారము: వారి వ్యతిరేక ప్రచారశాఖ తీవ్రముగ పని చేయుచున్నది. అయిననేమి? మొక్కవోని

ధైర్యసాహసములు గలవాడు. అకుంత దేశభక్తుడు. తానుచేయుచున్నది
ధర్మకార్యమున్న విశ్వాసమాతనికి వెయ్యియేనుగుల బలము చేకూర్చినది.

అమెరికనుల హృదయాలలో ఇండయాపల్ల సమద్దేశములను
మొలకెత్తించుట సాధారణమైన కృషికాదు. భారతజాతీయ వాదులకు
ప్రపంచ ప్రజల సానుభూతి లేకుండ చేయవలనన్న తలంపుతో బ్రిటిషు
కన్సర్వేటివులు చేయవలసిన దుష్ప్రచారమంతయు చేయుచు, అమెరికా
ప్రజల హృదయాలను పాడుచేసి యున్నారు.

ఇట్టి దుష్ప్రచారముల ఫలితముగ ఉద్భవించిన వారే మేయో సతి
వంటి రచయితలు. మేయోసతి Mother India అను గ్రంథము వ్రాసినది.
భారతీయుల సాంఘిక దురాచారములను గోరింతలు కొండంతలుగా
వర్ణించి, ప్రపంచ ప్రజలకు ఇండియా యెడల ఒక ఏహ్యభావమును పుట్టించుటయే ఆమె ఆశయము. అంతవరీ అనాగరిక స్థితిలో ఉన్న భార
తీయులు స్వపరి పాలనము కోరుచున్నారుగాని అందుకువారు నిజముగా
అర్హులుకారు — అని నిరూపించుటయే ఆ రచయిత్రి మహాదాశయము.

ఇట్లు భారతదేశమునకు అశుభమే కోరువారు మిస్ మేయో
వంటి విదేశీయులేకాదు; మనదేశీయులు కూడా కొందరున్నారు. మహా
రాజ ధీరజ్ విజయచంద్ మొహతాబ్ అమెరికాకు వెళ్ళి కొన్ని యుప
న్యాసము లిచ్చివచ్చినాడు. ఆయుపన్యాసములలో భారతీయుల స్వాతంత్ర్య
త్రాశములు గణనీయములు కావని వక్కాణించినాడు. తనదేశీయుల
జాతీయ శక్తులను తృణప్రాయముగ వివరించినాడు. తద్వారా బ్రిటిషు
కన్సర్వేటివ్ ప్రచారమునకు ఎంతయైన ఉపయోగ పడినాడా మహానీ
యుడు.

ఇట్టి వారందరును భారత స్వాతంత్ర్య పిపాసువులకు శత్రువులన
వలె. వీరియుపన్యాసాల వలన, రచనలవలన అమెరికన్ ప్రజలు ఇండి
యాను గురించి ఎట్టిభావములు కలిగియుందులో ఊహించుకొన వచ్చును.
మిస్ మేయో, విజయచంద్ మొహతాబ్ మొదలైనవారి పలుకులన్నియు
కల్లలని నిరూపించి, ప్రజలను నమ్మించి ఇండియాను గురించిన యధార్థ
స్థితిగతులను వారిమనసున కెక్కించుట కష్టసాధ్యము కదా! అయినను
విరల్ భాయి పట్టుదలతో దేశమంతయు పర్యటనముచేసి, ఉపన్యాసము
లిచ్చి భారత జాతీయత, దానిస్వరూపము వివరించి అమెరికన్ ప్రజలను
ఇండియా యెడ ముముఖులను చేయగలిగినాడు.

న్యాయార్కులో స్టేటుభవనము చాలపెద్దది. దాని శిఖరములు
అకాశము నొరయుచుండును. ఒకసారి వితల్ భాయ్ ఆభవనము పైయం
తస్తునకు తీసుకొనిపోబడెను. అచ్చటనుండి న్యాయార్కు పట్టణమునం
తయుదర్శించి యిట్లనెను— “అంతయు బాగుగ నేయున్నది. ఈ యెత్త
యిన చోటునుండి పట్టణ దృశ్యము అద్భుతముగ నున్నది. కాని నాను నా
దేశమునకుపోయి, అపూరిపాకలలోనే నివసించుచు, భారతస్వాతంత్ర్య
సిద్ధికి కృషి చేయవలెననియే ఉబలాట పడుచున్నాను”

ఒక్క అమెరికాలోనేకాదు, వితల్ భాయ్ ఏ పరదేశ మేగినను
భారతస్వాతంత్ర్య సమస్యను ప్రచారముచేసేవాడు. ‘బ్రిటీషువాడు
స్వేచ్ఛాప్రియుడు! స్వేచ్ఛ అతనికి జన్మహమ్మ! అసియావాసులకుమాత్రం
స్వాతంత్ర్యము జన్మహమ్మ కాదే? ’ అని వాదించుచుండెడివాడు.

అమెరికాలో ఒకసారి వితల్ భాయ్ కి
రేడియో ఉపన్యాసము రేడియో ఉపన్యాసమిచ్చు అవకాశము
లభించెను. ఆ యుపన్యాసములో అతడు

అమెరికనుల స్నేహమును, సహకారమును అర్థించుచు విజృంభిగావించెను.
అమెరికా స్వాతంత్ర్యదేశము; అమెరికనులు స్వాతంత్ర్య ప్రియులు;
కనుక వారు అవకాశము లభించినప్పుడు, అవసరమైనప్పుడు బానిస దేశా
లకు అండగానిల్చి వారి స్వాతంత్ర్యసిద్ధికి తోడుపడవలె. ప్రపంచములో
అమెరికా ఎనలేని కీర్తిప్రతిష్ఠలు అర్జించుకొన్నది; అంతర్జాతీయముగ ఒక
ఉన్నత స్థానమలంకరించినది; ఎంతోపలుకుబడి సంపాదించుకొన్నది.
కనుక ఈ దేశము వలసరాజ్యాల, బానిసదేశాల, పీడితజాతుల భావి
అభ్యుదయమునకు సాయపడగలదని పటేల్ ఆశించినాడు ఆరని రేడియో
యుపన్యాసములోని కొన్ని భాగములిచట ఉవాహృతములగుచున్నవి—

“అమెరికను సోదర సోదరీమణులకు నేనిప్పుడు ఉపన్యాసించుచు
న్నాను. అమెరికా వయసున చిన్నదైనను, అధునిక నాగరికతా ప్రపంచ
మున పురోగామి; అభ్యుదయమార్గమున అగ్రగణ్యురాలు. ఇది స్వాతం
త్ర్యదేశము. అమెరికా స్వాతంత్ర్యమునకు మూలపురుషుడు గార్జివాషిం
గ్టన్ ఇక్కడ జన్మించినాడు. వ్యక్తిస్వాతంత్ర్య పక్షపాతి, బానిస
త్వమును రూపుమాపినవాడు అబ్రహామ్ లింకోలన్ ను ప్రసవించిన పుణ్య
దేశమిది.

మీకును, బ్రిటీషువారికిని రక్తసంబంధం ఉన్నమాట నేనెరుగు
దును. బ్రిటనులో సామ్రాజ్యతత్వము జీర్ణించిపోయినది. ఆ సామ్రాజ్య

తత్వమును అమెరికనులెవరును హర్షించెదరని నేననుకొనను. బ్రిటన్-
నుతో పోరాడియే మీరు స్వాతంత్ర్యమును బడసినారు. స్వాతంత్ర్య
ములభించిన నాటినుంచయే మీజాతీయజీవితము ఆరంభమైనది. బ్రిటను
యెడ మీకుండు అభిమానముకన్న మీ స్వాతంత్ర్య ప్రయత్నమే
గొప్పది.

కనుక సామ్రాజ్యవిధానము వలని అనర్థాలను నేను మీకు నిస్సం-
కోచముగ చెప్పవచ్చును. అది ప్రపంచమునకొక కాపమువంటిది. దాని
బారిబడి ప్రత్యక్షముగ బాధపడుచున్నది భారతదేశము. కాని ప్రపంచ
మంతయు కూడ దానివలన పరోక్షముగ బాధపడుచునే యున్నది.

సామ్రాజ్య విధానమొక భయంకరమైన అంటుబాధ్యము వంటిది.
అది క్రమేణ ప్రపంచమంతయు ప్రాళయముచున్నది. ప్రపంచ ఆర్థిక సంక్షోభ
మునకు సామ్రాజ్య విధానమే ఆదికారణము.

ఇటీవలనే జరిగిన సంఘటన. మొకటి
ప్రపంచానర్థముల యుద్ధాహరణముగ తీసుకొనవచ్చును. బ్రిటన్-
మూలహేతువు అమెరికా సఖ్యమునకు విరుద్ధముగ, ఇంగ్లీషు
ఏకభాషగ వ్యవహృతమాకున్న రెండుదేశాల
యొక్కతను ప్రతిపాదించు ఆశయమునకు విరుద్ధముగ అట్టావా సమావేశము
జరిగినది. అది సామ్రాజ్యవాదుల సమావేశము. ప్రపంచమునకది ఏమంత
లాభదాయకమని? నిజమునకది యొక యుద్ధకాన్సిల్ సమావేశ
మన్నమాట! ప్రపంచమంతయు ఆర్థిక సంక్షోభములో అల్లకల్లోల
మగుచుండ అట్టావాలా యుద్ధము ప్రత్యక్షమైనది.

మాచేనేతపరిశ్రమ, నా కానిర్మాణ పరిశ్రమ నాశనమైపోయినవి.
సకలకళాభ్యున్నతి నందిన మాదేశము, వ్యాపారపరిశ్రమలకు నిలయమైన
మాదేశము నేడు కేవలమొక వ్యావసాయిక దేశమైపోయినది. అవ్యవ-
సాయమైనను తృప్తికరముక సాగుటలేదు. మంచివ్యవసాయ పనిముట్లు
లేవు. సంవత్సరము మొత్తము మీద ఇరువది డాలర్ల ఫలసాయము కూడ
రాని రక్షలాది యొకరములభూమి పడియున్నది. అవమానములకు, ఆత్మా-
చారములకు గురియైనాము. స్వపరిపాలన బ్రిటిషు డొమినియనులలో కూడ
మాకు అవమానములే. ప్రపంచ దృష్టిలో మేము అస్పృశ్యులమై పోయి-
నాము. వలసరాజ్యాలలో మాకు పౌరసత్వపు హక్కులు కూడలేవు. ఆస్తి
పాస్తులు కూడ సంపాదించు కొనుటకు వీలులేదు. వలస దేశాలలోని

శ్వేత జాతులకు ఇండ్లుకట్టుటకు, భూములు సాగుచేయుటకు మమ్ములను పిల్చుకొనిపోయి, తమ పనియైన తరువాత వెడల నడిపెదరు. బ్రిటిషుడొ మినియనులలో భారతీయులకన్న పరదేశీయులే ఎక్కువ మక్కలు కలిగి యున్నారు. అంతర్జాతీయ సభలలో మాహక్కు విసపించకూడదు. మాతర పుత బ్రిటిషు వారే వ్యవహరించెదరు. మాగోడు మాగుండెలలో ఇగిరిపోవలె. జీనీవాలోగాని, ఆట్టావాలోగాని, లండన్ శాండుటేనిస్ సమావేశములోగాని భారతీయ ప్రజాప్రతినిధు లెవరూ ఉండరు కదా ! బ్రిటిషు తా బేదారులే బ్రిటిషువానికి అనుకూలంగా చిలుక పలుకులు పలిక వచ్చి వేయుదురు.

ఈ ప్రపంచానగమాలకన్నిటికి మూలకారణము సామ్రాజ్యవిధానమే అని మీకు నచ్చజెప్పటయే నా యీ చిన్న ఉపన్యాసములోని ముఖ్యద్దేశము. ప్రపంచమునకు ఎక్కడ పుండు పుట్టినదో నేను మీకు చెప్పెదను. నాతో మాదేశమునకువచ్చి చూడండి. నా కిటికీగుండ మీరు ప్రపంచమును తిలకించండి. ఆ కిటికీగుండా చూచినప్పుడు ప్రధానద్రవ్యముల ధరలు ఎందుకు పడిపోయినవో మీకు ముఖ్యకారణము తెలియగలదు. భారతదేశమును చూచినచో మీరు ఆసియా ఖండమంతయును చూచినట్లే. సామ్రాజ్యవిధానము ఒక్క దారిద్ర్యమునే కాదు; మృత్యువును, వినాశమును కూడా తెచ్చిపెట్టుచున్నది.

ఒకప్పుడు మాది ఎంతో భాగ్యవంతుడుగ దేశము. ఇప్పుడు కరువు కాటకాలతో నిండియున్నది. బ్రిటిషువారు మాదేశములో అడుగుపెట్టినప్పటినుండి నేటివరకు మాకు కలిగిన ధననష్టము ముప్పదివేల మిలియనుల దాలర్లు అని కొందరు లెక్కవేసినారు. భారతీయులు ఈర్ష్యాపూరితులై బ్రిటిషువారితో పోరాడుటలేదు. ఆత్మపోషణ, ఆత్మవికాసము సృష్టిలో! ప్రతిజాతికి కావలసినదే.

మాకు స్వాతంత్ర్యము లభించుట మా ఒక్కరి మేలునకేకాదు. భారతస్వాతంత్ర్యమే ప్రపంచ శాంతి భద్రతలకు ఉత్తరదాత.”

ఈ విధముగ ఆవకాశము లభించినపు భారతదేశము: బ్రిటిష్ డెల్ల బ్రిటిషు పరిపాలనలో భారతదేశ సామ్రాజ్యము మనుభ వించుచున్న కష్టపరంపరలను అమెరికన్ ప్రజలకు ఎరుకపరచినాడు. భారత

స్వాతంత్ర్యము లేనిదే ప్రపంచ శాంతి గగనకుసమమని భోధించినాడు.

ఒకసారి పట్టే చికాగో పట్నంలో ఐరిషు అమెరికనులకు ఉపన్యాసమిచ్చెను. ఆసభలో లక్షలాది భారతప్రజల తరపున వారిస్వాతంత్ర్యవాంఛను ఉద్ఘాటించెను.

“ప్రపంచ శాంతి సంపాదనకు కృషిచేసి విజయము పొందగల అవకాశములు అమెరికా దేశమునకు గలవు. అమెరికన్లు ఆ యవకాశములను ఉపయోగించు కొనవలె. తమకొరకు కాకపోయినను ఇతర ప్రపంచజాతులకోసమైనను వారందుకు పూనుకొన వలెను.

ప్రథమ ప్రపంచ సంగ్రామానంతరము బ్రిటన్ 100,000 చతురశ్రమైళ్ళ కొత్త భూభాగమును సంపాదించుకొన్నది. తనతప్పు తనకు తెలియదు. అమెరికాను ‘మైలాక్’ (వడ్డీ వ్యాపారస్థుడు) అని పిలుస్తున్నది. ఇతరరాజ్యాలను తాను ఆక్రమించుకొనుట ఆయా రాజ్యాల మంచితోనని బ్రిటన్ సమర్థించుకో జూచుచున్నది. ఐర్లండు, ఈజిప్టు, ఆఫ్రికా, ఇంకా అనేక దేశాలలో తిష్టవేసుకొని కూర్చున్నది. ఎందుకు? ఆయా దేశాలను బాగుచేయ్యటానికేనట!

‘డీవెలరామాత్రము బ్రిటన్ కు పంటిక్రింది పచ్చివక్కయై కూర్చున్నాడు. భూమి శిస్తుల రూపంలో ఐర్లండు మాకు బాకీయున్నదని బ్రిటిషువారు అనుచున్నారు.’ సరే, బాగానే ఉన్నది; ఎవరెవరికి బాకీయో లెక్కలు చూచుకొందుము; ఒక నిష్పాక్షిక విచారణ సంఘము నేర్పరచు కొందుము. ఆ సంఘములో ఇంగ్లీషువారు ఉండతగదు” అన్నాడు డీవెలరా.

సోదర సోదరీమణులా ! నిజముగా ఇంగ్లాడును ఒక నిష్పాక్షిక విచారణ సంఘము నెదుట నిలువబెట్టి ఎవరెవరికి ఎంత బాకీయో తేల్చవలసిన సమయము వచ్చినది. అందుకు అమెరికా పూనుకొనవలసి యున్నది.

నేను ఐర్లండులో పదిరోజులు ఉన్నాను. డీవెలిరా, లెమాన్, కెల్లీ మొదలైన ప్రముఖులను కలసి మాటాడినాను.

ఐర్లండులో మీరు చాలా ముందుకు పోయినారు. గవర్నరు జనరలు వెళ్ళిపోయినాడు. అతనితోనే ఐర్లండు బ్రిటన్ కు కప్పము చెల్లించు ఆచారముకూడ పోగలదు. ఇక 18 మాసములలో బ్రిటన్ తో మీకు సంబంధము తేగిపోగలదు. ఐర్లండులో స్వరాజ్యము స్థాపితము కాగలదు; తప్పుడు, మా భారతదేశము మాత్రమింకను వెనుకబడియే యున్నది.

రానున్న ఎన్నికలలో ప్రజలందరు డీవెలిరా పక్షము వహించి, అతనిని బలపరచిరేని ఐక్యండుకు స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించినవన్న మాట; సందేహము లేదు.

ఇక ఆయుధ విసర్జనము గురించి ఒక మాట. అన్ని జాతులవారు ఆయుధ విసర్జనము చేసినప్పడే ప్రపంచ శాంతి; నిజమే. కాని సామ్రాజ్యములు ఉన్నంతకాలము ఆయుధ విసర్జనము అసంభవము.

వీడిత జాతులవారు శాశ్వతంగా పాలితజాతులను లొంగి పడి యుండరు. వారు తిరుగబడకుండ అణచిపెట్టి గుంచుటకై పాలకజాతులు ఆయుధపాణులై యుండవలసినదే కదా !

ఎప్పటికైనా ట్రఫోలి, సిరియా, ఫిలిప్పైన్ దీవులు, ఈజిప్టు, మండూరియా తమతమ పాలక శిఖామణులతో దెబ్బలాడక తప్పదు. కనుక ప్రపంచశాంతి కావలెనంటే సామ్రాజ్యవాద దేశాలు, జపాన్, ఫ్రాన్సు, అమెరికా ఆయుధవిసర్జన చేయవలె. ప్రపంచవర్తకమును గుత్తగొనవలెనని బ్రిటన్ పట్టుపట్టినంత కాలము అవి ఆయుధాలను విసర్జించవు. శత్రురాజ్యాలవారి నౌకాపైన్యము తగ్గవలెనని బ్రిటన్ కోరిక. కాని తనకుమాత్రము 85,000 మైళ్ళ తీరరేఖను రక్షించుకొనుటకు వలసినంత నౌకాపైన్యము కావలెనట !

ఇంగ్లడు ఆయుధ విసర్జనకు సిద్ధముగ నున్నదా? లేనేలేదు. ఇటీవల వాషింగ్టన్ లో జరిగిన సందిపత్రముపై సంతకము పెట్టుచూ బ్రిటన్ అన్నమాటలు: 'ఒక్కవరతుపై ఈ మా సంతకము అధారపడి యున్నది. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమునకు ఏవిధమైన మొప్పుము రాకూడదు. మాసామ్రాజ్యములో ఒక్క అంగుళముభూమి పోయినదంటే ఈ సందికి అంతటితో తిలంజులులే.

ఇక మా ఇండియావిషయమై నాలుగు మాటలు చెప్పెదను. మాట యేబది సంవత్సరాలనుండి బ్రిటిష్ వారు ఇండియాను పాలించుచున్నారు; కనీసాతి కఠినములైన శాసనములను చేసినారు. వారి అనుమతిలేకుండ ఎవరును తుపాకి పట్టుకోరాదు. భారతీయులందరిచేత ఆయుధ విసర్జనము చేయించినారు. అదిగాక ఇంకా అరువదివేల బ్రిటిష్ సైనికులు అన్నివేళల ఉండవలసినదే. బ్రిటిష్ ఉద్యోగులకు ఎంతెంత జీతము ఇచ్చుచున్నాలో గమనించండి. వైస్రాయికి నెలకు 5,000 డాలర్లు జీతము. ఇంకను పైన అలవెన్సులు ఉన్నవి. పెద్ద ఉద్యోగాలన్నియు ఇంగ్లీషు

వారికే 'రిజర్వు' చేయుదురు. భారతదేశములో మనిషికి సగటు ఆదాయము కోజును 5 సెంటు. డబ్బుంతయు ఇంగ్లీషు ఉద్యోగస్తుల జీతముల క్రిందనే వ్యయమగుచున్నది. దానిఫలిత మెట్లుండునో మీరు ఊహించుకొన వచ్చును.

మూడువందల మిలియనుల భారతీయులకు సంవత్సరము మొత్తము మీద ఎనిమిది నెలలు పనియుండదు. ఎల్లప్పుడును పనిమిలియనులమంది నిరుద్యోగముగ నుండవలసినదే.

రైతులపై పన్నులు బాగుగనే విధించు చున్నారు. కాని నూటికి 87 మంది సరియైన వైద్యసౌకర్యములు లేకపోవుటచేత మరణించుచున్నారు. సంవత్సరమునిండని శిశువులు నూటికి 80 మంది మృతినందుచున్నారు. ఇండియాలో 40 మిలియనుల మందికి ఒంటిపూట భోజనమే.

మీరు నాయెడల, నాదేశప్రజలయెడ చూపిన శ్రద్ధావిశేషములకు కృతజ్ఞుడను”

ఇండియా స్వయం నిర్ణయ హక్కు
 న్యూయార్కులో వితల్ భాయ్ పటేలు నకు, ఇండియా కార్యదర్శిగానుండిన వెడ్జి వుడ్ బెన్ కు ఒకచగ్గు జరిగినది. ఇది న్యూ యార్కు విదేశాంగవిధానసంస్థ (Foreign Policy Association) వారి యాజమాన్యమున జరిగెను. రేడియోద్వారా ఈ చర్చ బ్రాడ్ కాస్టు చేయబడెను. లక్షలాది ప్రజలు విన్నారు.

నాటిసభకు అగ్రాసనాధిపతిగనుండిన జేమ్సు. జి. మాక్డొనాల్డు వితల్ భాయ్ ని గురించి పరిచయ వాక్యములు చెప్పినాడు. చర్చ యారంభమయ్యెను. భారత జాతీయ పునరుద్ధరణకు ఆటంకములైయున్న వివిధశక్తులను పేర్కొని వితల్ భాయ్ ఇట్లు ఉపన్యసించెను—

“ఇండియా ప్రతినిధులు, బ్రిటిషు ప్రతినిధులు సమావేశమై చర్చించుకొని ఒకరాజ్యాంగ ప్రణాళికను నిర్ణయించుకున్నారనియు, అది ఇండియాలో అమలు కాబోవుచున్నదనియు, ప్రపంచమునకు అబద్ధములు చెప్పినారు. ఎవరా ఇండియా ప్రతినిధులు? బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము నీయమించినవారేకదా! శాసనసభగాని, ఒక రాజకీయపక్షముగాని, కనీసము ఒక మతసంఘముగాని ఎన్నుకొని పంపినవారేకదా! నజ్జమైన దేశనాయకులను కైశ్వలో బంధించియుంచి రౌండుటేబిల్ సమావేశ నాటకమును జరిపించినవారు...

శాంతిసమావేశములో, నానాజాతి సభలో, అంతర్జాతీయ సమావేశముములలో ఇండియాకు కూడ స్థానము ఉన్నదని చెప్పుచున్నారు. కామస్వేయ్య వ్యవహారములలో, ప్రపంచ పరిణామములలో భారతదేశమునకు కూడ పాలుకలదని పలుకుచున్నారు. అవి యన్నియు వట్టి యబద్ధములు. ఇండియా తరపున ఆయాసమావేశములకు హాజరగుచున్న వారందరు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము నియమించి పంపుచున్నవారే. ఆ వెళ్ళుచున్న ప్రతినిధుల వాక్కులలో ప్రజాభిప్రాయము ప్రతిఫలించుటలేదు. వైపెచ్చువారు ఇండియాకు ఆనర్థము తెచ్చిపెట్టుచున్నారు....

నిజమైన స్వాతంత్ర్యము వంటిదే అధినివేశ ప్రతిపత్తి (కామస్వేయ్య)నే ఒక స్వాతంత్ర రాజ్యమై యుండుట) ఒకటి కలదని బ్రిటిష్ వారు ప్రపంచమునకు నచ్చబలుకుచున్నారు. అది వట్టి భ్రమ. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమునకు, రాస్యమునకు మధ్యస్థితి మరొకటి యుండదని ప్రపంచము గుర్తించునుగాక ! ..... ”

ఆ తరువాత వెడ్జివుడ్ బెన్ ఇట్లు ఊపన్యసించెను—

“బ్రిటిష్ పరిపాలనము క్రూరముగ నున్నదని పటేల్ చెప్పిన దానికి సమాధానముగ నేను ఇండియా సెక్రటరీనై యుండినప్పటి అనుభవమును నూచింపగలను. 1929 మంత్రియు మా లేబరు ప్రభుత్వము భారత జాతీయ కాంగ్రెసుతో సమాధానపడుటకే ప్రయత్నించినది. లేబరు ప్రభుత్వముల సుహృద్భావమును వారు శంకించి శాసన్లోల్లఘనోద్యమమును లేవవీసి కొన్ని నెలలపాటు సాగించినారు. పటేల్ చెప్పినట్లు వేలమంది బంధితైనారు; జైలు. భారత ప్రభుత్వమైనా, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమైనా దేశము అరాజకం కాకుండ చూడవలెనుకదా ! కాని సమాధాన యత్నములు సాగుచునే వచ్చినవి. చివరకు గాంధీజీ, వైస్రాయి కలసికొన్నారు. ఒడంబడిక జరిగినది. ఖైదీలు విడుదల యైనారు. ఆ సంగతి మాత్రము పటేల్ చెప్పలేదు.

బ్రిటిష్ పరిపాలనమును సురించిన అనేక విమర్శనలు నేను అంగీకరించుచున్నాను. కాని 150 సంవత్సరాల క్రిందటి పరిపాలనా విధానమును ఎవరు సమర్థింపగలరు ? ఇండియా విషయములో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము చాలా పొరపాట్లు, అపరాధములు చేసియుండవచ్చును. కాని నేను లేబరు మంత్రులలో ఒకడనై యుండినప్పుడు మేము భారతీయుల స్వాతంత్ర్య వాంఛను అంగీకరించినాము. నేనును, వైస్రాయిగ నుండిన

ఇర్విన్ ప్రభువును... భారత నాయకులతో సహకారము 'అర్జించినాము. భారత ప్రతినిధులు బ్రిటిషు ప్రభుత్వ ప్రతినిధులతో సమాన హోదాలో సంప్రదించుటకు అవకాశములు కల్పించినాము. నామటుకు నేను బ్రిటిషు పెద్దలలో హృదయ పరివర్తనము కలిగినదని భావించుచున్నాను. భారత నాయకులు, బ్రిటిషు అధికారులు పరస్పరము స్నేహ సౌహార్ద్ర సహకారములు పెంపొందించుకొనుట ద్వారా భారత స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించునని భావించుచున్నాను. భారతదేశ సౌభాగ్యమును నాంఛించువారు ఆ దేశములోని మత వైషమ్యములు నశించవలెనని యాశించుచున్నారు.

భారత సమాఖ్య ఏర్పడుటకు హిందూ మహమ్మదీయ సమస్య పరిష్కారము కావలెను. ఈరెండు జాతులవారి విభేదాలు తీవ్రతములు. సత్వర పరిష్కరణీయములు కావు. కాబట్టి రౌండుటేబిల్ సమావేశములో మేము వారికిచ్చినది సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము మాత్రము కాదని ఒప్పుకొనుచునే యున్నాను..."

వెడ్జివుడ్ నాదమును విరల్ భాయ్ తన పటేల్ జవాబు వాక్పాఠ్యముతో ఖండించి ఈవిధముగ తన ముగింపు వాక్యములు నుడివెను.

“మాకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము కావలెను. అంతకు వీసము తక్కువైనను మాకు అక్కర్లేదు. ఇండియా సమస్య వచ్చుసరికి లేబర్ ప్రభుత్వమైనను, మరొక ప్రభుత్వమైనను ఒక్కటే. రాంసే మాక్డొనాల్డు ప్రతిపక్షముగా నున్నప్పుడు ఇండియాకు స్వాతంత్ర్యమును వాగ్దత్తము చేసెను. కాని ఆతడు ప్రధానమంత్రి, వెడ్జి వుడ్ బెన్ ఇండియా కార్యదర్శియైన మరుక్షణమే 80,000 మంది భారతీయులను, గాంధీమహాత్మునితో సహా జైల్లో బంధించివేశారు. భారతదేశము స్వాతంత్ర్యమై తన రాజ్యాంగమును తానే రచించుకొనవలెను. తన నాగరికతను తానే పెంపొందించు కొనవలెను. అంతవరకు ప్రపంచకాంతికల్ల.”

ఈవిధముగ అమెరికాలో విరల్ భాయ్ కావించిన కృషి చిరస్మరణీయము.

అ వ సా న ద శ

అమెరికాలో సున్నప్పడే విరల్ భాయ్ ఆరోగ్యము పూర్తిగ చెడిపోయినది. అసలే ముసలితనము. అందుకు శరీరము వ్యాధిగ్రస్తమయ్యెను. అతని అమెరికాలో నిరంతర పరిశ్రమము. శరీరము నానాటికి దుర్బలమైపోయెను.

అమెరికానుండి పటేల్ ఇంగ్లాండునకు వచ్చెను. అప్పుడు ఇంగ్లాండు ఐర్లాండుల మధ్య రాజకీయ వ్యవహారములు శృతిమించి యుండెను. ఐర్లాండు ఎన్నికలలో డివెలరాపక్షము విజయముగాంచి, అధికారము చేపట్టెను. ఐర్లాండునకు డివెలరా ఇంచుమించు నియంత యయ్యెను. ప్రజావాహిని అతని ననుసరించి ప్రవహించుచుండెను. ఒకప్పుడు స్వదేశములో నుండు టకుకూడ వీలులేక డివెలరా విదేశాలకు పారిపోయి తలదాచుకొనెను. అట్టివాడు నేడు బ్రిటన్ కు పక్కబల్లెముగా తయారయ్యెను.

అధికారములోనికివచ్చిన మరుక్షణమే ఐర్లాండు ప్రయాణము డివెలరా- ఇన్నాళ్ళనుండియు ఐర్లాండు బ్రిటన్ కు కట్టుచుండిన కప్పమును, నిలిపి వేసెను. ఈ సమయమున విరల్ భాయ్ ఇంగ్లాండులోనుండెను. ఒకసారి ఐర్లాండు రావలసినదిగా డివెలరా విరల్ భాయ్ కి ఆహ్వానమంపెను.

విరల్ భాయ్ ఐర్లాండు వెళ్ళి డివెలరాతో సంభాషించినాడు. బ్రిటన్-ఐర్లాండ్ల మధ్య రాజకీయ విభేదాలను సర్దుబాటుచేయు నిమిత్తము పటేల్ మధ్యవర్తిగా పనిచేయగలడని ఆరోజులలో ఊహగానము బయలుదేరినది. మొత్తముమీద ఐర్లాండులో అతడు కొంతపరిశ్రమ చేయవలసి వచ్చినది. తత్ఫలితముగా అతని ఆరోగ్యము మరింత చెడిపోయెను.

విదేశములలో ఇన్నాళ్ళు గడిపిన తరువాత విరల్ భాయ్ హృదయము మాతృదేశమునకు తిరిగిపోవలెనని తహతహలాడెను. కాని అది తీరని కోరికయైనది. చికిత్సకై మరల వియన్నాకు వెళ్ళవలసివచ్చెను.

ఈ సమయమున ఇండియాలోకూడ రాజకీయ పరిణామములు వడి వడిగ సాగిపోవుచుండెను. హరిజనాభ్యుదయ యుగకై గాంధీమహాత్ముడు

మూడువారాలు కఠినోపవాస దీర్ఘగైకొనెను. అందుచేత బ్రిటిషు అధికారులాయనను జైలునుండి విడుదలచేశినారు. శాసనోల్లంఘనోద్యమమును కట్టిపెట్టి ఇక హరిజనాభ్యుదయమునకై కృషిచేయుటకు గాంధీజీ సంకల్పించెను.

ఈ సమాచారము వియన్నాలోనుండిన విరల్ భాయ్ కి తెలిసెను. అప్పుడు సుభాస్ చంద్రబోస్ కూడ అచ్చటనేయుండెను. వారిద్దరికిని గాంధీజీ సంకల్పము రుచించలేదు. వారిద్దరును కలిసి గాంధీజీ చేయుచున్న పనిని తీవ్రముగ విమర్శించుచు ఒక ప్రకటనము చేసినారు:

“ఇప్పుడు గాంధీజీ అనుసరించుచున్న విధానము ఓటమిని అంగీకరించుటేయగుచున్నది. ఇంతటితో గాంధీజీ తన నాయకత్వమును కోల్పోయినాడన్నమాట. కనుక ఒక క్రొత్తపద్ధతిగా. నూతన విధానములో కాంగ్రెసుసంస్థ పునర్నిర్మాణము చెంపవలసియున్నది. అట్టి పునర్నిర్మాణమునకు క్రొత్త నాయకు డవసరము. తన జీవనసూత్రాలకు విరుద్ధమైన ఒక క్రొత్త కార్యక్రమాన్ని సృష్టించుటకుగాని, ఒక నూతన విధానాన్ని అమలు చేయుటకుగాని గాంధీజీ అంగీకరించడు. అట్టిపని ఆతని వల్ల మన ఆశంపజాలము. అట్లుగాక కాంగ్రెసుసంస్థ పునర్నిర్మాణము నందుట మంచిది; లేదా కాంగ్రెసులోనే ఒక క్రొత్తపార్టీ సమాయత్తముకావలె. సహాయనిరాకరణోద్యమము నిలిపివేయరాదు. పైగా ఆయుద్యమమును మరింత తీవ్రరూపమున కొనసాగించవలె; స్వాతంత్ర్య సమరము అన్నిరంగములలోను విజయవంతముగ సాగవలసినదే”

ఈ ప్రకటనము విరల్ భాయ్ ధమనులలో...ముసలితనమునందు కూడ...ప్రవహించుచుండిన యువక రక్తమును వ్యక్తము చేయుచున్నది. సాధారణముగ ముసలితనము వచ్చుసరికి గుండె పీకితనము పహించుట పరిపాటి. కాని విరల్ భాయ్ విషయములో అట్లుకాదు. సహాయ నిరాకరణోద్యమమును అనగా స్వాతంత్ర్య సమరమును నిలుపుట ఆవివేకమని ఆతడు ఆ ప్రకటనములో విశదము చేసినాడు. భారత స్వాతంత్ర్య యువక వీరుల పజ్జి నిలువదగిన మానిసి.

సహాకార మార్గమున...ఇండియా - బ్రిటనుల పరస్పర సంప్రదిం దింపులతో...భారతాభ్యాదమునకు మార్గము నేయవలెనన్న మితవాది తత్వమే విరల్ భాయ్ ని మొదటినుండి. అందుచేతనే ఆ సింబ్లిలోనుండి చేయదగిన దంతయు చేసినాడు. కాని చివరకు ఆ సహాకార మార్గము పనికిరాదన్న నిశ్చయమునకు వచ్చినాడు కూడ.

కాంగ్రెసులోనే కొంతవరకు పిరికిపాలు కనిపించునేమో ! విరల్ భాయ్ హృదయములో మాత్ర మట్టి పిరికిపాలు మచ్చుకైనను కానరావు. కనుకనే స్వాతంత్ర సమరము అన్నిరంగములలో సాగింపుడని యాశ్రోశించి నాడు. అట్లు సాగింపలేని పక్షములో కాంగ్రెసు పునర్నిర్మాణము నంద వలెను; లేదా కాంగ్రెసులోనే మరొకపార్టీ లేచి తల్లి సంస్థకు శోత్తజీవం పోయవలెనన్నాడు. అప్పుడు పటేల్ ఆశించినది నేటి కాంగ్రెసు సోషలిస్టుపార్టీయా అని స్ఫురించక మానడు.

పటేల్ జీవితములో అదియే చివరి ప్రక
అవసానదశ

టనము. క్రమేణా అతని వ్యాధి హెచ్చి
నది. మంచమెక్కినాడు. ఇంతలో ఇండి
యాలో దేశప్రియ జే. యమ్. నేన్ గుర్తి మరణించెను. ఆవార్త వియన్నా
చేరినది. అతని మరణమునకు విచారముతెలుపు నిమిత్తము వియన్నాలో
ఒక సభజరిగెను. ఆసభకు పటేల్ అధ్యక్షుడు. వ్యాధిగ్రస్తుడై అతి బల
హీనముగ నున్నందున మిత్రులారతనిని నెమ్మదిగా నడిపించుకొని సభకు
తెచ్చినారు.

ఆసభలో ఉపన్యసించుచు పటేల్ అనేక భారతదేశభక్తుల మర
ణమును జ్ఞప్తికి తెచ్చినాడు. “దేశబంధు చిత్తరంజన్ దాస్ మనలను వీడి
పోయెను. పండిట్ మోతీలాల్ నెహ్రూ స్వగృస్తుడైనాడు. ఇప్పుడు
జే. యమ్. నేన్ గుప్త పరిమపదించెను. ఈసారివంతునాది” అన్నాడు.

తనకు మృత్యువు సమీపించుచున్నదని ఆ మహనీయు డెరిగియే
యుండెను. అయినను ఎప్పటివలె సంతోషముగనే యుండెను. లేశమాత్ర
మును దుఃఖపడలేదు. మాతృదేశ భవిష్యత్తునుగూర్చి సదా చింతించుటయు
మానలేదు.

అమెరికా విడిచివచ్చిన తరువాత విరల్ భాయ్ కి గుండెజబ్బు ఆరం
భమయ్యెను. దానికి చికిత్సపొందగా కొంతవరకు ఉపశమించినది. వెం
టనే అతడు వియన్నానుండి జినీవాకు ప్రయాణమై వెళ్ళెను. ప్రయాణా
యాసమువల్ల గుండెబాధ మరల పొడసూపి అధికమయ్యెను. జినీవాలా
ఒక వైద్యుడు పరీక్షచేసి, అక్కడికి నాతిదూరములోఉన్న ఒక ఆసు
ప్త్రానికి వెళ్ళవలసినదిగా సలహా యిచ్చెను.

అక్కడ పటేల్ కు మూడు నాలుగు రోజులు జ్వరమువచ్చి తగ్గి
పోయెను. కాని గుండె బాధ అధికమయ్యెను. వైద్యులు, నర్సులు
ఎంతో జాగరుకతో అతనిని కనిపెట్టి చికిత్సలు చేసినారు. ఎనిమిది

రోజులు అతడు జీవన్మరణముల మధ్య ఊగులాడెను. పటేల్ మిత్రుడైన వియన్నా వైద్యుడుకూడ అచ్చటికి వచ్చెను. పలువురు మిత్రులు అతని చెంతనే యుండి సేవించినారు. కాని లాభములేక పోయెను.

అట్టి అవసాన దశలా వివిధ దేశములనుండి మిత్రులు, అనుయాయులు అతనికి సానుభూతి లేఖలు వ్రాసినారు. ఇర్విన్ ప్రభువుకూడ ఈ విధముగ ఒక స్నేహ పిచ్చిలమగు ఉత్తరము వ్రాసినాడు.

“ లోగడ నేను మిమ్ములను కలసికొన్నప్పుడు మీరు నుస్తిగానే ఉన్నారు. ఇటీవలనే మిన్ హారిసన్ తమ ఆరోగ్య పరిస్థితులను తెలుపుచు ఒక యుత్తరము వ్రాసినది. నేనును, ఇర్విన్ సత్యము మిక్కిలి విచారించినాము. మీరు చాలా బాధలలా నున్నారు కాబోలు పాపము ! మిమ్ములను నేను సదాజ్ఞాపకము చేసుకొనుచున్నాను. ”

సర్ బి. యల్. మిత్తర్, అతని సత్యము పటేల్ ను చూచుటకు వచ్చిరి. వెల్లింగ్ డన్ దంపతులను అడిగినానని చెప్పవలసినదిగా పటేల్ వారిని కోరెను. ఈ ప్రపంచములా తన జీవయాత్ర ముగియనున్నదని యాతనికి తెలిసియే యుండెను.

మరణశయ్యపై నుండియు ఈ దేశభక్తుడు తన మాతృదేశమును స్మరించుచునే యుండెను. తన జీవితమంతయు భారతసేవకు వినియోగింప గలిగినా నన్న సంతృప్తితో అతడు 1933 అక్టోబరు 22 తేదిన తన భౌతిక దేహమును చాలించెను.

“ ఇవే నాభారతదేశీయులకు, తదితర మిత్రులకు నా హృదయ పూర్వక ఆశీస్సులు. ఆచిరకాలంలో నీ నామాతృభూమి సంపూర్ణస్వతంత్ర్యము నందగలదని భగవంతునికి ఇదే నాతుని ప్రార్థనము ” - ఇవియే ఆ కృతార్థజీవి తనచుట్టునున్న మిత్రులతో పలికిన తుదిపలుకులు.

పటేల్ అవసానదశయందు అతనిని కనిపెట్టుకొనియుండిన సకల విధముల సేవించిన పుణ్యమూర్తి శ్రీ సుభాస్ చంద్రబోస్. కన్నకొడుకు వలె... మున్నందు నేతాజీకానున్న ఈ సుభాస్ బాబు... పటేల్ ను కంట వత్తిడుకొని కాపాడెను. కానిదైవ మన్యభాతలచెను. సుభాస్ బాబు అంకమే విరల్ భాయికి మరణశయ్య యయ్యెను.

ఆసమయమున సుభాస్ చంద్రుని నేత్రగోళాలలా ఆ ముసలిపీరునకు ఎట్టి తేజోమయ జ్యోతులు కనిపించినవో ఆయనకే తెలియవలె. ఈయనకుడు భారతస్వాతంత్ర్య సంపాదనకై మహాసాగరములో దుముకగలడు; ప్రళయాన్ని గుండములలో ఈదునాడగలడు - అని పటేల్ తలపోసినా

దేమో, చనిపోవుచు తన యాస్తియంతయు అణువక యోగునిపేర విల్లు సామా వ్రాసినాడు; ఆ ధనమంతయు విదేశాలలో భారతప్రచారమునకై సద్వినియోగము చేయవలసినదిగా కోరుచు ప్రాణములు నిశ్చింతగా విడిచినాడు. ఆయాస్తి సుభాస్-చంద్రునకు దక్కలేదు. కానియతడు పటేల్ తనకు విధించిపోయిన కర్తవ్యమును మాత్రము అక్షరాల పాటించెను.

జీవితమంతయు విదేశములలోనే ప్రవాసీయై గడుపవలసి వచ్చిన బోసుబాబు నిరంతరము విదేశములలో భారతప్రచారము తీవ్రముగ సాగించెను. చివరకు విదేశములందే యుండి “అజాద్ హింద్ ఫౌజును” నిర్మించి భారత స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుటకు అఖండమైన కృషిచేసి విఫలమైన నేమి?... అమరుడైనాడు. భానిభారత స్వాతంత్ర్య సమరమునకు పునాదులు యేర్పరచినాడు.

విరల్ భాయ్ పటేల్ భౌతిక దేహము మాత్రమే మనలను వీడి పోయినది. స్వాతంత్ర్యపిపాసా పూర్ణమైన ఆతని పరిశుధాత్మ ప్రతిభారతీయునిలో వచ్చి ప్రవేశించినది. స్వతంత్ర భారతశాసన సభలలో ఆరాజనీతి ధురంధరుని చిత్రపటములు అవిష్కరింపబడు కాలము సమీపించినది.

విరల్ భాయ్ పటేల్ పరదేశములలో మరలంత్యక్రియలు జించుట మన దురదృష్టము. ఆతడు స్వదేశముందు గాని, పరదేశముందు గాని ... ఎచ్చట నున్నను స్వదేశీయుల క్షేమమునే వాంఛించెను. తన దేశీయులను, మిత్రులను హృదయ పూర్వకముగ ఆశీర్వాదించి మరి ప్రాణములు విడిచినాడు. భారతదేశము త్వరలో స్వతంత్రము కావలెననియే మృత్యుక్షేదనలో కూడ ఆతని అంతిమప్రార్థన.

తాను యావజ్జీవము భారతదేశమును సేవించినాడు. తన తను ధన ప్రాణములు భారతావనికి అంకితములైనవి. తన శవమును మాతృభూమికి చేర్చుడని యాతడు మిత్రులను కోరెను. సుభాస్-చంద్రభోస్ మొదలగు వారు వలసిన యేర్పాట్లన్నియు కావించి యాతని శవమును భారతదేశమునకు పంపించినారు.

ఆయమృతజీవి శవపేటికను మోసుకొని ఓడ బయలుదేరెను. ఏడెన్ రేవులో ఓడ ఆగినప్పు డక్కడిప్రజలు తండోప తండములుగ చూడవచ్చిరి. శవపేటిక ఆందరకు కనుపించునట్లు ఓడలో ఎత్తున నుంచ బడెను. ప్రేక్షకులు ఖద్దరునూలు, పువ్వులు ఆపేటికపైనుంచి గౌరవించిరి.

దహనక్రియలు బొంబాయిలో “చౌపతి” అనుచోట జరిగించుటకు నిర్ణయించిరి. తిలక్ దహనక్రియలుగూడ అచ్చటనే జరిగెను. దహనక్రియలు జరిగించుటకు బొంబాయిలో ఒక కమిటీ ఏర్పడెను. “చౌపతి” లో విరల్ భాయ్ అంత్వక్రియలు జరుపుటకు అనుమతింపవలసివదని ఈ కమిటీ మ్యునిసిపాలిటీకి అర్జీపెట్టుకొనెను. మునిసిపాలిటీవారు దానిని రాష్ట్ర ప్రభుత్వ పరిశీలనకు పంపినారు.

కాని బొంబాయి ప్రభుత్వము పటేల్ దహనక్రియలు “చౌపతి” లో జరిగించుటకు సమ్మతించలేదు. అందుకు అనుమతించినచో మున్ముందు గూడ మరణించిన భారతనాయకులకు, దేశసేవకులకు అచ్చటనే అంత్వక్రియలు జరుపుచుందురని బొంబాయి ప్రభుత్వము భయపడెను.

ఆ ప్రదేశములో తిలక్ అంత్వక్రియలు జరిగించుటకు బొంబాయి ప్రభుత్వమువారు అంతగా తగ్జనభర్జనలు పడలేదు. అచ్చట తిలక్ అంత్వక్రియలు జరిగించిన తరువాత ప్రజలలో కొంతమంది కది ఆసహ్యకరమయ్యెనని ప్రభుత్వమునకు తెలియవచ్చినదట! పటేల్ దహనక్రియలక్కడ జరిపించుటకు తాము సమ్మతింపకపోవుటకు అదొక కారణముగ పేర్కొన్నారు. అదియునుగాక.

తిలక్ దహన క్రియలు జరిగినచోట ఆవరణ ఏమియు నిర్మించరాదనియు, అతని జ్ఞాపక చిహ్నముగ ఎట్టి కట్టడమును అచ్చట నిలుపరాదనియు ప్రభుత్వము అసలూనే నిషేధించియుండెను. కాని కాలక్రియమున బొంబాయి కార్పొరేషన్ వారి కోరిక ననుసరించి మొదట ఒక ఆవరణము నిర్మించుటకును, తరువాత ఒక కట్టడమును నిలుపుటకును గూడ ప్రభుత్వము సమ్మతించెను. అందుకుగాను అదనముగ నూరు చతురపు గజముల స్థలము గూడ వినియోగింప బడినది.

ప్రస్తుతము విరల్ భాయ్ దహనక్రియలు మాత్రమే “చౌపతి” లో జరిగించుటకు కమిటీ అనుజ్ఞ నడుగుచున్నది. స్మారక చిహ్నమేమియు నిర్మించుటకు అనుజ్ఞను వీడుటలేదు. కాని మున్ముందు అట్టి కోరికను గూడ వెలిబుచ్చగల ఆవకాశము లేకపోలేదు. అంతేగాక కాలక్రమమున ప్రముఖవ్యక్తులు ఎవరు చనిపోయినను అక్కడే దహనక్రియలు జరుపుటకు వారి అనుచరులు వాంఛింతురు. ప్రభుత్వమందుకు అనుమతింపవలసి వచ్చును. ఈవిధముగా ఆప్రదేశము చివరకు హిందూ శ్రమకానభూమి అయిపోవును. అందుకా పరిసరముల నివసించుచున్న ప్రజలు ఇవ్వపడరేమో! ఈమొదలైన విషయములన్నియు ఆలోచించి బొంబాయి ప్రభుత్వము “చౌపతి” లో విరల్ భాయ్ దహనక్రియలు జరుగుటకు అనుమతించలేదు.

అందుచేత కొందరు అసెంబ్లీ సభ్యులు వైస్రాయికి కూడ అర్జీలు పెట్టినారు. కాని లాభములేకపోయెను. రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వ వ్యవహారములలో తాను జోక్యము కలుగజేసుకొనజాలనని వైస్రాయి చెప్పి వైచెను. కాగా చౌపతిలో దహనక్రియలు జరిగించవలెనన్న కోరిక ఉపసంహరించుకొన బడెను.

అప్పుడు విరల్ భాయ్ సోదరుడు వల్లభాయి జైలులో నుండెను. అన్నగారి అంత్యక్రియల సందర్భమున ఆతనిని విడుదల చేయవలసినదిగా బొంబాయి ప్రభుత్వమును కోరటమైసది. ప్రభుత్వము వారతనిని మూడురోజులు మాత్రము విడుదలచేయుటకు అంగీకరించినారు. ఆ మూడు రోజులలోను ఆతడెచ్చటను రాజకీయోపన్యాసము లివ్వరాదు. ఆ మూడు రోజుల యనంతరము ఆతడు తిరిగివచ్చి అధికారుల వశము కావలెను. అని షరతులను విధించినారు. ఆ షరతులకు లొంగియుండుటకు వల్లభాయ్ ఒప్పుకొనలేదు. అందుచేత ప్రభుత్వ మతనిని విడుదల చేయలేదు.

విరల్ భాయ్ శవశేటిక ఓడలా బొంబాయి రేవు చేరినది. ఇరువది మాత్రమే పోలీసులు ఓడలానికి పోగిచ్చినారు. వారిలా శ్రీమతి సరోజిని నాయుడు, బి. జి. హార్మన్, కె. యఫ్. నారిమన్, జమ్నదాస్ మెహతా, కేశవభాయ్ పటేల్ మొదలగువారున్నారు. ఆ రాత్రి శవశేటికును జి. టి. ఆసుపత్రిలో ఉంచినారు.

మరునాడు ఉదయము ఆ శవశేటికను ఏషియన్ బిల్డింగునకు తెచ్చినారు. అచ్చటనుండి ఊరేగింపు ఆరంభ మయ్యెను.

శవశేటికను ఒక మోటారులో ఉంచినారు. విరల్ భాయ్ ఫాటో ఒకటి పెద్దది ద్రవ్యపరు కూర్చొనుచోట ఎత్తుగ కట్టినారు. ఆరు వరుసలుగా జనము నిలబడినారు. దుకాణము లన్నియు మూయబడినవి. నిశ్శబ్దముగ, శాంతియుతముగ ఊరేగింపు సాగినది. బంగారులు, మిశ్రులు, భక్తులు—యావన్నుండి శవశేటికను పువ్వులతో నింపిరి.

హిందువులు, మహ్మదీయులు, సిక్కులు. పార్సీలు—అన్ని మతములవారు ఊరేగింపులో పాల్గొనిరి. కాంగ్రెసు జెండాలు పుచ్చుకొని వాలంటీరుదళము వచ్చెను. ఊరేగింపు కొంతదూరము సాగిపోయిన తరువాత నలుగురు స్త్రీ వాలంటీరులు మోటారునకు ఎదురుగా నిల్చి, మృత నాయకుని ముఖము అందరికు కనబడునట్లు ఉండవలెనని పట్టుపట్టిరి. శవమును పెట్టెలోపెట్టి మోసుకొని పోవుట హైందవా చారము కాదని వారు వాదించిరి. కాని శ్రీమతి సరోజిని నాయుడు వారిని సమాధాన పరచెను. ఊరేగింపు సాగినది.

కొర్పొరేషన్ ముందు ఊరేగింపు కాసేపు ఆగినది. కొర్పొరేషన్ సభ్యులువచ్చి తమ లేటు బొంబాయి మేయర్ శవమును పూలమాలలతో అభిషేకించినారు. తరువాత కలబాదేవి వీధిలోకి ఊరేగింపు వచ్చుసరికి లక్షలమంది ప్రజలు వచ్చి చేరినారు. ఆయిదంతస్తుల మేడలమీద నుంచి పుణ్యాంగనలు పూలవర్షము కురిపించినారు.

మూడునాలుగు లక్షలమంది పురుషులు, స్త్రీలు, పిల్లలు, శుద్ధ భద్దరు ధరించి శవపేటికను అనుసరించి స్మశాన వాటికకు వచ్చినారు.

‘మహానుభావుడు’ ‘కృతార్థజీవి’ ‘గొప్పరాజకీయ దురంధరుడు’ ‘అబ్రహం లింకొలన్ వలె సామాన్య కర్షక కుటుంబమునుండి అసెంబ్లీ అధ్యక్షపీఠమునకు ఎగబ్రాకినాడు’ .. ఈవిధముగ ఎవరికితోచినట్లు వారు ఆ యమృతజీవిని గూర్చి వర్ణించి చెప్పుకొన్నారు. పట్టణమంతయు హర్తాలు చేసినది.

స్మశానభూమి చేరినతరువాత శవమును పెట్టెలోనుండి బైటికి తీసినారు. జనీవా డాక్టర్లు బహుజాగరూకతతో శవమును కొన్నిసంవత్సరములవరకు నిలువ యుండగలుగునట్లు చేసినారు. శవముపై కాళ్ళీరు కాలువ కప్పియున్నది. భగవద్గీతా పుస్తకము శవముపైనున్నది.

గంగాజలముతెచ్చి శవముపై చల్లినారు; గంధము పూసినారు. ఒక తులసిమాల, భగవద్గీతా పుస్తకము శవముపై ఉంచినారు.

శ్రీమతి సహజినినాయుడు ఉపన్యసించినది. విరల్ భాయ్ శవము మరి కాసేపటిలో భస్మీభూతము కానున్నది. కాని అతనియాత్మ భారత స్వాతంత్ర్య సమరయోధులకు సదా మార్గదర్శిగ ఉండగలడు . అని ఆమె నడివెను.

విరల్ భాయ్ పటేల్ నాయకులకు నాయకుడు . అన్నాడు జన్నదాస్ ద్వారా దాస్.

అవసానదశలో విరల్ భాయ్ ని సేవించి, అతడు మరణించిన తరువాత శవమును ఇండియాకు పంపించిన నుభాస్ బాబునకు అందరును కతజ్ఞతాభి వందనములు తెలిపిరి.

సర్దార్ వల్లభాయ్ కుమారుడు చితికి నిప్పు అంటించినాడు. విరల్ భాయ్ కి జయజయ ధ్వానములు మిన్నముట్టినవి. చుట్టును అగ్ని జ్వాలలు బంగారు తమ్మిపూవు రేఖలవలె విరబారి విరల్ భాయ్ మృత శరీరమును ఆచిక్కిన్నవి. ఒక మహాజ్యోతితార మింటిదెస కెగబ్రాకి పోయినది. ఓం శత్రుత్.

వందేమాతరం!

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA118B193
పుస్తకం పేరు	వి జె పటేల్ జీవితం
తారీఖు	28/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	101
విద్య సైజు పేజీలు	NO
భాక పేజీలు	NO
లేఖ పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	SOWMYA
పేజీలు విడదీసినది	SOWMYA
స్కాన్ చేసినది	PRATHYUSHA
పరీక్ష చేసినది	PRATHYUSHA
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైండ్రింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good